

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLÂHİYAT ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

M. YAŞAR KANDEMİR, HAYATI, ESERLERİ VE
ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ömer YAHŞİ

İstanbul 2006

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-Selâm.
b.	: İbn.
bkz.	: Bakınız.
c.	: Cilt.
D.İ.A.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı.
Edt.	: Editör.
haz.	: Hazırlayan.
Hz.	: Hazreti.
İHL	: İmam Hatip Lisesi.
İFAV.	: İlâhiyat Fakültesi Vakfı.
mad.	: Maddesi.
M.E.B.	: Millî Eğitim Bakanlığı.
M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.
s.	: Sayfa.
sy.	: Sayı.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri.
vd.	: Ve devamı.
yay.	: Yayınevi.
YİE	: Yüksek İslam Enstitüsü
yy.	: Yüz yıl.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ.....	1
A. AMAÇ	1
B. PLAN	2
C. ÖNEM	2
D.METOT	2
E. SINIRLAR	2

BİRİNCİ BÖLÜM

M. YAŞAR KANDEMİR'İN HAYATI VE ESERLERİ

I. AİLESİ VE ÇOCUKLUĞU	3
II. TAHSİL HAYATI	4
A. Okuduğu Okullar	4
B. Hocaları.....	6
III. ŞAHSİYETİ VE FİKİR YAPISI	9
IV. YAZARLIĞI VE ESERLERİ	13
A. Yazarlığı	13
B. Eserleri	15
1. İlmî ve Akademik Çalışmaları	15
2. Dergi Çalışmaları ve Yazıları	16
3. Ders Kitapları	16
4. Genel Okuyucu Kitlesine Yönelik Eserleri	17
5. Çocuk Kitapları	19
a. Dinim Serisi	20
b. Peygamberler Dizisi	21
c. Gençlik Dizisi	21

d. Beni Seven Peygamberim Serisi	22
6. El Kitapçıkları	22

İKİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

I.EĞİTİM VE ÖĞRETİM.....	23
A.Tanımı	23
B Eğitim ve Öğretimin Amacı ve Önemi	24
II. DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ	26
A.Din Duygusunun Kaynağı ve Din Eğitimin Gerekliliği	26
B. Din Eğitimi ve Öğretimin Gayesi	29
C. Din Eğitimi ve Öğretimin Önemi	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

M. YAŞAR KANDEMİR'E GÖRE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

I. M. YAŞAR KANDEMİR'İN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YAKLAŞIMI	32
A. Din Eğitiminin Gayesi.....	32
B. Din Eğitimi ve Öğretiminin Gerekliliği	34
C. Din Eğitiminin Mahiyeti	35
1. Çocuklar İçin Didaktik Kitaplar.....	36
2. Caminin İçini Tanıtmak	37
D. Din Eğitimi ve Öğretiminde Tercih Ettiği Yöntemler	38
1. Sevgiyle Yaklaşma	38
2. Örnek Gösterme Yoluyla Terbiye Yöntemi	40
3. Hikâye ve Masallar Yoluyla Öğretim Yöntemi	41
4. Çocuğun Gelişim Dönemlerine ve Özelliklerine Hitap Etme	43
5. Dini ve Milli Motiflerden Faydalanma	45
a. Kitaplardaki Resimlendirmeler	45
b. Anlatımdaki İfadeler	46

i. Ata Sözleri	46
ii. Yer İsimleri	47
6. Yaşayarak Öğrenme	47
a. Kutsal Mekanları Ziyaret	47
b. İbadet Ederken Çocuğun Görmesi	48
7. Uygun Zaman ve Mekan Gözetme	48
8. Çocukların Sorularından Yola Çıkma	49
II.ÇOCUĞUN YAŞ DÖNEMLERİNE GÖRE DİNİ KONULARIN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ	49
A. 6-9 Yaş Çocuğuna Dini Konuların Eğitim ve Öğretimi	50
1. İman Konularının Eğitim ve Öğretimi	53
a. Allah’a İman	54
i. Allah’ın Varlığı ve Birliği	55
ii. Allah’a İman eden Çocuk	57
iii. Allah’ın Kudreti	58
iv. Allah’a İman Etmiş Örnek Bir Şahsiyet	59
b. Peygamberlere İman	60
i. Hz. Muhammed’in Hayatı ve Ona İman	61
ii. Peygamber Sevgisi	62
c. Ahirete İman	63
2. İbadet Konularının Eğitim ve Öğretimi	65
a. Abdest	66
b. Namaz	67
c. Dua	69
B. 9-14 Yaş Çocuğuna Dini Konuların Eğitim ve Öğretimi	70
1. İman Konularının Eğitim ve Öğretimi	72
a. Allah’a İman	73
i. Allah Sevgisi	74
ii. Allah’ın Varlığı ve Birliği	75
iii. Allah’ın Sıfatları	76
b. Peygamberlere İman	77
i. Peygamber Kavramı	78

ii. Peygamberlerle İlgili Bazı Kavramlar	79
iii. Hz. Muhammed'in Hayatı	80
iv. Diğer Peygamberlerin Hayatları ve Onlara İman	80
c. Kitaplara İman	82
i. Turist El Kitabı ve Göklerden Gelen Haber Benzetmesi ..	82
ii. Kur'ân-ı Kerîm	83
d. Meleklerle İman	85
i. Meleğin ve Şeytanın Sesi	86
ii. Melekler ve Görevleri	86
iii. Şeytan ve Cinler	88
iv. Bilimsel Örnekler	88
e. Ahirete İman	89
i. Yeni Bir Hayatın Başlangıcı Ölüm	89
ii. Öldükten Sonra Yeniden Dirilme	90
iii. Ahiretle İlgili Bazı Kavramlar	91
f. Kaza ve Kadere İman	93
i. Olayların Ötesi	93
ii. Ölüm Hadisesi	94
2. Ahlâki Değerlerin Eğitim ve Öğretimi	
a. Ahlâki Olan Davranışlar ve Örnek Şahsiyetler	97
i. Doğruluk ve Dürüstlük	98
ii. Namuslu ve İffetli Olmak	99
iii. Kul Hakkına Riayet	100
iv. Hatayı Kabullenip hatadan Dönmek	101
v. Sıkıntı Anında Allah'a Dayanmak	102
vi. İyilik Yapmak	103
vii. İlim Öğrenmenin Fazileti	104
viii. Kimseyi Hor Görmemek	105
ix. Allah'ın Yaptığı İşleri Sorgulamamak	105
b. Ahlâki Olmayan Davranışlar ve Örnek Tipler	105
i. Zulüm ve Haksızlık Yapmak	106

ii. Kıskançlık ve Haset	106
iii. Açgözlülük	107
iv. Hilekarlık	107
v. Gammazlık ve Fitnecilik	107
vi. Cimrilik	108
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	111

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÇERÇEVESİ

Türkiye’de 1970’li yıllardan sonra Yüksek İslâm Enstitülerinden yetişmeye başlayan akademisyen ve ilim adamları vasıtasıyla dinî ilimler alanında ciddi bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir, bu yıllarda, akademik metotlara uygun ilmî çalışmalar yapan az sayıda ilim adamı arasında önemli bir yere sahiptir.

Kandemir, millî ve İslâmî değerlerle yoğrulmuş Anadolu kimliğini, okumuş bulunduğu okullardaki bilimsel metotlar ve ilmî terbiye ile birleştirmiş; neticede, millî ve manevî değerlerinin bilincinde, toplumla barışık, onun dertleriyle dertlenen bir akademik kişilik ortaya çıkmıştır.

Akademik sahada yaptığı çalışmalarla kendisinden sonrakilere öncülük etmiş, eğiticilik yönü ile lisans, yüksek lisans, doktora seviyesinde pek çok öğrenci yetiştirmiş olan Kandemir, elde ettiği bilgi birikimini halkın eğitimi ve din eğitimi ihtiyacını karşılamaya yönelik eserler vererek kullanmış ve halen kullanmaktadır.

A. AMAÇ

Kandemir, ‘ilim için ilim’ fikrinden ziyade, akademik faaliyetleri yanında halka, özellikle çocuklara yönelik eserleri ile halk için çabalayan bir ilim adamıdır. Onun, Kur’ân-ı Kerim ve hadisler ışığında İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlâk esaslarını, akademik metotlarla çocuklara ve halka öğretecek kitapları, din eğitimi ve öğretimi alanında ülkemizde ciddi bir boşluğu doldurmaktadır.

Ülkemizde din eğitimi ve öğretimi alanında halka ve özellikle çocuklara yönelik çalışmaların eksikliği, Kandemir gibi eğitimci ve dinî bilen kimselerin çabalarıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Özellikle resimlendirilmiş çocuk kitapları ile Kandemir, bir ilke imza atmıştır. Çalışmamızda, onun çocuklar için yazdığı eserleri incelenerek eserlerinin bu alanda yapılacak çalışmalar için örnekliği ortaya koyulmak istenmektedir.

B. PLAN

Araştırmanın birinci bölümünde, Kandemir, yetiştiği çevre şartları, okuduğu okullar, hocaları, şahsiyeti ve eserleriyle ortaya konulmaktadır. İkinci bölüm, din eğitimi ve öğretimi hakkındadır. Din duygusunun fitrî oluşu ve din eğitiminin gerekliliği, önemi, gayeleri ve ilkeleri başlıkları altında bu bölüm işlenmektedir.

Üçüncü ve çalışmanın asıl kısmında, Kandemir'in çocuk kitapları esas alınarak, onun din eğitimi ve öğretimine yaklaşımı, eserlerinde tercih ettiği din eğitimi ve öğretimi yöntemleri, kitaplarında hangi yaş seviyesine hangi konuları, nasıl bir anlatımla sunduğu gibi hususlar ele alınmaktadır.

C. ÖNEM

İnsanda doğuştan mevcut din duygusunun eğitiminin yapılmasının lüzûmu açıktır. Bunun için etkili yöntem ve anlatımlara ihtiyaç vardır. Kandemir'in eserleri bu hususta ciddi bir kaynak ve uygulamalı bir örnek teşkil etmektedir.

Dinî konuların eğitimi titizlik gösterilmesi gereken bir konudur. Bu alanda ciddî ve bilimsel çalışmalar yapmış bir ilim adamının, çocukların pedagojik özelliklerini de dikkate alarak yapmış olduğu çalışmalar kayda değerdir. Bu alan, ehil kişiler tarafından boş bırakılırsa, bilimsel olmaktan uzak, akıl ve mantık süzgecinden geçmemiş, asılsız hurafeler ve menkıbeleri halka anlatacak kimselerin çıkması muhtemeldir.

D. METOT

Araştırmamızda, birinci bölümde, Kandemir'in hayatı, fikrî yapısı gibi hususlarda yer yer kişisel görüşmelere başvurulmuştur. Diğer bölümlerde, çocuk gelişimi, eğitim, din eğitimi ve öğretimi hakkında yapılmış akademik çalışmalar yanında, Kandemir'in tüm eserlerine bakılmış, özellikle üçüncü bölümde, çocuk kitapları tek tek incelenmiştir.

E. SINIRLAR

Tezin başlığı, konunun çerçevesini çizmektedir. Kandemir'in hayatı ve eserlerinin yanında daha çok, Kandemir'in çocuk kitapları kaynaklı olarak çocuklar için nasıl bir din eğitimi ve öğretimi anlayışına sahip olduğu incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

M.YAŞAR KANDEMİR'İN HAYATI VE ESERLERİ

I. AİLESİ VE ÇOCUKLUĞU

Mehmet Yaşar Kandemir, 10 Aralık 1939 yılında Yozgat'a 15 km uzaklıktaki merkeze bağlı İnceçayır Köyü'nde dünyaya geldi. O yıllarda önemli olaylar, Kur'ân-ı Kerim kapaklarına yazıldığından merhum babası tarafından doğum tarihi Kur'ân-ı Kerim kapağına Mehmet Yaşar'ın doğduğu tarih beyan olunur: “ Arabi 28 Şevval 1358, Rûmî 27 Teşrinnisâni 1355, İfrençi 10 Kanûnievvel 1939 ” şeklinde düşülmüştür.

Babası, beraber okudukları bir arkadaşı ile münâvebeyle köyün imamlığını yapan, **Hacı Seyit Efendi**'dir. Annesi bağ, bahçe ve evin işleri ile uğraşır. Kandemir'in kendisinden başka kardeşi yoktur. Kendisinden önce doğan birkaç kardeşi vefat etmiştir. Kendisinden sonra doğan ve adı “Muammer” olan bir kardeşi de henüz bir buçuk yaşında iken vefat etmiştir.

Ailenin tek çocuğu olan Mehmet Yaşar, bağ bahçe işlerinde ailesine yardım ederdi. “*Koç Katımı*” mevsiminde komşu çocukları ile birlikte yeni çoban tutuluncaya kadar birkaç gün koyun ve kuzuları güderdi.

Babasının imam olduğu yıllarda, 9-10 yaşlarından itibaren kendisine yeni bir görev daha verilir: “*Hak toplamak*”.¹ İmama kimin ne kadar hak vereceğinin yazılı olduğu listeye birlikte, harman yerine gider, “*çeç*” denen tahıl ortaya çıkınca, “*bereketli olsun*” dedikten sonra “*hak*”ını alıp dönerdi.

Merhum babası kışın, cami bitişiğindeki bir odada veya köy odalarının birinde çocuklara namaz dualarını, elif cüzünü ve Kur'ân-ı Kerim'i okuturdu. Her çocuk sabahleyin eline bir tezek alıp getirirdi. Perşembe günleri babasına küçük bir kapla un getirirlerdi. Buna “*Perşembelik*” denirdi. Bu sebeple Kandemir, küçük yaşlarda Kur'ân-ı Kerim okumayı öğrenmiştir.

¹ Hak toplamak: Harman mevsimi köylüler bir araya gelir; imam, muhtar, bekçi gibi görevlilere herkesin ne kadar buğday ve arpa vereceğini tesbit ederdi. Buna hak denirdi.

Güz mevsiminde Darendeli çerçiler, köye kitap, levha ve benzeri şeyleri satmak için getirirlerdi. Hanımların ilgi duyduğu şeylerin yanında, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin ve Hz. Ali cenkleri gibi kitapları da satarlardı. Aşık kitapları ve cenk kitaplarını çok seven Mehmet Yaşar, bunların hepsini almak isterdi. Ancak babası iki tane almasına müsaade ederdi. Ertesi yıla kadar onları defalarca okurdu.

Radyonun bile bulunmadığı o yıllarda, akşam, köy odalarında toplanan köylüler, Kandemir'in imam olan babasının okuduğu ‘‘*Muhammediye, Ahmediye*’’ gibi ahlâkî hikâyeleri film seyrederek gibi büyük bir heyecanla dinlerlerdi. Babasının bulunmadığı zamanlarda bu görevi Mehmet Yaşar yerine getirirdi. Ama o daha çok ‘‘*Kan Kalesi*’’ gibi bazı Hz. Ali cenklerini okurdu. Odayı aydınlatmak için kullanılan lamba ‘‘*Şerbetlik*’’ denen baş köşede bulunurdu. Köylüler onun ışıktan faydalanabilmesi için iki yastığı üst üste kor, başköşeye oturturlardı.

Kandemir'in çocukluk yılları ezanın ‘‘Tanrı uludur’’ şeklinde okunduğu yıllardı. Babası köye ilkokul müfettişleri, tahsildarlar ve jandarmalar geldiğinde ezanı Mehmet Yaşar'a okuturdu. Babası Türkçe ezanı sevmez ve okumaz, ‘‘Bu ezan değil tangır tungur bir şey’’ derdi. O yıllarda her imam ibadete başlamadan evvel Türkçe ezan okumaktan büyük bir üzüntü duyardı.

II. TAHSİL HAYATI

A. Okuduğu Okullar

Kandemir, ilkokulu köyün üç sınıflı okulunda okuyup mezun olur. Dördüncü sınıfta iki köy uzaklarındaki Çalatlı Köyü'nde bulunan daha büyük ve beş sınıflı bir okulda sınava girer ve başarılı olur. O yıl kendi köylerine tayin edilen yeni öğretmenle ilkokulu bitirir.

İlkokulu bitirdikten sonra ailesi Kandemir'i okutmak ve ona daha iyi bir gelecek hazırlamak için Yozgat'a göçer. Onun meslekler hakkında pek bilgisi yoktur. Çocukluğunda köylerinden okuyarak meslek sahibi olan biri çıkmadığı için Kandemir'e göre en iyi meslek terzilik. Babası tarafından Kur'ân kursuna yazdırılır. Kur'ân okumayı bildiği için üç ay sonra hafızlığa başlar. Bir yıl sonra Kur'ân-ı Kerim'in üçte

birini ezberlemiştir. O sırada Yozgat'ta İmam-Hatip Okulu'na bir müdür tayin edilerek okul açılmıştır. Öğrenci bulmak için ilk olarak Kur'ân kursuna başvururlar. Kur'ân hocaları onlara İmam-Hatip'in ne olduğunu anlatır ve isteyenin yazılabileceğini söyler. Kandemir, Yozgat İmam-Hatip'in "1" numaralı öğrencisi olarak kaydını yaptırır.

Yozgat İmam-Hatip Okulu 1953 yılında açılmıştı. O tarihlerde Ankara İlahiyat mezunu bir tane hocası bulunuyordu. Geri kalan meslek dersi hocaları Yozgat müftüsü, vaizi ve bir zamanlar Arapça ve dinî ilimler okumuş şahsiyetlerdi. Kültür dersi hocaları, lise ve öğretmen okulunun hocalarıydı. İlkokuldan gelen hocalar da bulunmaktaydı.

Kandemir o yıllarda, İmam-Hatipte okumanın zorlukları hakkında şunları söylemektedir:

“ O yıllar İmam-Hatip okullarının çok az olduğu yıldı. Öğretmen bulmak oldukça zordu. Kendi çığrımızı kendimiz açmak zorundaydık. O yıllarda Arapça hocası bulmakta çok zorlandığımızı hatırlıyorum. Bu sebepten Yozgat'ta birazcık da olsa Arapça bilen herkesten okumaya çalıştım.

Kültür dersi, hocalarından, başarımız sebebiyle bizi beğenenler bize acır, istikbali olmayan bu okullarda okumakla kendimize yazık ettiğimizi söylerlerdi. Onlara göre biz İmam-Hatip Okulu'ndan ayrılıp ortaokul ve benzerlerine gitmeliydik. Bu sözler karşısında üzülür, ancak okulumuzu terk etmeyi elbette düşünmezdik. Kompozisyon yarışmalarında dereceye girdikçe ve lise talebeleriyle yaptığımız münazaralarda onları mağlup ettikçe daha çok bilenir, okulumuza daha çok bağlanırdık.”²

İmam-Hatip Okulu'nu 1960 yılı Haziran ayında bitirip Eylül'de lise bitirme imtihanlarına girer. Çünkü o yıllarda bir sene önce açılan Yüksek İslâm Enstitüsü'nden başka gideceği bir okul yoktur. Orayı kazanamazsa lise mezunu sayılıp başka bir fakülteye gitmeyi düşünmektedir. İlahiyat Fakültesi de onları talebe olarak kabul etmemektedir. Fizik dersinden başarılı olamadığı için lise diploması alamaz. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü kazanınca lise bitirme imtihanlarına girmekten vazgeçer.

² Yaşar Kandemir, **Kişisel Görüşme**, Mart 2005.

Kandemir, İmam- Hatip Okulu'ndan sonra İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'ne başlar. Fındıklı'da Namık Kemal İlkokulu'nun çatı katında bir tarafı derslik diğer tarafı yatakhane olarak 1959 yılında açılan Enstitü'ye ikinci yılında başlayan Kandemir yatılı olarak okur ve buradan 1964'te mezun olur. Mezuniyetten sonra daha önce arkadaşlarıyla konuştukları ve kararlaştırdıkları gibi iyi bir meslek hocası olmak ve talebe yetiştirmek için öğretmenliğe başlar. İlk görev yeri Sivas'tır. 1964-67 yılları arasında Sivas İHL'de öğretmenlik yapar.

1966 yılında YİE'ye asistan alımları başlar, asistanlık şartı olarak üç yıl öğretmenlik yapmış olmak gereklidir. Sivas'ta bu üç yılı bitiren Kandemir, 1967 yılında YİE'nin açmış olduğu asistanlık imtihanını kazanır. 1967-70 yılları arasında İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde hadis asistanlığı yapar.

O yıllarda YİE mezunları hiçbir yerde doktora yapma şansına sahip değillerdi. Ankara'da bulunan tek İlahiyat Fakültesi de lise mezunlarını talebeliğe kabul ederken, onlara bu hakkı tanımamaktadır. 1967'de YİE'de asistan olduğu sırada, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarına devlet lisesi mezunu olmak şartıyla doktora yapma hakkı tanımıştır. Kandemir, yedi yıl önce veremediği fizik dersini de vererek lise mezunu olduktan sonra İstanbul Ün. Arap- Fars Filolojisinde doktora eğitimine başlar. 1970 -1972 yılları arasında Kayseri YİE'de öğretmen olarak görev yapar.

Askerlik dönüşü 1974'te İstanbul YİE'ye döner. 1977 yılında doktor, 1982'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde Yrd. Doç. olur. 1987 yılında doçent, 1991 yılında profesör unvanı alır. 1999 yılında MÜİF'den emekliliğinin ardından çalışmalarını halen DİA bünyesinde devam ettirmektedir.

B. Hocaları

Kandemir'e, ilmî ve fikri alanda ufuk açan, onun hayatında derin izler bırakan, zihnî yapısının şekillenmesinde katkıları olan hocaları şunlardır:

Hiç şüphesiz Kandemir'in ilk öğretmeni köyün imamı da olan merhum babasıdır. Kur'ân-ı Kerim okumayı ilk ondan öğrenmiştir.

1950’li yılların başlarında İmam-Hatip okulları açıldığında İstanbul, Konya gibi bazı büyük illerde eski devrin iyi yetişmiş âlimleri henüz hayattaydı. Arapça ve meslek derslerinde onlardan istifade edilirdi.³ Kandemir’in İmam-Hatip yıllarında kendisinden ders aldığı ve şahsiyetinden etkilendiği böyle bir hocası vardır. Yozgat’ın manevî direği sayılan **Şeyhzâde Ahmet Efendi** (Ahmet Ergin). İmam-Hatip’te kendisinden İslâm dini, akaid ve ahlâk dersleri alan, okul dışında da onun sohbet ortamlarında bulunan Kandemir, bir ara onun müritleri arasına katılmak istemiştir. Ancak hocası ona, önce İmam-Hatip’i okuması, sonra yüksek okulu okuyup bitirmesi ve İslâm dinini iyice öğrenmesinin şart olduğunu o zaman “*çift kanatlı bir kuş*” olabileceğini söylemiştir.⁴ Yüksek tahsil yıllarında da **Mahmut Sami Ramazanoğlu** Hoca’nın sohbetlerine katılan Kandemir, bu iki muhterem şahsın selamlarını birbirlerine taşımaya devam etmiştir. Sami Efendi de Ashab-ı Kirâm’ı, onların örnek ahlâklarını anlatır, sakın tavrı ve gönüllere işleyen tatlı sesi ile etrafındakiler üzerinde derin bir hayranlık uyandırır. Herkese anlayacağı şekilde hitap etmesi ve anlatacağı şeyleri güzel insanların hayatlarından bol bol örnekler vererek anlatmasıyla Kandemir üzerinde oldukça tesiri olmuştur.⁵ Bu iki manevî şahsiyet Kandemir’in ilme, Resûlullah’a ve onun hadislerine olan iştiafında etkili olmuştur.

İmam- Hatip yıllarında, Yozgat’ta **Hüseyin Avni Bayraktar** adında âlim bir müftü efendiden iki üç yıl Arapça dersi almıştır. Onun tayini çıkıp gidene kadar kendisinden En-Nahvü’l-Vazıh’ın iki üç kitabını okuyabilmiştir.⁶ Kandemir’in üzerinde emeği olan Yozgat’taki hocalarından biri de Yozgat Vaizi hem de bir cami imamı olan **Ömer Lütfü Zararsız**’dır. YİE yıllarında da yaz tatillerinde kendisinden diğer talebelerle birlikte İzhar, Kâfiye, Meânî okudu. Hatta Kandemir, okuduğu izhar ve kafiyei tercüme etmiş, YİE’de bazı arkadaşlarına da okumuştur.⁷

YİE’de Arapça hocası olan, **Ahmet Davudoğlu**, Türkçeyi çok iyi kullanması, Arapça kelimelere Anadolu Türkçesinden bulduğu güzel karşılıklarla, bildiği

³ Raşit Küçük, *Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir İle İlmî Hayatı*, **Hadis Tedkikleri Dergisi**, 2004, II, 55.

⁴ Ahmet Ersöz, **Ardımızdaki Yıllar**, İstanbul: Timaş yay., 1991, s. 228.

⁴ Kandemir, **Görüşme**.

⁵ Kandemir, **Görüşme**.

⁶ Küçük, *M. Yaşar Kandemir ile*, s.157.

⁷ Kandemir, **Görüşme**.

doğrularından şaşmayışı ve babacan tavırlarıyla Kandemir'in hayranlığını kazanmıştır. Derslerinde Bulgaristan'da gördüğü zulüm ve işkenceleri anlatan Davudoğlu'ndan fıkıh dersleri de almıştır.⁸

YİE'de Türkçeyi çok iyi kullanan hocalarından biri de **Nihat Sami Banarlı**'dır. Bir alt ve üst sınıfların derslerine girerken, fırsat buldukça derslerini dinlediği Banarlı'yla olan irtibat, asistanlık yıllarında da devam etmiştir. Arkadaşlarıyla birlikte kendisini ziyaret eder, ilmî ve edebî mevzûlarda sohbetlerinden faydalanırlardı.

Yine YİE meşhur hocalarından Mehmet Akif'in arkadaşı da olan **Mahir İz**'den o devrin edebî şahsiyetleri, din alimleriyle, Akif'le ilgili hatıraları dinlerlerdi. Kendine has tavırlarıyla, heyecanlı ve aşk dolu olan Mahir İz'in okuduğu şiirleri taklit ederler, onun dersinin gelmesini ipe çekerlerdi.

Kandemir, YİE' de , **Ömer Nasûhi Bilmen, Celal Hoca, Üsküdarlı Hâfız Ali Efendi** gibi kıymetli hocalardan da ders almıştır.

Kandemir, **Muhammed Hamidullah** ve **Nurettin Topçu**'dan ilimle evlenmiş iki değerli insan olarak bahsetmektedir. Onların inandıkları davaya samimiyetle bağlanmalarından ve inandıkları gibi yaşamalarından derinden etkilenirdi. Hamidullah Hoca'nın İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi'nde haftada iki gün verdiği dersleri not tutarak takip etmeye çalışırdı. Onun, kütüphaneden çıkmamasına, az yemesine ve ilme olan düşkünlüğüne hayran kalırdı.

Kandemir'in "hayatımda etkili olan alimlerden biri" ifadesini kullandığı bir şahsiyet de **Muhammet b. Tavit et-Tanci** hocadır. YİE'de tezini hazırladığı sıralar Tanci Hoca'nın zengin kütüphanesi Kandemir ve arkadaşları için bulunmaz bir nimet olmuştur. (Kandemir'in o dönemde birlikte asistanlık yaptığı arkadaşları: Hayrettin Karaman, Tayyar Altıkulaç, Tanci Hoca'nın asistanı olan Bekir Topaloğlu'dur.) Arkadaşlarıyla birlikte kendisinden Cahız'ın El- Osmâniyye'sini okumuşlardır.

Konya YİE hocalarından **M. Tayyib Okiç** Hoca'nın da Kandemir üzerinde etkisi olmuştur. Kandemir'in Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları adlı tercümesi Diyanet

⁸ Kandemir, **Görüşme**.

Yayınları'ndan çıktığında Tayyib Okiç Hoca kendisine tercümelerle vakit geçirmeyip, telif çalışmalarına ağırlık vermesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur.

İstanbul Ün. Arap- Fars Filolojisi bölümünde doktora yapmaya hak kazandığında **Prof. Dr. Nihat Mazlum Çetin** Hoca doktora tezini yönetmiştir. Merhum Nihat Çetin, yazmalar ve Arap edebiyatı hususunda dünyadaki çok önemli uzmanlardan biridir. En eski devirlerde kaleme alınmış yazma eserleri, bu eserlerde kullanılan çeşitli işaretlerin ne anlam geldiğini bilir, okunması zor yazıları okurdu.⁹

Kandemir'in ilmi hayatında önemli bir yere sahip hocasının vefatı üzerine, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Basımevi tarafından yayımlanmış “*Nihat Çetin'e Armağan*” adlı küçük bir kitapçık hazırlanmıştır Bu kitapçıkta Kandemir hocası hakkında şunları söylemektedir:

“ ..Cemiyet hayatının en alt kademesinde bulunan biri dahî onun yanında kendisini itibarlı bir insan hissetmenin bahtiyarlığını yaşardı... Birbiriyle son derece âhenkli ve îtina ile seçilmiş kelimelerle dantela gibi işlenmiş cümleleri, dinleyeni şiir gibi büyülerdi. Nihat Çetin adı her zikredildiğinde, göz önünde onun insanı sarıveren sıcacık tebessümüyle eşsiz zarâfeti canlanırdı. Zamanının çoğunu öğrencilerine ve onların çalışmalarına vakfeden fedakâr ve ferâgat sahibi pek az insan gibi o da geride fazla eser bırakamadı..”

III. ŞAHSİYETİ VE FİKİR YAPISI

Bu bölümde, Kandemir'in kendisi, arkadaşları ve talebeleriyle yapılan görüşmeler sonucu onun şahsiyeti, ilmî ve fikrî yapısı ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Kandemir, İmam-Hatip neslinin ülkemize kazandırdığı değerli bir bilim adamıdır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde dinî ilimler alanında akademik metotlara uygun ilmî çalışma yapan az sayıda ilim adamından biridir. Hadis sahasında hazırladığı te'lif ve tercüme eserler, yazdığı makaleler ve ansiklopedi maddeleriyle bilim hayatına önemli katkıları olan; ortaokul, lise İmam- Hatip, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile eğitim ve akademik hayata büyük hizmeti olmuş, Türkiye'de YİE'den

⁹ Küçük, M. Yaşar Kandemir ile, s, 157-158.

İlahiyat Fakültelerine geçiş sürecinin hadis ilmi açısından önemli bir şahsiyetidir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi' nin var olduğu sürece devam edecek olan ilmî ve akademik çizgisinin ilk başlatıcısı ve hâmişidir.¹⁰ Akıcı üslûbu ve her seviyeden insanın anlayabileceği şekilde ele aldığı, hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik eserleri, ülkemizde din eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Öğrencilerinden **Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın'a** göre Kandemir: *“Hayatında Resûl-i Ekrem'i kendine örnek edinmiş bir insandır. Uğraştığı bilim dalı dolayısı ile Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini yakinen tetkik etme imkanını bulmuş olması andaki peygamber aşkını zirveye çıkarmıştır. O kulaktan dolma bilgilerle değil bizzat inceleyerek Resulullah'ın örnek ahlâkını benimsemiş ve onu hem kendi hayatına hem de toplum hayatının her safhasına hakim kılmayı ideal edinmiş bir ilim adamı olarak temayüz etmiştir.”* Gerçekten de Kandemir, dini en güzel yaşayan kimseden, peygamberden ve onun hadislerinden öğrendikten sonra, bu bilgileri hayatına uygulayan ve onları insanlarla paylaşması gerektiğine inanan bir ilim adamı şahsiyetine sahiptir.

Yakın arkadaşlarından, kendisi de hadisçi olan **Prof. Dr. İsmâil L. Çakan** onun şahsiyeti ve ilmî yönü hakkında şöyle söyler: *“..Abartısız, gerçekçi ve yaşayışıyla eğitimciliği öncelemiş bir örnektir.. Yazdıklarıyla ve yaptıklarıyla Kandemir, uçlarda dolaşan değil, merkezde, genelin içinde, olumlunun peşinde, vasıflı ve tavırlı bir hoca, ve bilim adamıdır. Bilgi ve uzmanlığını toplumla paylaşmaktan son derece mutluluk duymaktadır. Özellikle hadis bilgisinin, sünnet kültürünün ve peygamber sevgisinin kafa ve gönüllere yerleşmesi için çalışmalar yapmaktan son derece zevk almaktadır.*

Günlük hayatta kaliteden ödün vermeden temiz ve nezih bir yaşayışı; yazarlıkta, anlaşılır olmayı dindarlıkta gösterişe kaçmayan bir sadeliği ve samimiyeti, hizmette ümmeti sünnetle eğitip bilinçlendirmeyi ve bunu ısrarla sürdürmeyi önemseyip benimsediğini gözlemliyorum. ”

Kandemir, sahip olduğu hadis bilgi ve kültürünü ilmî eserlerle ortaya koyarken, bu bilgilerin halka da taşınması gerektiğini fark eden bir ilim adamıdır. Halka Hz.

¹⁰ Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın ve Doç Dr. İbrahim Hatiboğlu, **Kişisel Görüşme**, Ekim 2005.

Peygamberi tanıtmak ve sevdirmek için gayret göstermiştir. Kendi deyimiyle bir zamanlar kendilerini iyi birer alim olarak yetiştiren halka ve onların çocuklarının ihtiyaçlarına cevap verecek çalışmalara da eğilmiştir.

Onun inançlı bir nesil yetiştirme gayretleriyle değişik yaş gruplarına yönelik hazırlamış olduğu dinî içerikli çocuk kitapları ülkede, çocuk edebiyatı ve eserleri alanında ciddi bir boşluğu doldurmaktadır. Genel okuyucu kitlesine yönelik eserleri ve dergi yazıları ile de Hz. Peygamberi ve onun şahsında İslâm dinini doğru ve anlaşılır bir şekilde anlatma gayreti içerisinde halka dönük bir ilim adamı şahsiyetine sahiptir.

Öğrencisi olan **Doç. Dr. İbrahim Hatiboğlu'nun**, hocası olan Kandemir hakkındaki bir tespiti, onun hayat ideali hakkında fikir vermektedir: “ *Yaşar Hoca'mın en çok özlemini çektiği şey; geçmiş dönemlerde ulemanın yaptığı gibi, dinin hakikatlerini yaşadığı dönemin insanlığına anlatmak idi. Hadis kitaplarında var olan Nebvî hakikatlerin bugünün insanına iletilmesi her halde onun en önemli idealidir. Bunun için kendisine çizdiği bir sınır olmayıp, her kesime bu anlamda söyleyecek sözü, yazacak bir şeyleri mutlaka vardır.* ”

Kandemir ve dönem arkadaşları, İmam- hatip Okulu'na başlarken ileride müftü ve vaiz olacaklarını düşünüyorlardı. YİE'den sonra buna İmam- Hatip Okulu öğretmenliği de eklendi ve hedefleri genişledi. Zaman zaman dönem arkadaşlarıyla oturup konuşur, müftü ve vaiz olacaklarsa, dinini iyi bilen ve iyi öğreten; öğretmen olacaklarsa, öğrencilerini iyi yetiştiren kimseler olmaları gerektiğini düşünürlerdi. Hangi meslek olursa olsun hedef, halkın bilgi seviyesini yükseltmek olmalıydı. Bu düşünceden hareketle gidecekleri yerlerde onar kişilik gruplar oluşturup, onlarla haftada bir toplanarak Kur'ân-ı Kerim ve hadis dersleri okuma fikrini geliştirmişlerdi.

Kandemir, Allah'ın kendisine dinî tahsil yapmayı nasip ettiğini, özellikle Resulullah'ın hadislerini öğrenme fırsatı verdiğini, bunun karşılığı olarak da Allah Teâlâ'nın ondan ve onun gibi dini tahsil yapanlardan, kullarına kendi dinini öğretmelerini istediğini düşünür. Kendisi yaptığı çalışmalarla bu ideale ulaşmaya çabalar. O, bu çabaları ile Allah'ın kullarına hizmet ederek onun rızasına kazanmayı umut etmektedir.

Onun, şimdiye kadar gerçekleştirdikleri yanında özlemini çektiği bir ideali daha vardır: Cami dersleri. Bir hadis kitabını veya eskilerin camilerde okuduğu bir eseri onlarla birlikte okuyarak halkla kaynaşmak... Bu işin yaygınlaşıp ülke çapında yapılması onu pek çok heyecanlandırmaktadır. Kısmen de olsa bu ideali karşılayan, emekli olmadan önce Marmara İlahiyat Camii'nin altında yaptığı gönüllü “*Buhari derslerine*” halktan da katılanlar oluyordu. Yedi yıl süren bu dersleri daha sonra, talebesi olan Emin Aşıkkutlu'ya bırakmıştır. 2005 tarihi itibarıyla Kandemir bu ideali hususunda bir adım daha atmıştır. Pazar günleri öğleden bir saat önce, Eyüp Sultan Camii'nde Kâdi İyaz'ın *Şifah-ı Şerif*'ini halka okumaktadır.

Kandemir'in en önemli vasıflarından biri de nezaketi ve insanlarla kurduğu sıcak iletişimidir. Çocuklarla iletişimi çocuk kitaplarındaki gibi sade ve içten, dostları ve meslektaşlarıyla münâsebeti muhabbet dolu ve samimi, akademisyen çevrelerle ilişkisi dindarlık ve ciddiyet duygusu çerçevesinde şekillenmiştir. Arkadaşı İsmail L. Çakan bunu şöyle özetler: “ *Nezaketi ve zarafeti merkezli bir beşerî ilişki* ” . Öğrencileri Kandemir'i insana verdiği değer, güler yüzü, hoş sohbeti ve davranışlarıyla klasik ifadeyle bir “Osmanlı Beyefendisi” olarak nitelendirilmektedirler.

Kandemir'in öğrencilerinden **Doç. Dr. Emin Aşıkkutlu'nun** onun ilmî ve akademik şahsiyeti hakkında söyledikleri şöyledir:

“İlmi çalışmalarında ciddiyet, ihtiyat ve tarafsızlık ilkelerine sıkıca bağlılığın yanında, yazım ve anlatım kurallarına azami ölçüde riayet eden bir dil zevkine sahipti. İtici, aşırı, katı tutum ve yorumlardan kaçınarak Kur'ân ve sünnet perspektifinden dine ve insanlığa hizmeti esas almıştır. İslâm'a ve topluma hizmetin, ancak toplumun her kesimine ulaşmanın yolunu bulmakla mümkün olabileceği düşüncesine dayalı bir yaklaşım tarzını benimsediğini söyleyebilirim.”

Kandemir hocamız, ilim, irfan ve ahlâkla bezenmiş erdemli fert ve toplum yetiştirme özlemi içinde olan ve bu uğurda yapabileceklerini gerçekleştirme yolunda yoğun gayret sarf eden bir şahsiyettir. .

Ciddi bir ilim adamı ve akademisyen olan Kandemir, öğrettiklerini kendi şahsında öğrenciye sunma gayreti içerisinde olan örnek bir şahsiyettir.

Ansiklopedisi için kaleme aldığı ilmî nitelikli birçok çalışması, ilgili alanlarda birer başvuru kaynağıdır. Bu eserlerde o, ciddî, ihtiyatlı ve olabildiğince objektif bir yaklaşımı, zevkle takip edilen bir dil ve anlatım üslubuyla kitap, makale, tebliğ ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde birleştirmeyi başarabilmiştir. Bu yönüyle, özellikle akademik çalışmaları, değişik düzeydeki lisans ve lisansüstü çalışmalarda görülmesi gereken kaynaklar arasındadır.

Kandemir'in bu ilmî şahsiyeti yanında, belki en az o kadar başarılı bir başka yönünün de edebî kişiliği olduğunu vurgulayan Aşıkkutlu bu konuda da şunları söyler:

“ Özellikle son yıllarda çocuklara ve gençlere yönelik olarak Allah, peygamber ve insan sevgisi gibi dinî ve ahlâkî üstünlükleri, bir inanç ve davranış biçimi olarak onlara kazandırmak maksadıyla, muhatap kitlenin seviyesine göre, sade, akıcı, çekici ve anlaşılabilir bir dil ve üslup içinde kaleme aldığı kitaplar ve serilerin, ülkemizde dinî çocuk edebiyatı alanında önemli bir eksikliği giderdiği kanaatindeyim.”

Kandemir, ülkemizde yetişmiş, temel İslâmî bilimlerin hadis dalında şimdiye kadar yaptığı çalışmalar, verdiği eserlerle akademisyen ve ilim adamlığını; lise, üniversite ve daha üst düzeyde yetiştirdiği talebeleriyle hocalığı; çocuklara dini anlatan çocuk kitapları ve halkı eğitmeye yönelik kitap ve yazılarıyla edebiyatçı ve yazar olma gibi pek çok vasfı bünyesinde barındıran mümtaz bir şahsiyettir.¹¹

IV. YAZARLIĞI VE ESERLERİ

A.Yazarlığı

Kandemir'in okuma merakı ve öğrenme aşkı küçük yaşlarda babasının kitaplarını karıştırması ve okumasıyla başlar. Ortaokul yıllarında evde ve okulda ders kitaplarının arasına roman koyarak okur. Mike Hammer, Kerime Nadir, Esad Mahmut Karakurt, Reşat Nûri Güntekin'in romanlarının yanı sıra Varlık dergisi ve Varlık Yayınları'nı takip etmektedir. Yozgat'taki kütüphane memuresi hanım ona yardımcı olmaktadır. Bu sayede 5-6 kitabı birden kütüphânedен alabilmektedir.

¹¹ Bu bölüm, Prof. Dr. Abdulkerim Özaydın, Prof. Dr. İsmail L. Çakan, Doç. Dr. İbrahim Hatiboğlu, Doç. Dr. Emin Aşıkkutlu ile yapılan kişisel görüşmelerden derlenerek hazırlanmıştır.

İmam-Hatip'in orta kısmında okurken, Hz. Ali'nin bir cengini, manzum olan Muhammediye'den, mensûr hale getirir. Özene bezene kitap harfleriyle yazar. Sulu boya ile güzel bir kapak yaptıktan sonra, üzerine de bir matbaa adı ekler. "*Kandemir Matbaası*". Bu onun ilk kitap yazma çabasıdır.

Yazıya ve matbaaya olan merakı sebebiyle İmam-Hatip'in orta kısmındayken, bir yaz tatilinde Yozgat'ta yayımlanan Hakikat gazetesine ait Hakikat Matbaası'nda müretteplik yapar. Ertesi yıl aynı gazetede bir tür yöneticilik görevi üstlenir. İlk yazısı bir hikayedir ve bu gazetede neşredilir. O sıralarda, bu gazete için yazı, şiir ve bulmacalar da hazırlamıştır.

YİE ve ondan sonra akademik çalışmalarla geçen yılların ardından Kandemir, kendince önemli bir şeyi fark etmiştir: "*Yüce peygamberimiz, Allah Teala'dan aldıklarını, Kur'ân-ı Kerim'de olduğu gibi insanlara aynen iletti veya bunları kendi ifadeleriyle açıklayarak, bizzat yaşayarak onlara öğretti. İlâhi gerçekleri insanlara öğretme ihtiyâcı hiçbir devirde eksilmedi. Bize gelince, biz halktan koptuk. Sırça saraylarımıza çekildik. Halk ile aramıza mesafe koyduk.*"¹²

Bu özeleştirmeden sonra Kandemir, diğer akademisyen arkadaşlarını da halkı bilinçlendirmeye çağırır. Ona göre, kendilerini yetiştiren bu halka olan borçlarını ödemek için herkes kendi sahasında halka dönük çalışmalar yapmalıydı. Kandemir, halk için ve onların çocukları için kitaplar yazma yolunu seçti.

Kandemir'in gerek YİE'de gerek doktora tezlerini hazırlarken elde ettiği birikimlerinin bu kitapları yazmakta etkisi vardır. Bir çalışmaya başlamadan önce hangi hedef kitle için yazacağına karar verip o okuyucu kitlesinin anlayacağı dili kullanmak onun eserlerinde kullandığı ve başarılı olduğu bir yöntem olmuştur.

Kandemir, yazdığı ilmî kitap ve makalelerle akademik çevrelere; İslâm Ansiklopedisi'nde yazdığı yüzlerce madde ile, akademik çevrelerle genel okuyucu kitlesini birleştiren kesime; çocuk edebiyatı ile, ilk okumaya başlayan çocuktan lise

¹² Küçük, *M. Yaşar Kandemir ile*, s. 163.

çağındaki gençlere; periyodik dergiler ve genel okuyucu kitlesine yönelik eserleriyle de yaygın Türk toplumuna ulaşmayı başarmıştır.

B. Eserleri

Kandemir'in, akademik çalışmaları yanında, 7 yaştan itibaren tüm yaş dönemlerine hitap edecek şekilde tasarlanmış, ciddî ve nitelikli pek çok eseri, ülkemizde din eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Onun hazırlamış olduğu eserler aşağıdaki şekilde belirtilmeye çalışılmıştır.

1. İlmî ve Akademik Çalışmaları

Bu bölümde Kandemir'in hadis ilmi sahasında hazırladığı tezleri, tercüme eseri ve DİA'daki makalelerine yer verilecektir

Kandemir, 1967- 70 yılları arasında İstanbul YİE'de hadis asistanlığı yaparken, *Mevzû Hadisler* adlı ilmî araştırmasını öğretim üyeliği tezi olarak hazırladı. O yıllarda YİE'de hoca olmak için hazırlanan çalışmaların adı doktora değil, 'Öğretim Üyeliği Tezi' idi.

Suphi Salih'ten yaptığı *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* adlı tercüme eseri, asistanlık günlerinde; tezinin yanı sıra, gösterdiği özverili çalışmasıyla tamamlar. İlk defa Diyanet Yayınları tarafından basılan bu eser, halen M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları arasında 108 numaralı eser olarak basımına devam edilmekte ve fakülte öğrencilerine okutulmaktadır.

YİE'de asistanlık yaparken girdiği İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Arap- Fars Filolojisi bölümünde, Prof. Dr. Nihat Çetin Hoca'nın yanında hadisle ilgili bir çalışma yapmak ister. Ancak hocasının "Burası Arap-Fars Filolojisi, sadece hadisle ilgili bir çalışmayı savunmakta güçlük çekerim." demesi üzerine hem Arapça hem hadisle ilgili bir çalışma aramaya başlar. YİE'de Kelam ve Mezhepler Tarihi hocası olan Muhammet b. Tavit et-Tancı'nin de yol göstermesiyle, Kâdî İyaz'ın " *Buğretü'r-râ'id fîmâ fi hadîsi Ümmi Zer mine'l-fevâid*" adlı eserini doktora tezi olarak hazırlar.

Çıkmaya başladığı günden itibaren DİA'da yayımlanan ve araştırmacıların başvuru kaynağı olan hadis maddelerinin önemli bir kısmı Kandemir tarafından hazırlanmış ve hazırlanmaktadır. Bugüne kadar 161 madde onun tarafından hazırlanmıştır. Bunlardan önemlileri; Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullah b. Ömer b. Hattab, Ahmed b. Hanbel, Bakî b. Mahled, Beyhakî Ahmed b. Hüseyin , el- Câmiu's-Sahih (Buhârî'nin), el- Câmiu's-Sahih(Müslim'in), Ebû Dâvud es-Sicistânî, Ebû Hureyre, Ebû Katâde, Ebû Mûsâ el- Eş'arî, Etraf, Fâtıma, Garîbu'l- Hadis, Hadis, hâfız, Hafsa, Hâkim en- Nîsâbûrî, Hatîb el- Bağdâdî, Hatice, Heysemî, Irâkî Zeynüddin, İbn Hacer el- Askalânî, İbn- Mace, İbnü's- Salah eş- Şehrezûrî, Kâdi İyaz, Kâb b. Malik, Kırk Hadis, Kütüb-i Sitte, Muaz b. Cebel, Muhaddis, Muhammed (sav), El- Muvatta, Münâvî Muhammed Abdurrauf olarak sıralanabilir.

2. Dergi Çalışmaları ve Yazıları

1976- 1980 yılları arasında, YİE'de hocalık yıllarında Kandemir ve bir grup arkadaşı İmam- Hatip Okulu öğretmen ve öğrencilerine ulaşmak amacıyla, aylık fikir dergisi olan “Nesil”i çıkarmaya başlarlar. Bu derginin yazı kurulunda, Dr. Ahmet Topaloğlu, Ahmet Kahraman, Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, M. Saim Yeprem, Muhammed Eroğlu, Dr. M. Yaşar Kandemir ve Yaşar Fersahoğlu bulunur. O dönem siyasî çekişmelerin çokça yapıldığı bir dönemdir. Bu sebeple dergi bazı İHL okullarına giremez dahî. Dördüncü ciltten sonra bu dergiyi kapatmak zorunda kalırlar.

Kandemir, sonraki yıllarda çeşitli dergilerde de talep üzerine yazılar yazar. 18 yıldır *Altınoluk* Dergisi'nde Peygamber Efendimiz hakkında “*Canım Arzular Seni*” başlığıyla halka yönelik yazılar yazmaktadır. Halka dönük yazılarda kaynak göstermeye gerek duyulmaz; ancak o, yazdığı yazılarda verdiği bilgilerin kaynağını da göstererek aynı zamanda halkın seviyesini de yükseltmeye çalışmaktadır.

3. Ders Kitapları

Kandemir ve arkadaşları, YİE yıllarında geçmişte kendi yaşadıkları sıkıntılar üzerinde konuşur ve mezun olduklarında, İHL okullarında iyi birer öğretmen olmanın yanında bu okullar için meslek dersleri kitapları hazırlamayı düşünürlerdi.

Sivas İmam- Hatip Okulu'nda öğretmenlik yaptığı 1964-66 yıllarında Kandemir ve o yıllarda Sivas Atatürk Lisesi'nde öğretmen olan arkadaşı Selçuk Eraydın, birlikte ortaokullar için Din Bilgisi I, ve Din Bilgisi II adlı ders kitaplarını yazmışlardır. Daha sonra Selçuk Bey ve kendisinin YİE'de hocalık yaptıkları yıllarda, liseler için Din Bilgisi I, ve Din Bilgisi II adlı eseri, Selçuk Eraydın'ın yanı sıra İzmir YİE Din Psikolojisi ve Felsefe Öğretmeni Selâhaddin Parlatır olmak üzere üç kişi birlikte hazırlamışlardır.

Kandemir'in asistanlık yıllarında çevirdiği, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* adlı tercüme eseri, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin Hadis Usûlü ve Hadis Tarihi derslerinde yararlandığı önemli kaynaklardandır.

4. Genel Okuyucu Kitlelerine Yönelik Eserleri

Kandemir'e göre akademik çalışmalar yapanların bir yandan da halkın seviyesine hitap edecek ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek eserler yazma sorumluluğu taşınması gereklidir. İnsanlara dini öğretmeyi, dinî tahsil yapan herkesin vazifesi olarak kabul eden ve bu sorumluluğu üzerinde hisseden Kandemir'in, halkı bilinçlendirmek ve onların seviyesini yükseltmek için yazdığı pek çok eseri vardır.

Akademik çalışmalarından sonra yazmış olduğu ilk ve tek romanı 1974 yılında, Diyanet'in açmış olduğu roman yarışmasında dereceye giren “*Gönül Doktoru*” dur. Onun gayesi roman yazmak değil, bu yolla Hz. Peygamber'in hadislerini insanlara duyurmaktır. Bu sebepten jürideki M. Necati Sepetçioğlu'ndan “yalnız bir hadis için roman yazılır.” eleştirisi almıştır.

Kandemir'in bu romanı yazdığı yıllar, İHL okullarının orta kısımlarını kapatıldığı yıllardır. Romanın kahramanı olan Selim Hoca şahsında, ideal bir köy imamı tipi canlandırılır. Romanda, hadis müktesebatını da yer yer kullanarak ideal bir köy imamı, köyü nasıl kalkındırır; köylünün nasıl yardımcısı olur bunu anlatır. Romanın asıl kahramanının yanında ortaokul mezunu bir çocuk vardır. Onun şahsında İHL okullarının çok iyi okullar olduğu kanaatini uyandırmaya ve çocukları bu okullara yönlendirmeye çalışır. Bu eseri Nesil Yayınları tarafından basılmaktadır.

Kandemir, Altınoluk Dergisi'nde 14 yıldır her ay yazdığı yazılarını bir araya getirerek oluşturduğu, *Canım Arzular Seni, İki Cihan Güneşi, Canım Kurban Olsun Senin Yoluna, Adı Güzel Kendi Güzel Muhammed* adlı dört eserinde Hz. Peygamber'in hayatını, yaşayışını, örnekliğini duygulu bir sohbet üslûbuyla halka anlatmaktadır. Bu eserleri Erkam Yayınları tarafından basılmaktadır.

Kandemir'e göre dipnotlu, kaynak göstererek yapılan yarı ilmî çalışmalar halkın seviyesini yükseltmektedir. Zafer Yayınları'ndan çıkmakta olan” *Hayatımıza Peygamber Modeli, Peygamberimizden 101 Hatıra, Peygamberimin Sevdığı Müslüman ve Sahabeden 101 Hatıra*” böyle eserlerdir.

Kandemir'in Erkam Yayınları'ndan çıkan, İsmail Lütfü Çakan ve Raşit Küçük'le birlikte 7 yılda hazırladıkları “Peygamberimizden Hayat Ölçüleri” adlı kitabı; Nevevi'ye ait *Riyazü's- Sâlihîn Tercüme ve Şerhi* halka yönelik yarı ilmî eserlerindendir. Yedi ciltten oluşan *Riyazü's- Sâlihîn'in* 8. cildi eserde geçen konuların alfabetik fihristinden oluşmaktadır.

Hayatımıza Peygamber Modeli eserinde Kandemir, adından da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber'in hayatından model alınacak örnek davranışları kısa yoldan anlatmayı gaye edinir. Eserde, Hz. Peygamber'in insanlara örnek olacak yönlerini anlatan hadislerin senedini kısaltarak sadece ilk rivayet edenin ağzından, “ Aişe Radiyallahu Anha anlatıyor ” şeklinde olduğu gibi aktarmakta, yorumu okuyucuya bırakmaktadır.

Kandemir, 2004 yılında yayımlanmış *Peygamberimin Sevdığı Müslüman* adlı eserinde, iyi bir Müslüman'ın sahip olması gereken özellikleri ortaya koymaktadır. İmanın 60-70 şubesi olduğundan bahseden hadislerden hareket ederek, iyi bir Müslüman'ın özelliklerini kalbin, dilin ve bedenin görevleri olarak üç temel başlık altında toplamaktadır. Bu 60-70 kadar özelliği anlattığı her konunun sonunu ,‘Gül Kokusu’ başlığıyla Hz. Peygamber'den naklettiği ilgili bir hadisle noktalamaktadır.

Sahabeden 101 Hatıra adlı 2005 yılında yayımlanan son eserinde, Peygamberimizin kıymetli arkadaşları ve onun talebeleri olan Sahabe-i Kirâm'ın hayatlarından örnek alınacak olayları ortaya koymaktadır. O, bu eseriyle ashâbın

davranış şekillerini ortaya koyarak, onların güzel yaşayışlarıyla yeni nesillere örnek olmalarını istemiştir.

Birbirini seven mutlu çiftlerden kurulu ailelerin, hem kendileri, hem yetiştirdikleri evlatları ve hem de toplum için lüzumuna inanan Kandemir, mutlu bir yuva kurabilmenin yollarını *Mutlu Bir Yuva İçin* adlı eserinde anlatmaktadır. Ona göre insanlar hem yakınlarını hem diğer insanları sevmeyi önce kendi yuvalarında görerek öğrenirler. Allah'ın ve peygamberinin bu husustaki emir ve tavsiyelerinin yer aldığı bu eser Nesil Yayınları'ndan çıkmaktadır.

Kandemir, özellikle geleceğin kendilerine emanet edileceği gençlere ve çocuklara öz değerlerin benimsetilmesi gerektiğine, aksi takdirde onların yabancı etkisinde kalabileceklerine inanır. Bu gençleri yetiştirecek olan büyüklere İslâm'la birlikte gelen ahlâkın güzelliğini ve bu ahlâkın eğitimini nasıl yapabileceklerini anlattığı eseri, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*'dır.

Tüm bu eserlerde, Kandemir'in hayatının gayesini oluşturan Hz. Peygamber'i anlamak ve onu insanlara en güzel şekilde tanıtmak çabası gözlemlenmektedir.

5. Çocuk Kitapları

Kandemir, çocukları Allah'ın yetiştirmek üzere bizlere verdiği bir emanet olarak telakkî etmektedir. Onlara gerekli eğitimin verilmesi büyüklerin görevidir. Ancak ülkemizde çocuklara dinî mevzuları anlatacak yeterince kitap ve kaynak bulunmamaktadır

1980'lerin başında bir gazetenin, Kapıkule'den giriş yapan gurbetçi ailelerin çocuklarıyla yaptığı röportaj; onun, çocukların dini eğitimi konusundaki büyük eksikliği fark etmesine sebep olmuştur. Yapılan röportajda çocuklara dinî sorular yöneltilmekte, fakat çocuklar bu sorulara cevap verememektedirler. İçlerinde, Hz. Peygamber'i, Fatih Sultan Mehmet'i dahi tanımayanlar vardır. Bu olay üzerine Kandemir şöyle der: '*Buna çok şaşırdım. Burada böyle bir felaket vardı ve bizler oturup ilmi kitaplar yazıyorduk.*

Bunu kaç kişi okuyor? Öyleyse halka yönelmeli, halkın çocuklarının ihtiyaçlarına cevap vermeliyiz. Burada bir yangın var ve bu yangını söndürmeliyiz diye düşündüm.’’¹³

Kandemir’in deyimiyle bu halk, yetiştirmiş olduğu insanlarından, özelde kendisinden bir şeyler beklemektedir. Lisan-ı haliyle adeta “Biz sizi okuttuk, hala da okutuyoruz; artık siz bize sahip çıkın. Bizi cahil insanların eline bırakmayın. Çocuklarımıza, kadınlarımıza, kızlarımıza, bir şeyler verin.” demektedir ¹⁴

Bu olaydan sonra Kandemir için çocuklar üzerine eğilmek gerekliliği çarpıcı bir biçimde ortaya çıkmış oldu. Ona göre birilerinin bu çocuklar için bir şeyler yazması gerekliydi. Çünkü bu alanda önemli bir boşluk vardı. Bu ve benzeri hadiseler Kandemir’in düşünce ufkunda yeni bir kapı açmış, onu çocuklar için dinî içerikli kitaplar yazmaya götürmüştür.

Kandemir, kitaplarını yazmaya başlamadan önce, kendi döneminde yazılmış pek çok çocuk kitabını şekil, kalite ve üslup yönünden incelemiştir (“Ayşegül”ler gibi) Dame de Sion’daki öğretmenliği yıllarında, oradaki rahibelerden, Hristiyan çocukları için hazırlatılan dini içerikli çocuk kitapları getirtip onları da gözden geçirmiş, incelemiştir.

Dini tahsil yapan biri olarak bu konuda kendini sorumlu hissederek hareket eden Kandemir, yazdığı çocuk kitaplarıyla halkın yavrularına ulaşmaya, sünnet malzemesini onlara götürmeye çalışmaktadır. Çocuklar için yazdığı kitaplarda özellikle dindar ve muhafazakar kesimden kopuk ailelerin çocuklarına da ulaşmayı arzu etmekte o çocukları birer emanet olarak değerlendirmektedir.¹⁵

a. Dinim Serisi

Bu seride 6- 9 yaş arası çocuklara Allah’ı, peygamberi ve dini sevdirmeyi ve seviyelerine uygun bir anlatımla öğretmeyi amaçlayan ve 10 kitaptan oluşan Dinim Serisinin, Damla Yayınevi’nden 1982 yılında ilk basımı yapılmıştır. Kitapları: 1-Dine

¹³ Tuba Şimşek, “Hümeýra’nın Babası”, **Özgür ve Bilge Dergisi**, İstanbul: Nesil yay., 2002, s. 43.

¹⁴ *Dünden Bugüne*, 01.09.1994, **STV**, İstanbul.

¹⁵ Kandemir, **Görüşme**.

Doğru, 2-Peygamberimi Öğreniyorum, 3-Allah'ı Arayan Çocuk, 4- Yaralı Kuğu, 5- Peygamberimiz Çocuklarla, 6- Uzeyle'nin İmanı, 7- Abdest Alıyorum, 8- Namaz Kılıyorum, 9- Dua Ediyorum, 10- Annemi Anıyorum.

9-14 yaş grubu için onların seviyelerine göre tasarlanan Dinim Serisi'nin kitapları, İman esasları hakkında ayrıntılı bilgi verir. Kitapları: 1- Allah'a İnanıyorum, 2- Meleklerle İnanıyorum, 3- Peygamberlere Ve Kitaplara İnanıyorum, 4- Ahiret Gününe İnanıyorum. 5- Kaza Ve Kadere İnanıyorum.”

b. Peygamberler Dizisi

Peygamberler tarihini renkli resimlerden oluşan sayfalarla anlatan bu eserler, Hz. Adem'den, Hz. Peygamber'e kadar geçen peygamberlerin hayat hikayelerini, başlarından geçen örnek ve ibret alınacak olayları şiire yakın bir üslupla anlatmaktadır. 20 kitaplık bu seri şimdi Zafer Yayınları tarafından basılmaktadır. Kitapları: 1- Cennetten Dünyaya, 2- Nuh'un Gemisi, 3- İrem Bağları, 4-Kayadan Çıkan Deve, 5- İbrahim'in Kuşları, 6 Alevlerin Ortasında, 7- Kutlu Evin Gölgesinde, 8- İsmail Ve Kınalı Koç, 9- Taş Yağmuru, 10- Yusuf'un Rüyası, 11- Yusuf'un Gömleği, 12- Nil'deki Sandık, 13- Tur Dağı'nda, 14- İbibikle Süleyman, 15- Çetin İmtihan, 16- Balığın Karnında, 17- Gökyüzünde İsa İle, 18- Gül Muhammed'im 19- Medine Yollarında, 20- Kabe'den Dünyaya.

c. Gençlik Serisi

12 yaş üstü çocuklar için tasarlanmış Erkam Yayınları Gençlik Serisi içerisindeki 7 kitap Kandemir'e aittir. Bu eserlerin resimleri yok denecek kadar azdır. Beş kitaptan oluşan kıssalardan çıkarılacak öğütleri, hikayelerin sonunda kıssadan hisse şeklinde açıklamaktadır. Kitaplarda, daha çok ahlâkî birtakım davranış ve erdemlerin yer aldığı yaşanmış ya da yaşanması muhtemel hikaye ve kıssalar vardır.

Hikaye ve kıssalarla anlatımın tercih edildiği eserlerdeki hikâyelerin menşei hakkında Kandemir şöyle bir açıklama yapmaktadır: *Beş kitaptan oluşan Güzel "Hikayeler Serisi"nde, atalarımızın İslâm ahlâkını öğrettiği Muhammediye, Ahmediye Müzekki'n- Nufus, gibi kitapları esas aldım ve bu hikâyeleri günümüzün üslûbuyla*

vermeye çalıştım. Hikâyelerle çocuklara kırk hadiste kitabımdaki hikayelerin menşei ise günümüzde yayımlanan hikaye kitaplarıdır. Bu kitaplarda görüp beğendiğim konuları büyük ölçüde kendi üslûbumla işledim. Peygamberimizin Dilinden Kıssalar'ın kaynağı ise hadîs-i şeriflerdir.”¹⁶

Bu serini kitapları: Kır Hasan, Elma Suyu, Çadır Güzeli, Kaderin Cilvesi, Mercan Ali, Peygamberimizin Dilinden Kıssalar ve Hikayelerle Çocuklara Kırk Hadis'tir.

d. Beni Seven Peygamberim Serisi

Hiz. Peygamber'in hayatını çocuklara daha ayrıntılı bir şekilde ve renkli resimli anlattığı bu seri, Kandemir'in çocuklar için hazırladığı 2004 yılında Nesil Yayınları'ndan çıkan son eseridir. Peygamber'in güzel ahlâkını, ümmetine ve çocuklara olan sevgi ve muhabbetini dile getiren bu eser, çocuklara kendilerini seven bir peygamberleri olduğunu anlatmaktadır. Seride bulunan kitaplar: 1- Nur Dağı'nda Bir Işık, 2- Dinmeyen Göz Yaşları, 3- Medine Yollarında, 4- Müslümanlar Kardeştir, 5- Ebû Cendel'in Zincirleri, 6- Peygamberimizin Son Yılları, 7- Peygamberimizin Güzel Huyları, 8- Sevgi Peygamberi.

6. El Kitapçıkları

Kandemir, yazdığı eserleri insanların cebinde gezdirebilmesi, işe giderken seyahat ederken okuyabilmesi gerektiğini de düşünmektedir. Onun belli konuların, millî ve manevî değerlerin doğru bir muhteva içinde halka sunulması amacını taşıyan el kitapları da mevcuttur.

Cennete götüren yolda işaret taşları olan davranış örneklerini Hiz. Peygamber'den nakleden “*Bir Gönül Yaptın İse*” ve ölümü mutlu bir sona çevirmek için Resulullah'ın bu husustaki hadislerini aktardığı, “*Mutlu Bir Son İçin*” Diyanet Vakfı Yayınları arasından 1983'te çıkmış iki el kitapçığıdır.

Hiz. Peygamber'i kısaca tanıtmayı amaçlayan, *Gül Muhammedim* adlı el kitapçığı pek çok vakıf ve dernek tarafından çok sayıda basılmış ve dağıtılmıştır.

¹⁶ Kandemir, **Görüşme**.

İKİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

I. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

A. Tanımı

Çocuk, dünyaya henüz işlenmemiş; fakat işlendikçe gelişmeye hazır kabiliyet ve istidatlarla donatılmış olarak gelir. Yapısı itibariyle çocuk, içinde bulunan dünyayı tanımak ve kavramak için bitmez tükenmez bir öğrenme merakı ile doludur. O; merak, dürtü, ihtiyaç, ilgi, sevgi, inanç eğilimlerinin karşılanması için sürekli bir atılım içerisindedir. Şu halde insan sürekli oluş halinde olan bir varlıktır. Doğum öncesinden başlayan bu süreç; yani onun eğitimi ve öğretimi ömür boyu devam eder.

Çocuk çevrenin de rehberliği ve yardımını alarak, çok çeşitli yollardan ihtiyaçlarını temin ederek, kendi dünyasını kurmaya çalışır. Zira, çocuğun gelişimini tamamlaması yalnız kendi elinde değildir. Yetişkinler oluş içerisindeki çocuğa tesir etme durumundadırlar. Çocukların ileride beklenen insan olmaları büyüklerin desteği ve verilen hizmetin, yani eğitimin niteliğine bağlıdır.¹⁷

Bedeni bakımdan aciz; ancak ruhî bakımdan geliştirilebilmeye elverişli pek çok vasıfla dünyaya gelen insan, bu kabiliyetlerini ortaya çıkarmak ve onları zamanı geldiğinde kullanmak için eğitmeye ihtiyaç duyar. İnsanın bu ihtiyacını karşılayacak ve onun kabiliyetlerini en üst seviyeye çıkarmasını sağlayacak faaliyetlere eğitim denilir.¹⁸

Şimdiye kadar yapılmış pek çok eğitim tanımı ve anlayışı mevcuttur. Bu eğitim tanımlarının tamamında ait olduğu, inanç, anlayış, toplum ve felsefenin izlerini görmek mümkündür. A. Dodurgalı, kitabında eğitim tanımlarını genel hatlarıyla ikiye ayırır:¹⁹

¹⁷ Kerim Yavuz, **99 Soruda Çocuk ve Din**, İstanbul: Karınca yay., 1999, s. 20.

¹⁸ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: İfav yay., 1997, s. 42

¹⁹ Abdurrahman Dodurgalı, **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, İstanbul: İFAV yay., 1999, s.19.

Eğitimi psikolojik bir yaklaşımla bireysel yetkinlikleri geliştirme süreci olarak görenlerden, Kant’a göre eğitim; “Her fertte istidatlı olduğu yetkinliği geliştirmektir.” Hamdi Yazır’a göre ise; “ Bir şeyi tedricen kemâline ulaştırmaktır.”

Eğitimi, kişide bireysel yetkinliklerin, sosyal ve fiziksel yapıya uygun olarak geliştirilmesi olarak kabul edenlerden Durkeim eğitim hakkında şöyle der: “Yetişkin nesillerin henüz sosyal hayata intibak edecek kadar olgunlaşmamış olan gençler üzerinde yaptıkları etkidir.”. Stuart Mill ise ; “ Tabiatımızın mükemmelliğine ulaşmak için, gerek kendimizin ve gerekse diğer insanların bizim için yaptıkları şeydir.”

İnsanı, yeryüzündeki tüm varlıklardan ayıran, onu tüm diğer varlıkların üstüne çıkartan en önemli özelliği öğrenmedir. Yumurtadan çıkan civciv gıdasını kendi aramakta, bulduğu gıdalarla beslenmektedir. İnsan için durum böyle değildir. İnsan, yaşamının her döneminde karşılanması gereken ihtiyaçları olan ve bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için öğrenmeye gereksinim duyan bir varlıktır.

Eğitim biliminde meşhur olan bir tanıma göre, “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak, istendik değişme meydana getirme sürecidir.” Eğitim bir süreç iken, öğretim de bu süreç içerisinde yapılan faaliyetlerin, yaşantıların tümüdür. Eğitim ve öğretim kavramı bu sebepten birlikte kullanıla gelmektedir. Bunun sebebi, öğretimin öğrenmeyi gerçekleştirdiği takdirde bir eğitim değerinin oluşudur.²⁰

Tüm bu tanımlardan anlaşılan odur ki, eğitim bireyde doğuştan var olan kabiliyetlerin yetişkinlerin de yardımıyla toplumun beklentilerine ters düşmeyecek şekilde ;yani istendik değişikliklerle geliştirilmesi süreci iken, öğretim bu sürecin daha verimli ve etkin olması için gösterilen çabalar ve etkinliklerin özel adıdır.

B. Eğitim ve Öğretimin Amacı ve Önemi

Rousseau eğitimin gayesi hakkında şöyle bir söz söyler: “Çocuk ne hakim ne asker ne papaz olmalıdır. O her şeyden önce insan olmalıdır.” Muhammed İkbâl’in şu sözü de aynı gerçeğe işaret eder:” İnsanın makamı semadan yüksektir. Terbiyenin aslı

²⁰ Muhsin Hesapçıoğlu, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul: Beta yay., 1998, s 33.

insana hürmet göstermektir.”²¹ Her ikisi de farklı din ve anlayışlara sahip iki insan olarak eğitimin nihai gayesinin insana insani özellikleri kazandırmak olduğuna işaret etmektedirler.

Eğitim ve öğretimin gayelerini sıralamak gerekirse;

Birey kabiliyetlerini kendi kendine geliştiremez, başkalarının yardımıyla; yani eğitim ve öğretimle doğuştan getirdiği kabiliyetlerini geliştirir. Ünlü İslam düşünürü Mevlana da böyle düşünür. O, insanın ham kabiliyetlerle dünyaya geldiğini ve bu kabiliyetlerin potansiyel bir güç taşıdıklarını görmüş, bu gücün kendiliğinden değil de eğitimle ortaya çıkacağına inanmıştır.²² Yani, insandaki kabiliyetlerin bireylerin kapasitesi ölçüsünde geliştirilmesi eğitimin önemli gayelerindendir.

Mevlana, eğitimin gücüne işaretle eğitimin önemli gayelerinden birinin de değişim olduğunu söyler. Eğitimciler, nezaket, hoşgörü ve sevgiyle hareket ederlerse insanların akıllarını olgunlaştırır, sivriliklerini yumuşatırlar. Nasıl gübre değişerek meyvelere tat ve olgunluk veriyorsa pis insanlar da eğitilerek değiştirilebilir.²³

Mevlana’ya göre eğitimin iki önemli gayesi daha vardır, bunlar yeni şeyler üretecek nesiller yetiştirmek; yani ‘yenilik’ ve ‘‘yüceltmek’’ tir. İnsanı yüceltmek, İslam eğitiminin temel gayesi olan insanı doğduğu andaki fitrata uygun yetiştirmektir. İslam, insanı Allah’a kul olmak için hazırlar. Yani onu doğumdan ölüme kadar, istikamet üzere tutmayı hedef edinir. Dış çevrenin bozucu fikirlerine karşı fitratını ayakta tutmaya çalışır.’’²⁴

İnsan, dünyasını yalnız kendi düşünce ve görüşleriyle oluşturmaz, önceki nesillerin bilgi, tecrübe ve kültürlerine ihtiyaç duyar. Eğitimin önemli bir işlevi toplumun değerler mirasını sonraki nesillere aktarmaktır. Eğitim olmasaydı çağlar boyu biriken kültür ve medeniyet yok olabilirdi. Bir bayrak yarışı misali yüzyıllar boyu

²¹ Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, Ankara: Diyanet Vakfı yay., 1999, s. 8.

²² Mustafa Usta, **Divan-ı Kebir’de Mevlana’nın Eğitim Görüşü**, İstanbul: İFAV yay., 1995, s. 249.

²³ Usta, **Mevlana’nın Eğitim Görüşü**, s. 234.

²⁴ Bayraktar Bayraklı, **İslam’da Eğitim**, İstanbul: İFAV yay., 1997, s. 106.

nesilden nesile aktarılan kültür ve medeniyetin varlığı ve gelişimi eğitim ve öğretime bağlıdır.

Eğitim, bireyin ihtiyaçlarını gidererek onu geliştirirken, bir yandan da bireyin mensubu bulunduğu kültürün ve toplumun değerlerinin intikali yoluyla o toplumların devamına da hizmet etmeyi gaye edinir. Gayesine göre yapılan bir eğitim tanımından anlaşılan şudur ki; “ Eğitim, insanın bütün kuvvet ve kabiliyetlerini gerek kendi ve gerek bütün insanlığın saadetine götürecektir.”²⁵

Eğitim birey ile toplum arasındaki uyumsuzluğu giderir. Eğitimle toplum içerisinde benzer tutum ve davranışlar oluşur. Birey başıboş kalırsa toplumla çatışmaya başlar. Ayrıca benzer tutum ve davranışlarla birbirleriyle barışık uyumlu bireylerden oluşan topluluklar meydana gelir.²⁶

II. DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

A. Din Duygusunun Kaynağı ve Din Eğitiminin Gerekliliği

Çocukta dini duygunun erken yaşlarda başladığını hatta onda doğuştan mevcut olduğunu düşünen eğitimci ve araştırmacıların yanında dini duygunun çok geç başladığını düşünenler de vardır. Fransız eğitimci Rousseau’ya göre, çocuğa erken yaşlarda din duygusu kazandırmaya çalışmak ve din eğitimi ve öğretimi yaptırmaya çalışmak gereksizdir.²⁷ Böyle düşünenlere göre çocuk doğuştan hiçbir şey getirmez, boş bir levha gibidir. her şeyi ona zamanla toplum kazandırır. Çocuk tamamen toplumun eseridir.

Bu görüşü savunanların meseleye tek taraflı baktıkları ileri sürülür. Diğer gruba göre de, çocuğun ruhsal yapısı inanmaya eğilimlidir. Bazı eğitimcilerin tespitlerine göre, çocuklar, toplumdan uzak ve dini bilgilerden mahrum bırakılırlar da

²⁵ H. Mahmut Çamdibi, **Din Eğitiminde İnsan ve Hayat**, İstanbul: Çamlıca yay, 2003, s. 13.

²⁶ Dodurgalı, **İlkeler ve yöntemler**, s. 21.

²⁷ Öcal, **Metotlar**, s. 46.

kendilerince bir dini inanç geliştirebilmekte ve bir tanrı arayışı içerisine girebilmektedirler.²⁸

Hiz. Peygamber bir hadisinde: ‘‘Her doğan fitrat üzere doğar, daha sonra annesi, babası onu kendi dinlerine döndürürler.’’ demekle din duygusunun ve Allah inancının doğuştan mevcut olduğunu söyler.

Gazzali’ye göre ;‘‘Her çocuk sağlam bir fitratla ve mütedil olarak; yani saf, her şeyi almaya kabiliyetli olarak doğar. Yöneltileceği her şeyi yapmaya hazırdır.’’ Bu durumda diyebiliriz ki; ruhta, yaradılışı itibariyle doğruları kabul etme özelliği mevcuttur ve o kendiliğinden Allah’ı bulup kavrayacak güce sahiptir. Ancak Gazzali’ye göre bu fitrat bilgi, eğitim ve ahlâk yoluyla gelişebilir.

Din psikolojisinin bulgularına göre de çocuk dindar olarak dünyaya gelmez; ancak tamamen de boş değildir. Çocukta tabii bir dini kabiliyet ve eğilimin varlığı bilimsel bir hakikattir.²⁹

Ruh ve beden gelişimini araştıran psikologlar insanda en temel duyguların; sevgi, bağlanma ve güven duyguları olduğunu ve ilk ortaya çıkanların bunlar olduğunu söylüyorlar.³⁰ Çocuktaki bu güven ve bağlanma duyguları onu arayışa sevk eder. Güveni bulan çocuk mutlu olur. Güven duygusu sarsılan çocuk mutsuz olur. İlk yıllarda temel güven duygusunu anne baba şahsında gidermeyi başaran çocuk ilerleyen yıllarda anne ve babanın yetersizliğinin farkına varır. Çocuğun ruhunda bulunan sınır tanımayan arayış onu asıl dayanılacak olanı aramaya iter. İçgüdüsel bir itişle başlayan bu arayış, onu her zaman koruyacak, her dileğini yerine getirecek, ona yardım edecek sınırsız bir kudrete doğru götürür.³¹

Hiz. İbrahim’in kendi kendine düşünerek Allah’ı bulması buna en güzel örnektir. Bu örnekten anlıyoruz ki, dini inancın tohumları insan ruhunda bulunmaktadır. Zamanla, çocuk içerisindeki dini temayül, inanmaya yatkınlık özellikleri

²⁸ Öcal, **Metotlar**, s. 47.

²⁹ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 252.

³⁰ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 117.

³¹ Yavuz , **Çocuk ve Din**, s. 122-126

uyandırmaktadır. Çocuk ruhunda mevcut böylesine güçlü bir duygunun, eğitiminin yapılması kaçınılmazdır.

Özellikle insan hayatının en kritik ve önemli devresi olan çocukluk dönemindeki öğrenmeler öteki dönemlerle mukayese edilmeyecek kadar öneme hâizdir. Bunun yerini başka bir dönemin doldurması mümkün değildir. Çocukluk dönemi yirmi yıl kadar uzun bir süre alır. Bu dönemde çocuğun gelişim özellikleri de dikkate alınarak ihtiyaçları ve beklentileri karşılanırsa çocuk tam anlamda olgunlaşmış olur. Çocukluk dönemi gerçek anlamda bir öğrenme dönemidir.³²

Çocukta fitri olan din duygusu belli yaş dönemlerinde uyanmaya başlar. Dini eğitim ve öğretim yapılması durumunda onun yaş dönemleri ve özellikleri dikkate alınmalıdır.

3-4 yaş çocuğu, kolay inanır, kendine anlatılanları olduğu gibi kabullenir. Anlatılanları dinlemeye ve kabul etmeye hazırdır. Özellikle bu yaş çocuğuna Allah inancı öğretilirken doğru ve anlaşılır bilgiler vermeye dikkat etmek, Allah'ın büyüklüğünü, çocuğu sevdiğini her şeyi yarattığını, iyiliklerin ve güzelliklerin sahibi olduğunu anlatarak işe başlamak gerekir. İlk yaşlarda çocuktaki sevgi, bağlanma ve güven gibi duyguları esas alarak eğitim yapmak yerinde olacaktır. Her zaman yanında olan, kendisini seven ve koruyan bir yaratıcı fikri, çocuğun sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olur.³³

Temel eğitim çağında çocuk; Allah'a, besleyen, büyüten ve özlemini duyduğu isteklerini veren, dualarını kabul eden, tehlikelerden ve güç durumlardan kurtaran emin bir dayanak olarak bakar. O'na dua edip, namaz kılıp, oruç tuttuğunda isteklerinin daha kolay yerine geleceğine inanır.³⁴

Yukarıda bahsedildiği gibi fitrî olan din duygusunun çocukta uyanışa geçmesini 3-4 yaşları civarı; uyanmasını, 6 yaş ile son çocukluk döneminin başı olan 7 yaş arası; bu duyguların gelişim yılları olarak da son çocukluk yıllarını kabul edebiliriz.

³² Yavuz, **Çocuk ve Din**, s. 13.

³³ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 114-120

³⁴ Öcal, **Metotlar**, s. 69.

Peygamber Efendimiz'in (sav) çocuklara namaz öğretimine 7. yaştan itibaren başlanmasını tavsiye etmesi de bundan dolayı olsa gerektir.³⁵

Netice olarak denilebilir ki, dini duygu ve düşüncelerin tohumları ruhunda mevcut olan çocuk, dünyaya geldikten sonra sınır tanımayan bir arayış içerisine girmektedir. İlk yıllarda anne baba şahsında ihtiyaçlarını giderirken, onları asıl giderecek olanı arama eğilimine sonraki yıllarda da devam etmektedir. Buna mukabil, anne babaların çocuktaki bu ilgiye kayıtsız kalmamaları, merakını teşvik ederek ona bu konuda doğru ve eksiksiz bilgiler vermeleri gereklidir. Gelişim ve öğrenme açısından kritik sayılan çocukluk döneminde, çocuğun bu eğilimleri de değerlendirilerek yapılacak, doğru ve etkili bir dini eğitim ve öğretim gereklidir.

B. Din Eğitimi ve Öğretiminin Gayesi

Din eğitiminin gayeleri ferdi ve toplumsal olarak belirlenebilir. Din eğitiminin bireyi yetiştirmeye dönük temel maksadı, insandaki asli fitratı; yani Allah'ın yarattığı fitratı korumak ve insanı o fitrata yöneltmektir.

Allah insana hayır ve şer olmak üzere iki yol göstermiştir. İnsan dilediğini seçer. Hangi yolu seçerse bir müddet sonra o yolda yaptığı davranışlar onda meleke haline gelir. İnsan yaradılışına uygun işler yaptığında Allah'ın yarattığı selim fitrat üzeredir. Yaradılışa aykırı işler yaptığında fitratında bozulma, iyilik ve saflıktan ayrılma olur.³⁶ İnsanın yaradılışına uygun bir yaşam sürebilmesi için ona gerekli bilgilerin verilmesi din eğitiminin görevidir.

İslam eğitiminin hedefi fitratın galip gelmesidir. İslam inancına göre, Rab, kullarına hayatlarında takip edecekleri doğru yolu gösteren terbiyecidir. İslam, insanı Allah'a yaraşır bir kul olmak için hazırlar. Onun eğitimi de bunu hedefler. İslam dininde insan doğuştan iyidir; yani eğitime müsaittir. Bozulma ;yani günahkarlık daha sonra olur. İslam eğitiminin gayesi, dışarıdan gelen ve fitratını bozan şeylere karşı bilgi,

³⁵ Öcal , **Metotlar**, s. 49.

³⁶ Çamdibi, **İnsan ve Hayat**, s. 87-89.

iman, nefisle mücadele gibi silahlarla insanı donatmak, insanın doğumundan ölümüne kadar Allah'ın yarattığı fitrat üzere kalabilmesini sağlamaktır.³⁷

İnsanın fitratına uygun bir yaşam sürebilmesi için, ona gerekli bilgiler, tutumlar, davranışlar kazandıracak doğru bir dini eğitime ihtiyacı vardır. Dini eğitimden yoksun olanların işlerinde iyiyi kötünden ayırt etmeleri, doğruluk üzere yaşamlarını devam ettirmeleri güçleşir. Fıtrat üzere olmayan insan da yabancı fikirlere ve dış çevrenin bozucu etkisine karşı duramaz. Din eğitimi, çocuğun içinde mevcut manevî his ve inanma kabiliyetinin ortaya çıkmasında rehberlik etmelidir.

Din eğitiminin temel hedefi ,yetişmekte olan nesillere, ruh ve beden gelişmesini dikkate alarak, onların duygu, zihin ve heyecan dinamizmini bozmadan, tutarlı, şuurlu bir mü'min ve başarılı bir genç olarak topluma katılmalarını sağlamaktır.³⁸ Bu tanımda etkili bir din eğitimi sonucu başarılı ve mutlu olarak topluma katılmaktan bahsedilmektedir. Yani din eğitiminin, barış içinde yaşayan, birlik ve beraberliği olan mutlu toplumlar oluşturmak gayesine, mutlu ve başarılı bireylerin yetiştirilerek ulaşılması hedeflenmektedir.

Dinin hedefi insanlara dünya ve ahiret saadetinin yollarını göstermektir. Din eğitiminin de hedefi insanoğlunun mutluluğunu temin etmektir.³⁹ Buradan şöyle bir netice çıkarmak yerinde olur:Din eğitiminin birinci hedefi, insanların kendi özellikleri dahilinde, dinin esaslarına bağlı, iyi ve erdemli bireyler, mükemmel insanlar olarak yetiştirilmesi iken ,ikinci hedefi böyle mükemmel yetişmiş insanlardan müteşekkil mükemmel toplumlar oluşturmaktır.

C. Din Eğitimi ve Öğretiminin Önemi

Din eğitimi ve öğretiminin fert ve toplum açısından önemi ve gerekliliği büyüktür. Yukarıda dini duygu ve düşüncenin bireyde doğuştan mevcut olduğu ve böylesi güçlü bir duygunun eğitiminin yapılmasının zaruretime değinilmişti. Şayet insan fitratında mevcut inanma duygusunun eğitimi yapılmaz, onun bu husustaki ihtiyacı

³⁷ Bayraklı, **İslam'da Eğitim**, s. 105-107.

³⁸ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 34.

³⁹ Dodurgalı, **İlkeler ve Yöntemler**, s. 41.

doyurulmazsa asıl inancın yerini yalancıları alır ki bunun birey ve toplum açısından oldukça zararlı neticeleri olacağı açıktır. “İnsanda mevcut inanma, tapınma, kutsala yönelme gibi kompleks duygular da, ancak eğitim yoluyla yönlendirilebilir.”⁴⁰

Çocukta zihni gelişimin, bedenî büyümenin bilinmesi yanında heyecan gelişiminin bilinmesi de önemlidir. Çocuk gelişimi üzerinde araştırma yapanların son yıllarda önemle üzerinde durdukları konu heyecan gelişimidir. Eğitimde his ve heyecan gelişimini de dikkate almak gereklidir. İnsanı can sıkıntısından, kötümserlikten, korku ve endişeden kurtararak neşeli, ümitli, huzurlu bir hayata hazırlamak gereklidir. Eğitimde bu cephe ihmal edilmektedir.⁴¹

İnsanların yukarıda geçen gerginliklerinin ve sıkıntılarının manevî değerlerle giderilmesi mümkündür. İnsan önünü alamayacağı bir felaketle karşılaştığında acısını hafifletmek için manevî güçlere dayanarak teselli bulabilir. Bir ölüm olayında acının hafiflemesinde, insanların ruh sağlığının bozulmamasında, bu husustaki dini telkin ve bilgiler etkili olmaktadır.

Din eğitimi günümüz insanının sıkıntılarını gidererek, kendisiyle ve toplumla barışık insanlar yetiştirmeyi hedeflemektedir. Günümüz insanının ruhî ve sosyal problemlerinin dinin manevî gücüne dayanılarak çözülebileceği gerçeği, son yıllarda eğitim çalışmaları yapanları din eğitimi ve öğretimine yöneltmektedir.⁴²

Din eğitimi ve öğretimine gereklilik vardır; çünkü insanların iyiyi kötünden ayırt edebilmeleri için birtakım ilke ve kurallara ihtiyaçları vardır. Bunlar din eğitimi yoluyla kazanılabilir. Ayrıca insanlar, anlayamadıkları, önüne geçemedikleri doğa olaylarını, imgeledikleri doğaüstü bir güce bağlamak gereksinimi duyarlar. Böylece tanrıya uyarak yaşamlarını daha mutlu bir şekilde sürdürürler.⁴³

⁴⁰ Dodurgalı, **İlkeler ve Yöntemler**, s. 27.

⁴¹ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 64.

⁴² Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 65.

⁴³ İbrahim Ethem Başaran, **Eğitim Psikolojisi**, Ankara: Başaran yay., 1998, s. 156.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

M. YAŞAR KANDEMİR'E GÖRE ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

I. M. YAŞAR KANDEMİR'İN DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YAKLAŞIMI

Bu bölümde çocuklar için yazdığı kitaplardan hareketle Kandemir'de çocuğun din eğitimi ve öğretimi ortaya koyulmaktadır. Bölümün yazımında, Kandemir'in çocuk kitaplarının yanı sıra, kendisiyle tarafımızdan yapılan özel görüşme, onun hakkında muhtelif zamanlarda yayımlanmış yazılar ve kendi yazdığı makaleleri kullanılmıştır.

Kandemir'in akademik çalışmalarının yanında, yetişkinler ve çocuklara yönelik eserleri, ülkemizde din eğitimi ve öğretimi alanında ciddi bir boşluğu doldurmaktadır. Kendisi dinî ilimler ve özelde hadis ilmi sahasında çalışmalar yapmış, eserler vermiş, öğrenci yetiştirmiştir. Ancak hayatının belli bir döneminde halka ve onun çocuklarına yönelik din eğitimi ve öğretimi sahasındaki eksiklik dikkatini çekmiş ve bu alanda da çalışmalar yapmaya yönelmiştir.

Eğitimci ve akademisyen olan Kandemir, dini konulardaki bilgisini çocukların gelişim özelliklerine uygun eserler verme çabalarıyla birleştiren, ülkemizde bu sahanın ilk örneklerinden sayılan dini içerikli çocuk kitapları ortaya çıkarmıştır. Resimli ve çocukların seviyesine uygun bir anlatıma sahip olan bu eserler, çocuklar tarafından okunmakta ve beğenilmekte bu alanın klasikleri olma yolunda ilerlemektedirler.

A. Din Eğitiminin Gayesi

Psikologlar, kendini güçsüz ve yardıma muhtaç hisseden çocuğun kendi varlığını her zaman koruyacak, kendisine her zaman yardım edecek ve her dileğini yerine getirecek sınırsız bir kudrete doğru bir arayış içerisinde olduğu ve Allah'a inanmaya yatkın ve hazır olduğunu söylerler.⁴⁴ Kur'ân-ı Kerim'de ise, Yüce Rabbimiz

⁴⁴ Yavuz, *Çocuk ve Din*, s.125.

Hız. Peygamber'e ve dolayısıyla insanlara, yüzlerini doğru bir din olan İslâm'a, insanların fıtratına uygun olan dîne çevirmelerini buyurur.⁴⁵ Ayetten insanın hak dini kabule hazır olarak yaratıldığı anlamı çıkar.

İyi ve güzel davranışları benimsemeye hazır olarak dünyaya gelen insana rahmet, şefkat, sevgi yoluyla yardımcı olmak ve ona rehberlik etmek gereklidir. Ondaki inanmaya karşı ilgi alaka ve eğilimin ortaya çıkabilmesi için ortam sunmak din eğitiminin ana gayesi olmalıdır.⁴⁶ İnsandaki bu ihtiyacı ve inanma arzusunu zamanında, onun ilgi, gelişme ve anlayış seviyesin uygun karşılamak eğitimcilerin dikkat etmesi gereken incelikli bir iştir. Din eğitimi ile doğru, zamanında ve etkili yöntemlerle insanın ruhindaki inanma duygularını, iyilik ve güzelliklerini ortaya çıkarmasına imkan sunulmalıdır.

Kandemir'e göre, din eğitiminin gayesi çocuğa mensubu olduğu dinin gereklerini öğretmektir. Ona göre, camiye kadar gelen çocuğa birilerinin caminin içini tanıtmaması da gerekir. Çocuklar için roman ve hikâye yazan bir kısım eğitimciler, çocukta bazı dini duyguları uyandırmayı yeterli bulurlar. Çocuğu camiye yöneltmenin kâfi olduğunu düşünürler. Kandemir, caminin kapısına kadar gelen çocuğun elinden tutar ve ona caminin içini tanıtır Allah'ı peygamberi öğretmek gerektiğini düşünür.⁴⁷

Hayatının ilk yıllarından itibaren eğitim öğretim faaliyetleri içerisinde bulunmuş olan Kandemir'e göre din eğitiminin ana gayesi mükemmel insan yetiştirmektir. Her çocuğun fıtratı güzel özellikleri kazanmaya elverişlidir. Bu da dini ve dinin öngördüğü yaşama üslubunu öğretmekle mümkün olur. Böylece çocuk sağlam bir inanç, iyi bir ahlâk, karakter ve davranış biçimi kazanmış olur.

Kandemir, din eğitiminin hedefine ulaşabilmesi için, dini en güzel yaşayan kimseden yani kendisi de bir öğretici olan peygamberden model almak gerektiğini Şu sözleriyle ifade etmektedir: “Bizim güzel dinimiz mükemmel insanı peygamberin

⁴⁵ Rum Suresi, 30/43.

⁴⁶ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 20.

⁴⁷ Ersöz, **Ardımızdaki Yıllar**, s. 235.

şahsında görür. Peygamberimizi ve onun yaşama tarzını öğretmek ve benimsetmekle din eğitimi hedefine büyük ölçüde ulaşmış olur.⁴⁸»

Kandemir'e göre, çocuk ile dinin ve dinin mubarek gördüğü şeylerin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Kendisi öğretmenliği sırasında cami konusunu anlatacakken çocukları camiye götürmeyi tasarlamış ancak bunu gerçekleştirememiştir. Halbuki Dame de Sion'da öğretmenlik yaptığı yıllarda görmüştür ki; Hristiyan çocukları kilisede ders yapmaktadırlar. Bu böyle olmadığında sonraki yıllarda insanlar camiye girmekten çekinmektedirler.⁴⁹

B. Din Eğitimi ve Öğretiminin Gerekliliği

Kandemir'e göre Allah kullarından dünyada faydalı işler bırakmalarını, iyiliği ve doğruluğu yaymalarını ister. İyilik ve doğruluk üzere olan nesillerin ortaya çıkması büyüklerin çocukları iyi yetiştirmesinden geçer. Çocuklar Allah'ın emanetidir. Her anne baba yavrularının iyi yetişmesinden, iyi terbiye almasından sorumludur. Anne babanın çocuğuna vereceği en değerli servet iyi bir terbiyedir. Çocuklar büyüklerden sonra dünyanın varisleridir. Rab bu gün büyüklerden istediklerini yarın onlardan da isteyecektir. Her anne baba evlatlarını iyi terbiye etmekten sorumludur. Anne babalar hem kendilerini hem de çocuklarını hem bu dünya hem de öte dünya için hazırlama sorumluluğunu taşımalıdır⁵⁰

Çocuklar için din eğitimi ve öğretiminin gerekliliğine inanan M. Yaşar Kandemir şu tesbitte bulunur:

“Manevîyatı güçlü insanların hayata sevgiyle baktığı, etrafındaki güzelliklerin farkında ve şuurunda olduğu malumdur. Pırıl pırıl yüzleriyle melekleri andıran, gönlümüzde sevgi ve şefkat duyguları uyandıran yavruların manevî hislerden habersiz; Allah, peygamber, din, ölüm ve ölümle başlayan sonsuz hayat konularında bilgisiz yetiştirilmesi onlara yapılacak en büyük haksızlıktır. Hiç kimsenin bu haksızlığa hakkı

⁴⁸ Kandemir, **Görüşme**.

⁴⁹ Kandemir, **Görüşme**.

⁵⁰ Hüseyin Küçük, **Aileler ve Eğitimcilere Çocuk Kitapları Rehberi**, İstanbul: Erkam yay., 2003, s.34.

yoktur. Allah çocukların kalplerini kendi dinini benimsemeye elverişli yarattığı halde onlara İslâmiyet'in güler yüzünü göstermemek olacak şey değildir.”⁵¹

Bu sözleriyle Kandemir, din duygusunun yüce yaratıcı tarafından insanın fitratına yerleştirilmiş olduğunu ve insanın dünyaya bu eğilimle geldiğini düşünenlerdendir. Ona göre bu duygular eğitimle ortaya çıkarılmalıdır. Kandemir, böyle bir eğitimi çocuğun en tabii hakkı olarak görür ve çocuğu bu eğitimden yoksun bırakmayı ona yapılacak en büyük haksızlık olarak değerlendirir.

Günümüzde dinin güzel yüzünü görmeden ve onu tanımadan yetişen milyonlarca çocuk vardır. Bu çocukların gönlündeki dinî duygular, gerçekte örtüşmeyen hayat görüşleri yüzünden daha filizlenmeden yok edilmektedir. Dindarlığı tehlikeli bulduğu için çocuğuna dini öğretmek istemeyen anne babalar çocuklarını dini bilgilerden mahrum yetiştirmekle hem onların hem de insanlığın geleceğini tehlikeye attıklarını düşünmemektedirler. Bu tespitlerinin ardından Kandemir, din eğitimi ve öğretiminin gerekli oluşunu şu sözleriyle ifade eder: “İyilik, güzellik, doğruluk, dürüstlük, mertlik, fedakârlık, şefkat ve merhamet gibi erdemler kendiliğinden meydana gelmez. Bu erdemler birer ayrık otu değil, müstesna birer çiçek olduğu için gül yetiştiren bahçıvanın titiz bakımıyla gelişip boy atar. Birer örnek şahsiyet olan peygamberler bile, sahip oldukları erdemleri Allah teâlanın kendilerini özel surette yetiştirmesiyle kazanırlar. Bakımsız bir bahçede çiçeklerin açtığı, güllerin yetiştiği nerede görülmüştür? İşte bu sebeple çocuklarımızı özenle eğitmek, Allah teâla'nın istediği doğrultuda yetiştirmek mecburiyetindeyiz.”⁵²

C. Din Eğitiminin Mahiyeti

Kandemir, insanlara dini öğretmeyi dinî tahsil yapan herkesin tabîî görevi olduğuna inanmaktadır. Kandemir'e göre herkes aldığı eğitim doğrultusunda bu halk için mutlaka bir şeyler yapmalıdır.⁵³ Dinî tahsil yapan bir kimse olması dolayısı ile nasıl bir din eğitimi sorusunu bu sorumluluğun şuuru içerisinde önce kendisine

⁵¹ Küçük, **Rehber**, s. 35.

⁵² Küçük, **Rehber**, s. 32.

⁵³ Kandemir, **Görüşme**.

yönelmektedir. Bu soruya cevaben, O dini ilimlerle kitaplarla meşgul bir insan olarak, edindiği bilgilerle halka ve onun çocuklarına dönük, kitaplar yazma yolunu seçmiştir.

1. Çocuklar İçin Didaktik Kitaplar

Hayatını ilmi çalışmalara adayan Kandemir, toplumun yükselen din eğitimi ve öğretimi ihtiyacını karşılamak ve özellikle çocuklara yönelik neler yapılabileceği üzerinde sürekli düşünmektedir. Çünkü, o, *“Büyüklerden sonra her şey çocuklara kalacaktır. Geleceğe onlar şekil vereceklerdir. Geleceğin güzel olması çocuklarımızın iyi birer insan olmasına bağlıdır.”*⁵⁴ der.

“Eğitimin en önemli, en değerli aracı kitaptır.” noktasından hareketle Kandemir, çocuklarla kitaplar arasında samimi bir dostluğun kurulabileceğini keşfetmiştir. Şöyle ki, yazılarını okuyarak, resimlerine bakarak ve onlara dokunarak çocuklarla kitaplar arasında samimi bir dostluk kurulmaktadır. Ona göre, etkili ve verimli bir din eğitimi ve öğretimi için çocukla kitap arasında kurulacak bu dostluk bağından faydalanılması gerekmektedir.⁵⁵

Kandemir’e göre çocuklar için öğretici “didaktik kitaplar” yazılmasına ihtiyaç vardı. Hem çocuğa hitap edebilmek, onun seviyesine inebilmek, hem de ona gereken neyse onu sunabilmek Kandemir’in bundan sonraki düşüncesi olmuştur. Çocuklar için yazılacak dini kitaplarda nasıl bir din eğitimi ve öğretimi yapılacaktır. Bir çocuğa en sevdiği arkadaşı, kitabı, bu konuda nasıl bir yol göstericilikte bulunacaktır. Çocuklar için kitap yazma çabaları beraberinde bu tür kaygıları da getirmektedir.

Kandemir’e göre her şeyden evvel bu kitapları yazanlar dini iyi bilenlerden olmalıdır. Dini bilmenin yanında çocuğun dünyasını iyi tanımak, ona söylemek istediklerini berrak ve açık bir şekilde ifade etmek açısından önemlidir. Kitaplardaki dil, ifade, şekil hatta baskı kalitesi çocuğun zevkine hitab etmelidir. Çünkü çocuklar zevklerine hitab etmeyen kitapları okumazlar. Bu kitapları yazanlar ticari kaygı

⁵⁴ Küçük, **Rehber**, s. 34.

⁵⁵ Küçük, **Rehber**, s.35.

taşımamalıdır. Ticari kaygı ya kaliteyi ya da resim ve mükemmel bir baskıya rağmen içeriğin kalitesini düşürmektedirler.⁵⁶

Kitaplar yayımlandıktan sonra Kandemir, bir arkadaşının kendisine: “Bu kitaplar bizim zamanımızda olsaydı biz başka türlü yetiştirdik” sözüne muhatap olmuştur. Yine şiirsel tarzı çocuklar tarafından pek beğenilmiş olacak ki, pek çok çocuk tarafından ezberlendiğine bizzat kendisi şahit olmuştur.⁵⁷

2. Caminin İçini Tanıtmak

Kandemir, çocuklar için kitap yazan bir kısım yazarların, çocuğa dini duyguları ve ahlâkî erdemleri benimsetmenin kendi tabiriyle, çocuğa camiye uzaktan göstermenin ve gerisini ona bırakmanın yeterli olduğu görüşüne tamamıyla katılmaz. Ona göre, çocukta güzel duyguları geliştirmek, ona iyi ve doğruyu göstermek çok önemli ve gerekli olmakla beraber yeterli değildir. O, yalnızca Allah’a inanmanın ve Müslüman olduğunu bilmenin insana yetmeyeceğini vurgulamakla doğru ve yeterli din eğitiminin mahiyetini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“Çocukta güzel duyguları geliştirmek, ona iyi ve doğruyu göstermek çok önemli olmakla beraber yeterli değildir. Camiye kadar gelen yavruya birilerinin şefkatle kucak açması, ona caminin içini tanıtması, daha açık söyleyişle Allah’ın varlığını, O’na ibadetin gereğini, bu ibadetin nasıl yapılacağını öğretmesi, bize dinimizi getiren Hz. Peygamber’i, onun hayatımızdaki yerini, onu ne kadar sevmemiz gerektiğini, onun davranışlarını kendimize model almayı Allah’ın emrettiğini belirtmesi de önemli, hatta gereklidir.”

Allaha imanı öğrenen çocuğun eğitiminde daha ayrıntılı aşamalara gelmektedir. Şöyle ki, bundan sonra ne yapmalı? Neyi ve nasıl uygulamalıdır? Müslüman olduğunu bilen çocuk inandığı dini nasıl yaşamalı ve bu doğrultuda hayatını nasıl düzenlemelidir. Müslüman olmakla camiye gelmiştir ve artık din eğitiminin

⁵⁶ Küçük, **Rehber**, s.34-36.

⁵⁷ Ersöz, **Ardımızdaki Yıllar**, s. 138.

görevi, ona *caminin içini tanıtmak* yani İslâm dininin gereklerini tüm yönleriyle anlatmak ve öğretmektir.⁵⁸

Çocuğa hayatta yalnız olmadığı, her an yanında onu seven ve koruyan yaratıcısının bulunduğu inancı verilirken, dini en güzel şekilde yaşayan peygamber örnek davranışlarıyla güzel bir anlatımla sevdirmelidir. Kandemir'in, çocuklar ve büyükler için yazmış olduğu diyebiliriz ki tüm kitaplarında peygamberlerin örnekliğine özellikle de İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in örnekliğine büyük önem vermekte olduğu görülmektedir. Kandemir yazmış olduğu tek romanı olan 'Gönül Doktoru'nda roman yazma kaygısından daha çok Hz Peygamberi ve onun hadislerini tanıtmak ve sevdirmek gayesini taşıdığını bizzat ifade etmektedir.

D. Din Eğitimi ve Öğretiminde Tercih Ettiği Yöntemler

Din eğitimi ve öğretimi çok yönlü bir alandır. Bilgi, duygu ve davranışın bir arada bulunması gerekmektedir. Bu açıdan etkili bir öğretimin yapılması için yöntem zenginliğine gitmek, değişik yöntem ve tekniklere başvurmak gerekmektedir. Kaliteli bir eğitim için alanın özellikleri yanında, muhatapların gelişim çağlarına ve ihtiyaçlarına dikkat etmek önemlidir.

Kandemir'in çocuklar için yazdığı eserlerin çocuklar tarafından sevilerek okunuyor oluşu, onun alan bilgisinin özellikleri ve çocuğun özelliklerini karşılıklı olarak başarılı bir şekilde değerlendirdiğini göstermektedir. Kandemir'in eserlerinde tercih ettiği görülen metotlara aşağıda kısaca değinilmektedir.

1. Sevgiyle Yaklaşma

Kandemir, çocuk eğitiminde sevgiye büyük önem verir. *“Din eğitimi öncelikle sevgi temeli üzerine oturtulmalıdır. Öncelikle çocuklar sevilmelidir. Ardından verilecek eğitim en uygun metotlarla verilerek sevdirmelidir.”*⁵⁹ derken sevgiyi din eğitiminin üzerinde yükseleceği temel olarak kabul eder. Zaten onun çocuk kitapları yazmadaki bir

⁵⁸ *Dünden Bugüne*, 01.09.1994, STV, İstanbul.

⁵⁹ Kandemir, **Görüşme**.

hedefi de çocuğa hayatı, insanı, ailesini, Müslüman kardeşlerini ve diğer varlıkları sevdirmektir.

Allah sevgisi, insanda yaratılıştan mevcut olan bir duygudur. Bundan dolayı bütün ilahî dinler, önce Allah sevgisi ve inancını telkin ederler. Batılı psikologlar da sevgiyi din ile en çok ilgisi olan bir duygu olarak kabul etmektedirler. Çünkü temelinde sevgi olmayan hiçbir eğitim başarıya ulaşamayacağı gibi sevgiyi esas almayan hiçbir din de geniş halk kitleleri arasında yaygınlaşma ve benimsenme şansına sahip değildir.⁶⁰

Kâinat sevgi üzerine kuruludur. Sevgiyle beslenen kimseler, zorlukları daha çabuk yenerler. Bütün sevgilerin kaynağı ve zirvesi Allah sevgisidir. Bu sebeple büyükler küçükleri her şeyden önce sevginin kaynağına götürmelidirler. Allah'ın onu anne babasından daha çok sevdiğini şu güzel ve alımlı dünyayı kendisi için yarattığını hatırlatmalıdır. Çocuk sevgiyi tattıkça Allah'ı ve Allah sevgisini tanıdıkça dünyaya Allah'ın hoşnutluğunun kazanmak için geldiğini anlayacak, her fırsatta yüzünü ona dönecek, sırtını ona dayayacaktır.⁶¹ Kandemir çocuklar için hazırladığı kitaplarında öncelikle Allah sevgisini vermeye çalışır. “*Dinim Serisi*”nin ilk kitabı Allah'ı tanımak ve onu sevmek üzerinedir. Allah sevgisinin ardından çocuğu peygamber sevgisiyle tanıştırır.

“*Beni Seven Peygamberim*” serisi ismiyle ve içeriğiyle çocuğa peygamber sevgisini sunar. Hz. Peygamber, çocuklarla olan diyaloglarında daima hoşgörölü ve sevecendir. Peygamber'in çocukları kucağına alarak onları sevdiği, öptüğü, yanlarından geçerken onlara selam verdiği, yetim ve kimsesiz çocuklara sahip çıktığı ondan nakledilen rivayetler arasında yer almaktadır. Eserinde Peygamber'in sevgisini anlatan hikâyelere yer vermek suretiyle Kandemir, çocuklarda peygamber sevgisini uyandırmayı hedeflemektedir.

Çocuğa Allah inancı ve din duygusu sevgi ağırlıklı olarak verilmelidir. Örnekler, olumsuzlardan değil, olumlulardan seçilmelidir. Yani korkutmak ve

⁶⁰ Öcal, **Metotlar**, s. 59.

⁶¹ Küçük, **Rehber**, s. 34.

yasaklamalardan çok, sevdirmek, kolaylaştırmak esas olmalıdır.⁶² Cezalandıran Allah, çocukların ondan uzak durmasına sebep olur. Mükâfatlandıran ve seven Allah onların yakınlaşmasını sağlar.

Kandemir'in eserlerinde dikkati çeken bir şey de onun çocuklar için, “Yavrucuğum!”, “Sevgili yavrum!”; Peygamberimiz için ise “Sevgili Peygamberimiz” gibi şefkat ve sevgi kokan ifadeler kullanmasıdır. Bu ifadeleri Kur’ân-ı Kerim’in de “Oğulcuğum”, “Yavrucuğum” şeklinde ifadeler kullanmakta olduğu görülmektedir.⁶³

2. Örnek Gösterme Yoluyla Terbiye Yöntemi

Kandemir’e göre çocuk kitapları çocuğa iyi, güzel ve doğru olanı benimsetmelidir, onun hayatını bu yönde etkileyip kişiliğini geliştirmelidir.

Din onu en iyi şekilde yaşayandan öğrenilir. Bunun için Allah, Peygamberimizi bize model olarak göndermiştir. Bu gerçek unutulmamalı, çocuklara Hz. Peygamber’in örnek davranışları güzel bir anlatımla sevdirmelidir. Onun Allah’a bağlılığı, Allah’ı sevmesi, dini coşkusu, sabrı, şükrü, sade hayatı, insanlara ve hayvanlara merhameti, hoşgörüsü, çocuklara olan sevgisi, tevazuu, yardımseverliği, cömertliği, fedakârlığı, misafirperverliği, çalışkanlığı gibi güzel halleri çocuğa benimsetilmelidir.⁶⁴

Hiz. Peygamber’in öğrencileri durumundaki ashâb-ı kirâmın örnek hayatları ve ona bağlılıkları cazip misallerle ortaya koyulmalıdır. Din âdet ve geleneklerle bir bütün olduğundan dinin güzelliğı hayatın içinden alınacak örneklerle canlı bir şekilde sunulmalıdır. Kandemir, çocuklar ve gençler için Hiz. Peygamber’in örnekliliğine büyük önem verir. Bu hususta şunları söyler:

Resûl-i Ekrem Efendimiz kainatın en önemli insanı. Cenâb-ı hakkın sevgilisi. Allah Teâlâ’nın kendisini “örnek almamızı” istediğı yüce şahsiyet. Rabbimiz onu bize örnek olarak gösterirken, “Adam olmanız onu sevmenize onun gibi olmaya çalışmanıza

⁶² Öcal, **Metotlar**, s. 61.

⁶³ Lokman Sûresi, 31/13.

⁶⁴ Küçük, **Rehber**, s. 36.

bağlıdır.” Demeye getiriyor. İnsan bir hedefe varmak için bir modele ihtiyaç duyar. Bu insanın tabiatında vardır.

Çocuklarımıza ve gençlerimize bakınız onlar da bir model arıyor. Onlara gerçek modeli göstermediğimiz için bugün en geçer akçe olan sporda ve müzikte önde gelen bazı isimlere âdeta uğurlarında ölecek derecede hayranlık duyuyorlar”

Kandemir’in 6-9, 9-11 yaş ve üstü çocuklar için yazılmış eserleri incelendiğinde hemen hemen tamamında başta peygamberler olmak üzere sırasıyla ashâb-ı kiram ve İslâm büyüklerinin örnek hayatlarının sık sık tekrarlandığını görmekteyiz. Bu örnekler yanında çocuk hikâyelerinde halktan olup, İslâm ahlâkını özümsemiş, ölçülü, ahlâklı model kahramanlarla çokça karşılaşmaktayız. Eserlerinde çocuklara sunduğu model kahramanlarda ve örnekliklerde onların yaşlarına ve gelişim dönemlerine hitap ettiği görülmektedir.

3. Hikâye ve Masallar Yoluyla Öğretim Yöntemi

Hikâyeler eskiden beri kullanılagelen vazgeçilmez bir öğretim malzemesidir. Hikâyelerde anlaşılması zor konular, kapalı problemler ve soyut kavramlar göz önüne getirilerek tablolaştırılır. Olayların adeta tablosu çizilir ve böylelikle hadiseler net hatlarıyla zihinde yer alır.⁶⁵

Yetişme çağında çocuklar her türlü masal ve hikâyeye daha fazla ilgi duyarlar. Özellikle 4-5 yaşlarından itibaren masallara efsanelere ve hikâyelere karşı içini ayrı bir merak sarar. Hikâyeler karşısında son derece etkilenir ve duygulanırlar.⁶⁶ Dini bilgileri çocuğa bu duygusal formlarda vermek oldukça etkili ve çocuğun yapısına çok uygun bir yöntemdir.

Din ile temasa geçen çocukta birtakım hayaller ve tasavvurlar oluşur. Çocuğa verilen yeni dini bilgiler, yeni dinî gözlemler ve izlenimler çoğaldıkça, dinî hayallerin zenginleştiğini görürüz. Elle tutulmayan gözle görülmeyen konuları, zenginleşen hayal dünyasında anlamlandırmaya çalışır. Sınırsız olan hayal dünyasında gözle görmediği

⁶⁵ Adem Akıncı, **Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem Hikâye**, İstanbul: Zaman yay., 2001, s. 32.

⁶⁶ Yavuz, **Çocuk ve Din**, s. 119.

Allah'ı anlamaya çalışır, peygamberin nasıl bir insan olduğunu, mesela Hz. İbrahim'in ateşe nasıl atıldığını, ateşin nasıl onu yakmadığını kendine özgü yorumlarla algılamaya çalışır.

Çocukların hikâye ve masallarla eğitmeye başlanması, sadece onların bunu sevdiği için değil, ifade edilmesi güç kavramların bu yolla daha kolay anlatılabildiği içindir. Eğitimciler zor anlaşılan bazı konuların kolay telkininde hikâyeden faydalanırlar.⁶⁷ Hz. Peygamberin de çokça kullandığı bu metot, Kandemir tarafından neredeyse eserlerinin tamamında kullanılmaktadır.

Çocuğun, 12 yaşından önce somut konuları anlaması zordur. Dinî kavramların soyut olması bu dönemdeki eğitimi zorlaştırır. Somut düşünme çağında bazı kavramların somutlaştırılması büyük önem taşır. İnsanlar, muğlak meseleleri ve soyut kavramları anlamakta güçlük çektikleri için her zaman somut ve açık ifadelerden hoşlanırlar. Bizzat yaşanmış ve uygulanmış olaylar insanları cezbeder.

Hikâyelerde ruhları büyüleyen bir sihir vardır. Hikâye okuyan ve dinleyen onun şahsiyetine karşı menfi bir tutum içine giremez. Bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde kendini hikâyenin sahnesine koyar. Hikâyenin kahramanı ve kendisi arasında mukayese yapar. Kahramanı beğenmişse onun yaptıklarını yapar benimser ve hayatına uygulamak ister.⁶⁸

Kandemir çocuk hikayelerinin kahramanları hakkında şöyle söyler: “Çocuk hikayelerinin kahramanları, İslam ahlâkını özümseyen, ölçülü davranışlara sahip, ortaya koyduğu yiğitlikleri kendi gayretiyle değil, Allah'ın yardımıyla yaptığını sık sık tekrarlayan kimseler olmalıdır.”⁶⁹ Kandemir, eserleri için seçtiği kahramanlarla çocuklara mensup oldukları dini ve dini erdemleri sevdirmeye çalışır.

⁶⁷ Yaşar Kandemir, **Örneklerle İslâm Ahlâkı**, İstanbul: Nesil yay., 2003, s. 254.

⁶⁸ Akıncı, **Din Eğitiminde Hikâye**, s. 53.

⁶⁹ Küçük, **Rehber**, s. 34.

4. Çocuğun Gelişim Dönemlerine ve Özelliklerine Hitap Etme

Çocukta uyanmaya başlayan dinî hislerin ortaya çıkması ve gelişebilmesi için onun gelişim özelliklerine uygun bir rehberlik yapmak gereklidir. Dini mevzuları, çocuğa soruları, ihtiyaçları, bedensel, zihni ve duygusal gelişim özelliklerini de dikkate almak suretiyle öğretmek doğru olur. Aksi takdirde dinî konular zamanından önce yada sonra yada yanlış olan din öğretilirse çocuğa da yetişkine de iyilik yerine kötülük yapılmış olur.⁷⁰ İslâm eğitimcileri de bu görüşe katılmakta, din eğitiminde her şeyden önce çocukların ruh ve beden gelişimine uygun konulara öncelik vermek gerektiğini söylemektedirler. Hz. Peygamber de bu hususta ‘*İnsanlara akıllarının alacağı kadar konuşunuz.*’⁷¹ demektedir.

Çocuğun zekâ, öğrenme, anlayış düzeyi dikkate alınarak dinî konuları anlatmak dinin de özüne uygun bir davranıştır. Zaten dinî anlamıyla da akıl ve buluş çağına gelinceye kadar sorumlu olmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Örneğin, soyut kavramları anlayacak yaşa gelinceye kadar, çocuğa Allah peygamber inancı gibi soyut konuları duygu boyutu ile sunmak daha etkili olur. Öğretimin yaşa uygun yapılması, yalnız çocuklar için değil her yaştaki insanın din eğitiminde kullanılması gerekli bir yöntemdir.⁷²

Eğitimcilerin çocuğun anlama ve kavrama seviyesini göz önünde tutmaları önemlidir. Bütün vazifeleri birden söyleyip onu sorumlu tutmak ağır gelir. Ancak basitten zora doğru bir yol takib edilirse netice daha iyi alınır. Kandemir bu hususta şunları söyler:

Eğitimcinin öğreteceği konuları çok önemliden az önemliye kadar, basitten zora doğru sıralamalı ve eğitimde tadrîci bir yol izlemelidir. Hz. Peygamber’in önce

⁷⁰ Ayhan, **Din Eğitimi**, s110-112

⁷¹ Aclunî, **Keşful Hafa**, Halep: Mektebetü't-Turâsî'l-İslâmî, t.y. I, 225.

⁷² Yurdagül Mehmetoğlu, “*Erken Çocuklukta Din ve Ahlâk Gelişimi*” **Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar**, İstanbul: Morpa Kültür yay., 2003, s. 355.

*iman esaslarını, ardından dinin diğer konularını öğretmesi bunun en güzel örneğini teşkil eder*⁷³.

Kandemir'in Yazdığı eserlerle çocuklardan yetişkinlere pek çok yaş dönemine hitab eder nitelikteki eserleri onun tadrîcilik prensibini gözettiğine işaret etmektedir. O eserlerinde muhtevâ ve şekil olarak seviyeye görelilik prensibine dikkat etmektedir. mesele çocuklarla ilgili olduğunda Kandemir'in çok daha titiz ve dikkatli olduğu görülmektedir. Çünkü ona göre çocuklar yaşlarına uygun olmayan kitaba ilgi göstermezler. Bu sebepten çocuklar için kitap yazarların çocuk dünyasını tanınması, çocuğun zihni gelişimini bilmesi, ona ulaşabilmesi açısından önemlidir.

Onun eserlerinde, çocuğun yaş, öğrenme ve anlayış düzeyi, gelişim özellikleri gibi pek çok faktör göz önünde tutulmaktadır. Kitaplarında muhtevanın yanında ifade, şekil ve albeniye de önem vermektedir. Kandemir:

“ Duygudan yoksun kuru cümleler çocuğa cazip gelmez. Her cümle özenle yazılmalıdır. Birbiriyle uyumlu kelimeler titizlikle seçilmeli, çocuğun dil zevkine saygı gösterilmelidir. Konular özlü, sade ve kısa cümlelerle anlatılmalıdır. ” der.⁷⁴

Kandemir, çocuk kitapları yazacaklara şu önerilerde de bulunmaktadır: “Okul öncesi ve okula yeni başlayan çocuklar için yazılan kitapların resimleri yazıdan çok olmalıdır. Seviye yükseldikçe kitapların resimleri yazıdan çok olmalıdır. Resimler çocuğun hayal gücünü geliştirmeli, konuyu kavramasına yardımcı olmalıdır.”

Kandemir'in eserlerinde teknik ve anlatım açısından seviyenin gözetilmekte olduğu görülür. 6-9 yaş için tasarlanmış eserlerin konuları daha basit, anlatımı sade, açık ve anlaşılır; Şekil olarak, bol resimli, albenili ve renkli, iri yazılar kullanıldığı görülür. 9-11 yaş için tasarlanmış eserlerinin, konuları biraz daha teferruatlı, yarı yarıya resimlendirilmiş yazılar biraz daha küçültülmüştür. gençlik serisi olarak tasarlananlarınsa, konularının o yaş seviyesinin ihtiyacına cevap verecek nitelikte daha çok ahlâki mevzûlar ağırlıkta olduğu, resimlerinin gayet azaldığı yazılarının da küçüldüğü görülmektedir.

⁷³ Kandemir, **Görüşme**.

⁷⁴ Küçük, **Rehber**, s. 35.

5. Dini ve Millî Motiflerden Faydalanma

Dini ve millî motifler ait oldukları halkın mensup olduğu dinin ve düşüncenin izlerini taşırlar. Eserlerinde bol miktarda dini ve millî motife yer veren Kandemir bu hususta şunları söylemektedir:

*“Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde çocuklar için hazırlanan kitaplarda kilise haç, papaz gibi dini motifler özellikle verilir. Müslüman yavrular için hazırlanan kitaplar bir başka dinin propaganda aracı olmayacağına göre, dini ve millî motiflere bolca yer verilmeli, başka dinlere ait motiflere kesinlikle yer verilmemelidir.”*⁷⁵

a. Kitaplardaki Resimlendirmeler

Eserlerindeki resimlendirmeler konusunda Kandemir’in büyük titizlik gösterdiğini hatta bu sebepten kitaplarının resimlendirilmesi aşamasında, pek çok ressam değiştirdiğini kendisi ifade etmektedir. Ona göre, eserlerinde resmin konuyla bütünleşmesi dini bir hassasiyet gerektiriyor. O halde dini içerikli kitaplar yazmak sadece muhteva ve içerikte değil resimlendirmede de titizlik gerektirmektedir. Ressam, dini yeterince bilmeyen biri ise resimlendirmelerde eksiklikler ya da yanlışlıklar yaşanabiliyor. Kendisinden dua eden bir çocuk resmi çizmesi istenen ressamın tıpkı Hristiyanlar gibi dua eden bir çocuk resmi çizmesi gibi...⁷⁶

İslâm tasavvufunda ve edebiyatında gül peygamberi temsil eder. Kandemir’in kitaplarındaki resimlendirmelerde gül motifini sıkça kullanmakta olduğu görülmektedir. Bu güller bilinçli ya da bilinçsiz çocuğa gülün sevgisini, dolayısıyla peygamber sevgisini kazandırmayı amaçlamaktadır.

Yine eserlerdeki resimlerle dini sembollerin öğretiminin yapıldığı görülür. Mutlu aile tablolarını resimlendirirken kullanılan, odanın bir köşesinde besmele yahut Allah yazılı levhalar, seccade üzerinde namaz kılan çocuk, evin camından görünen minareler ve cami silüetleri çocuğun zihnine dini sembollerin yerleşmesini kolaylaştırır.

⁷⁵ Küçük, **Rehber**, s. 36.

⁷⁶ Kandemir, **Görüşme**.

Kitabı okuyan çocuk, bu sembolleri farkına varmadan benimser ve onlara aşinalık kazanır.

b. Anlatımdaki İfadeler

Kandemir, eserlerindeki anlatımlarda “Yüce Rabbimiz, Sevgili Peygamberimiz, Efendimiz” gibi dini kültüre ait kavramları kullanmanın yanında, millî unsurlara da yer vermektedir. “Kendisine şükran borçlu olduğumuz Müslüman Türk Büyüklerine karşı görevlerimizi yapmalıyız.” İfadesinin ardından onlar için dua edilmesi, Fatıha gönderilmesini ister. Ahirete göçen insanlar için dua etmek gerektiğini anlatırken, önce milletçe sevilen büyük insanları hatırlatır. Onlara ve onların mezar ve türbelerine saygı duyulması gerektiği fikri çocuğa verilir.

Kandemir, gençlere ahlâkî değerlerin öğretimini yaparken, anlattığı hikâye ve kıssalarda ahlâkî olan veya olmayan pek çok davranışı kültürümüzde önemli yeri haiz şahıslar ve şahıs modelleri üzerinde anlatır. İmam-ı Azam’ın babasının şahsında dürüstlüğü kul hakkına riayeti anlatır. İbrahim Ethem’in şahsında, yine hakka riayeti anlatır. Fedakarlığı, dindarlığı, dürüstlüğü saf ve temiz Orta Anadolu insanlarından olan Kır Hasan, ya da Yetim Ahmet veya Mercan Ali şahsında anlatır. Zalim Kral ve Firavun bizim kültürümüzde sevilmezler. Onların şahsında kötü ahlâkî özelliklerden bazılarını anlatır.

i. Ata Sözleri

İslam kültür ve anlayışıyla beslenmiş Anadolu kültürü içerisinde ayetleri ve hadisleri açıklayıcı mahiyette atasözleri kelim-ı kibarlar mevcuttur. Kandemir, gençlere yönelik ahlâkî içerikli hikayeleri anlattığı eserlerinin Kıssadan hisse bölümlerinde bu atasözleri ve deyimlere sırası geldikçe yer vermektedir. gençlerin hatalarını fark etmeleri ve tamiri için söylenmiş şöyle sözler vardır:

“Gözündeki merteği görmeyip elin gözündeki çöpü görür.”. “Bugünkü tavuğun yarınki kazdan iyi” olduğunu bilemeden hareket eden gençler bazı hatalar yaparlar ancak, “Kanı kan ile yumazlar kanı su ile yurlar.” Yani, eğer pişmanlarsa gençlerin hatalarının mutlaka tamiri vardır.

Açgözlülük hakkında; deveyi yardan uçuran bir tutam ottur, Haris olan mahrum kalır, gözü tanede olan kuş tuzaktan hiç kurtulmaz, gözünü toprak doyursun. Kötülük hakkında; kötülük her kişinin iyilik er kişinin kârıdır, kötülük eken kötülük biçer. İyilikler hakkında; İyilik yap denize at balık bilmezse hâlik bilir, yedi adım yolun bir yudum suyun hakkı vardır. Sıkıntılar karşısında; Ağlatırsa mevlam yine güldürür, . Hilekârlık hakkında; yedikleri ekşinin bir gün karınlarını ağrıtaacağı belliydi, men Dakka duka (çalma kapını çalarlar kapını), hile ile iş yapan mihnet ile can verir. Kanaatkârlık hakkında; Kanaat tükenmeyen hazinedir, gözü gönlü tok olana Allah yardım eder anlamında, Allah kısmetinde olanı kaşığında çıkarır.

ii. Yer İsimleri

Kandemir'in eserlerinde anlattığı hikâyelerde olaylar, Endülüs, Semerkand, Buhara, Bağdat, Tus, Horasan, İstanbul gibi İslâm coğrafyasının önemli şehirlerinde cereyan eder. Bazen hikâyeye başlarken, “Bir zamanlar bizim olan Semerkand diyarı” ifadelerini kullanır. Bu hikâyeleri okuyan çocuklar, kültürlerine ait yer isimlerini de öğrenmektedirler. Böylece, onların zihninde kültürel motiflerle, dinî bilgiler kaynaşır. Bu kültürel ve dinî zenginlik çocuğun hedef ve ideallerinin şekillenmesinde kendisine yol gösterir.

6. Yaşayarak Öğretme

a. Kutsal Mekanları Ziyaret

Kandemir, çocuklara dini eğitim yaptırılırken çocuk ile eğitimi yaptırılacak şeyin arasındaki engelin kaldırılmasını ister. Mesela namaz anlatılacaksa çocuk alıp bir camiye götürülmeli ve orada ona uygulama yapma namaz kılınan yeri görme imkanı tanınmalıdır.⁷⁷ Böyle yapıldığında çocukta kutsal mekanlarla yakınlık hissi uyanır.

Camiler, türbe ve mezarlık gibi kutsal mekanları büyüklerle ziyaret etmek çocuk üzerinde bu mekanlar hakkında olumlu tesirler bırakır. Kandemir'in *Dua Ediyorum*, *Annemi Anıyorum* kitaplarında babalarıyla mezarlık, türbe gibi mekanları ziyaret eden, buralarda neler yapılabileceğini öğrenen çocuklar vardır.

⁷⁷ Kandemir, **Görüşme**.

b. İbadet Ederken Çocuğun Görmesi

Aile faktörü çocuğun dini inançlarının ve ilk ibadet yaşantılarının oluşmasında etkilidir. Aile fertlerinin değerleri ve davranışları çocuk için birer modeldir Çocuklar ilk dini yaşantılarını ailede anne babadan model alarak taklit ederler. Onlar kendilerine ne sunarlarsa onu kabul ederler. Çocuk, onları taklit ederek, özdeşim kurarak zaman içerisinde onların inanç ve davranışlarını kendine mal etmeye çalışır.⁷⁸ Hz. Peygamber'in meşhur fitrat hadisindeki, "Her doğan çocuk İslam fitratı üzere doğar. Anne ve babası daha sonra onu yahudi, Mecusi ve Hristiyan yapar ." ifadeleri de bu görüşü yansıtmaktadır.

Dinim serisinin dua ediyorum kitabında, dayısının namaz kılışını, dua edişini seyrederek namaz konusunda içinde olumlu hisler ve merak duyguları uyanan bir çocuk vardır. Gerçekten de çocuğun büyüklerini namaz, dua ve diğer ibadetleri yapıyorken görmesi, o ibadetlere karşı ilgi ve istek duymasında önemli bir etken olmaktadır.

Kabir ziyareti esnasında büyüklerini görmesi de çocukta Manevî duyguların gelişmesini sağlar. Büyükleriyle kabir ziyareti yapan çocuk, ölüm ve ondan sonraki hayatı daha kolay anlar ve ölüm hakkında olumlu duygulara sahip olur.

7. Uygun Zaman ve Mekan Gözetme

Çocukların ibadet mükellefi olmadığını düşünerek ondan ibadetleri bir büyük gibi yapmasını istemek doğru olmaz. Bu konuda onu sıkmamak gereklidir.

Kandemir'in eserlerinde ibadetler konusunu anlatırken mesela gusül konusunu tatilde denize gittikleri zaman, teyemmümden sular kesildiği zaman bahseden bir baba vardır. Yine dua öğretirken yola çıkacakları zamanı, yemeğe başlayacakları zamanları fırsat olarak kullanmaktadır. Annesi ölen bir çocuğun o andaki duygusal yoğunluğundan, dini konulara ve Allah'a yakınlığından istifade ile ona bir takım ibadet ve duaları öğretmesi de uygun zaman ve mekan gözetilmesine bir örnektir.

⁷⁸ Yavuz, **Çocuk ve Din** , s104- 106.

8. Çocukların Sorularından Yola Çıkma

Çocukta dini duygular 3-6 yaşlarında uyanmaya başlar. Gelişmeye başlaması bundan sonra olur. Dinî duygu ve düşünceleri harekete geçen çocuklar öğrenme merakı ile dolu olurlar. Onlar etraflarında gördükleri her şeyi merak ettikleri gibi içinde bulundukları ailenin yaşadığı dinî hayat hakkında da sorular sorarlar. Bitmeyen bir öğrenme merakı ile dolu olan çocukların bu merakı doğru bilgilendirmeyle tatmin edilmelidir.

Ancak çocuklar soru sordular diye onları bilgi yağmuruna tutmak doğru değildir. Cevap verirken kısa ve mümkünse bir iki kelimelik cevaplar vermek uygundur. Onlara verilecek cevaplarda yaş döneminin özelliklerini, ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak önemlidir. Mesela, Allah'ı niçin göremiyoruz sorusuna 9 yaşın altındakilere verdiği cevapla 9-14 yaş çocuklarına verdiği cevap farklıdır.

Kandemir hemen hemen tüm eserlerinde çocukların sorularından hareket etmektedir. Eserlerde soru soran çocuklar ve bu sorularına cevap veren ya bir anne, baba, dede yahut bir öğretmen gibi bir bilgili büyük görülmektedir. Sorular genel olarak eserin hitab ettiği yaş seviyesi çocuğunun merak ettiği konular hakkındadır.

II. ÇOCUĞUN YAŞ DÖNEMLERİNE GÖRE DİNİ KONULARIN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİ

Çocuklar dindar olarak dünyaya gelmezler, ancak onlarda tabii bir dini kabiliyet ve eğilimin varlığı bilimsel bir kabuldür. Ondaki bu inanma eğilimi Gazzali'ye göre bilgi, eğitim ve ahlâk yoluyla gelişebilir. Çocuktaki fitrat çok esnektir ve içinde bulunduğu aile, toplum gibi çevre şartlarına göre şekil alabilir. Çevre onu başka bir din ve inanç doğrultusunda geliştirebileceği gibi köreltebilir de.⁷⁹

Çocuktaki dinî inancın uyandırılması ve pekiştirilmesinde çevrenin çok önemli katkısı vardır. Başta anne-baba öteki büyükler, kardeşler, okul ve oyun arkadaşları, okuduğu kitaplar, dergiler, dinlediği radyo, izlediği filmler gibi dış faktörler çocuğun

⁷⁹ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Ankara: Diyanet Vakfı yay., 1993, s. 125.

dini inancını etkiler.⁸⁰ Bahsedilen faktörlerin olumlu desteği ve teşviki ile çocukta dinî alana doğru bir ilgi yöneliş gerçekleşir.

Kitaplar yazılı devamlılığı olan bir konuşma tarzıdır. Nasıl ki insanlarla yüz yüze konuşurken onların yaş, bilgi ve kültür seviyelerinin dikkate alınması gerekiyorsa, kitap yazımında da aynı şeylere dikkat etmek gereklidir. Hele de din gibi bazı yönleri kolayca anlaşılan ancak Allah'ın sıfatları, melek, kaza kader, kıyamet, ahiret gibi kolayca anlaşılamayan konuları bulunan bir alanda kitap yazacakların çocuk ve gençlerin gelişimini iyi bilmesi gereklidir. JJ. Rousseau “ Çocuk zekâsının işleyişini çok iyi tanıyan birinin onlar için bir ilmihal kitabı yazmasını isterdim. Zira onlar için yazılabilecek en yararlı kitap bu olabilir.” demektedir.⁸¹ Kandemir'in eserlerinin içerik itibarıyla bir tür çocuk ilmihali olduğu söylenebilir.

Çocuklara yönelik bu tarz bir çalışma hem çocuğun bedensel zihinsel ve duygusal gelişim özelliklerini bilmeyi ve seviyesini dikkate almayı hem de sağlam bir alan bilgisine sahip olmayı gerektirmektedir. Bir konuyu, çocuğa henüz öğrenmediği yabancı olduğu kavramlarla ya da zihninde henüz mevcut olmayan formları kullanarak anlatmak onun zorlanmasına sebep olacaktır. Belki bu çocuk bir daha o konuya yaklaşmak istemeyecektir. Çocukta ruhî ve bedenî olgunlaşma dini tecrübe ve inancın oluşumunu önemli bir şekilde etkiler.

Dinin somut ve soyut konularında çocuklara yönelik eser verme çabası içine giren Kandemir, dinî konuları çocuğun gelişim özelliklerini dikkate alarak 6-9 yaş ve 9-14 yaş çocuğuna olmak üzere seviye gözeterek anlatma yolunu kullanmıştır. Eserlerini çocukların gelişim özelliklerini dikkate alarak hazırlamıştır.

A. 6-9 Yaş Çocuğuna Dini Konuların Eğitim ve Öğretimi

“7-11 yaş arasında çocuklarda mantıksal düşünme ve sayı, zaman, mekan, boyut, hacim, uzaklık kavramları yerleşmeye başlar. Ancak soyut düşünme henüz tam olarak gelişmemiştir.”⁸² Allah, peygamber, ahiret gibi dinin mücerret olan temel

⁸⁰ Yavuz , **Çocuk ve Din**, s. 158.

⁸¹ Öcal, **Metotlar**, s. 72.

⁸² Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998, s. 116.

konuları ve bunların yanı sıra aynı önemi haiz, ibadet ve ahlâk konuları hakkındaki eğitim ve öğretim bu yaş dönemine nasıl uygulanacaktır. Uygularken nasıl bir yol takip edilecek, hangi konulara ağırlık verecektir? Bunlar din eğitimi yapanları en çok düşündüren konulardır. Hökelekli'ye göre, bu yaş çocuğu henüz somut işlemler dönemindedir. Zihni yapıları henüz basit ve tamamlanmamıştır. Bu sebeple, dini bilgiler basit ve derine inilmeden öğretilmesi halinde etkili olur. Ancak gelişim özelliklerinin dikkate alınarak, yeni yöntemler geliştirmenin de gerekliliğine dikkat çeker.

Kandemir'in bu yaş seviyesi için yazdığı eserler din eğitimcilerine yol gösterir niteliktedir. Onun eserlerinden 6-9 yaşa hitap eden *Dinim Serisi*, bu yaş dönemi çocuğuna Allah ve peygamber inancının yanında abdest, namaz, dua gibi çocuğun seviyesini zorlamayacak, kolaylıkla anlayabileceği temel ibadet konularından bahseder. Bu serinin içerisindeki kitaplar 6-9 yaş döneminin anlayış, zihni ve duygusal seviyesi yanında dil ve göz zevki de dikkate alarak hazırlanmış ve resimlendirilmeye gayret edilmiştir.

Kandemir'de din eğitimi ve öğretimine geçmeden evvel, 6-9 yaş çocuğuna eğitim öğretim yaparken gözetilmesi gereken bedensel ve zihinsel bazı gelişim özelliklerine yer verilecektir. Bedensel olarak bu yaş döneminde çocuğun büyük kasları yeteri kadar gelişse de küçük kaslar henüz gelişimini tamamlayamamıştır. Gözleri yeteri kadar işlemez. İnce ve küçük şekiller gözden kaçır. Onun için kitaplarının yazı ve puntolarının büyük olması lazımdır.

Zihinsel olarak öğrenmeler daha çok somut olaylar üzerinde olmaktadır. Bu dönemde duyu organları öğrenmeye yardımcı olan en önemli öğelerdir. Bu sebepten duyu organlarının mümkün olduğu oranda öğrenmeye katılımı sağlanmalıdır. Göze ve kulağa hitap eden yöntemler seçilmelidir.

Yine bu yıllar çocuğun sevmeye, övülmeye, değerli sayılmaya, ilgi gösterilmeye en çok ihtiyaç duyduğu dönemdir. Çocuğa eğitim yapılırken bu ihtiyaçları hissedebileceği ortamlar oluşturmalıdır.⁸³

⁸³ Dodurgalı, *İlkeler ve Yöntemler*, s. 317.

Bu yaşı çocuğu öğrenme merakı ile doludur. Okuma ve öğrenme arzusu ile doludur. Bıkmadan yorulmadan öğrenir, tecrübe kazanır, büyüklerini taklit eder. Kendisine anlatılanları kolaylıkla kabul eder. Yeri geldikçe sorular sorar. Bu sorular öğrenmeye yönelik sorulardır. Yetişkinlerin görevi, onlara bilgi verirken sağlam bilgiler vermektir.⁸⁴ “ Hz. Peygamber İnsanlara akıllarının alacağı kadar konuşunuz demektedir.” Zamansız ve seviyenin üstünde, gereğinden fazla bilgiler çocukların ruh sağlıklarını olumsuz etkilemektedir.

5-6 yaşlarına doğru hayal gücünün gelişmesiyle düşüncesinin imkanları gelişen çocuğun Allah’ın varlığıyla ilgili soruları çoğalır. Bu dönemde çocuk dini hikâyeleri çok sever. Bu döneme dini inançların “peri masalı devresi” diyenler çoktur.⁸⁵ Bu taş dönemi çocukları masallar ve hayal güçlerini geliştirecek bütün eserleri okurlar.

Bu yaş dönemi çocuğunun somut işlemler döneminde olduğunu, meraklı ve öğrenmeye istekli, kendisine verilen bilgileri itiraz etmeden kabul ettiğini, inanmaya meyilli, taklit ve özdeşim yöntemlerini kullanabildiğini, bitmek tükenmek bilmeyen bir öğrenme merakı taşıdığını, hikâye ve masallara karşı fazlaca ilgi duyduğu görülmektedir. Bu yaş dönemine yapılacak öğretim ve eğitimde bu özelliklerin dikkate alınması gereklidir.

Kandemir’in bu dönem çocukları için hazırladığı eserlerinin şekil ve ifade açısından çocukların gelişim özelliklerine hitap etmektedir. İfadeleri kısa ve anlaşılır çocuğun sorduğu soruya göre ve ihtiyacı kadar açıklama içerir. Bu yaş döneminde algılamasını zorlayacak bilgilere yer verilmez. Yazılarının büyük puntolarla yazımı, resimlerin yazılardan çok ve renkli olması bazı eserlerde fotoğraf kullanılması çocuğun gözüne hitap eder niteliktedir. Yer yer konuyla ilgili şiirlere yer vermesiyle, çocuğun duygularına seslenmektedir. Onu sevdiğini hissettirecek, sevgili yavrum, yavrucuğum gibi ifadeler kullanarak, resimlendirmelerde mutlu aile tabloları, çocukların seveceği çiçekler, kuzular ve oynayan çocuklar gibi formlar kullanarak kitabı okurken çocuğu adeta bir sevgi iklimi içerisine almaktadır.

⁸⁴ Yavuz, **Çocuk ve Din**, s. 26.

⁸⁵ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 257.

Eserlerde bol miktarda dini ve millî motiflere yer vermektedir. Cami, seccade Allah, Muhammed yazılı levhalar gözüne hitap etmekte ve çocukta dini motiflere karşı aşinalık kazandırmaktadır.

Kandemir'in bu yaş dönemi için kullandığı yöntemler, en başta sevgi ifadeleri ve sevgiyi yansıtan resimlendirmeler, çocukların sorularından faydalanma, hikâye ve masallardan faydalanma, örnek gösterme gibi bu yaşın özelliklerine uygun yöntemlerdir.

1. İman Konularının Eğitim ve Öğretimi

İman, insanın algı dünyasının ötesinde bir gerçekliğe sahip bulunan şeylerle ilgili olarak bir inanç besleme durumudur. Yani hazır olmayan bir objeye yönelebilir. İnsanın müşahade alanı dışında duyuların ötesinde bir alana bağlanmadır.⁸⁶ İmani konular somut ve beş duyu ile algılanamadığı için öğretimi ve eğitiminin yapılması incelik isteyen bir iştir.

Bir dinin inancına ait konular, çocuğun anlayış düzeyi ele alınarak verilmelidir. Soyut kavramları anlayacağı yaşa gelinceye kadar, Allah ve peygamber inançlarını duygu boyutu ile sunulması zorunludur. Zaten dini anlamıyla da akıl ve buluş çağına gelinceye kadar sorumlu olmadığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Öğretimin yaşa uygun yapılması yalnız çocuklar için değil her yaştan insanın din eğitiminde kullanılması gerekli bir yöntemdir.⁸⁷

Kandemir, 6- 9 yaş çocuğuna iman konularının tamamından bahsetmez. Sadece Allah ve peygamber sevgisinin tohumlarını çocukların içlerine yerleştirmeye çalışır . O, Allah inancını, Allah varlıkları yaratan, insanları seven özellikle çocukları daha çok seven, onlara çeşitli nimetler yollayan yüce yaratıcı mesajıyla vermeye çalışır. Peygamber inancını ise peygamberin hayatından, insanları özellikle çocukları sevmesiyle ilgili hikâyeler anlatır. Onların algılama düzeylerini zorlayacak gereksiz

⁸⁶ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 157.

⁸⁷ Mehmetoğlu, "*Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*", s. 335.

bilgilere girmez. Bu yaş döneminin duygusal, zihinsel, bilişsel gelişimine uygun hareket eder.

a. Allah’a İman

3-4 yaşlarında her ihtiyacı karşılayan anne babanın sınırlarını 5-7 yaşlarında keşfeden çocuk, onların her şeye güç yettiremediğini görür. Allah çocuğun gözünde eşsiz bir güç ve kudret sahibidir. 6-7 yaşlarında zekanın gelişim göstermesiyle olayların ve görünenin arkasında yer alan gerçeği araştırma eğilimi kendini gösterir. Bu yaşlarda bütün çocuklarda karakteristik olan fizikötesi ilgi ve merak başlar. her şeyin ilk kaynağını, ilk insanı, yeryüzünün yaradılışını, Allah’ın nasıl var olduğunu bilmek ister. Bu ilk sebep arayışının dinamizmi ile çocuk Allah’a yönelir.⁸⁸ Çocuğun bu kritik dönemleri ve gelişim özelliklerine göre, Allah inancının tohumları onun ruhunda mevcuttur. Geriye, çocuğun ilgi ve gelişmesi doğrultusunda ona doğru ve anlaşılır bilgilerle yol göstermek kalmaktadır.

Allah’a iman konusunun çocuğa nasıl anlatılması gerektiği konusunda psikologlar ve eğitimciler pek çok teorik bilgiler sunmaktadırlar. Şu tartışılmaz bir gerçektir ki, çocuğun dini eğitiminde en büyük güçlük ‘Allah’ kavramının öğretilmesidir. Somut işlemler dönemi olan bu yaşlarda ‘‘Çocuğun hayal gücü somut fikirlerle beslenirse ve Allah’ın yüce kudretinin belirtilerini sezmesi için teşvik edilir ve yön gösterilirse Allah kavramı onda etkili bir anlam kazanabilir.’’⁸⁹

Kandemir, Allah kavramını, çocuğa hayal gücüne hitap eden masallar, hikâyelerle, somut ve yakın çevresinden örneklerle seviyesine uygun bir şekilde anlatmaktadır. Böylece çocuğun zihni, Allah’ın varlığından ziyâde Allah’ın varlığına götüren yerlerde ve göklerdeki somut örnekler, onun sıfatları ve gücü kudreti üzerinde düşünmeye sevk edilmektedir.

Kandemir, çocuğun ruhunda doğuştan mevcut olduğuna inandığı inancın gelişebilmesi için ona sevgiyle yaklaşmaktadır. Hikâye ve masallar yoluyla dinin soyut olan Allah inancı konusunu çocuğun algılayabileceği hale getirmeye çalışmaktadır.

⁸⁸ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 262.

⁸⁹ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 261.

Eserlerinde, çocuğun sorduğu sorulara anlayabileceği şekilde ve bıkmadan cevaplar veren büyükleri vardır. Ona konuyu anlayabilmesi için yaşadığı çevreden örnekler sunmaktadır. Çocuğun öğrenmesinde taklit ve özdeşim kurma önemlidir. Ona bu hususta taklit ve özdeşim kurabileceği örnekler de sunmaktadır.

Kandemir'in 6-9 yaş için hazırladığı sekiz kitaplık *Dinim Serisi* içerisindeki 4 kitap doğrudan Allah inancı konusundadır. Bunlar *Dine Doğru*, *Allahı Arayan Çocuk*, *Yaralı kuğu*, *Uzeyle'nin İmanı'dır*. Aşağıda Dinim Serisi örneğinde Kandemir'in bu yaş çocuğuna Allah inancını nasıl anlattığı ortaya koyulmaktadır.

i. Allah'ın Varlığı ve Birliği

İlk kitap Dine Doğru'nun birinci yarısında Allah'ın var ve bir oluşu, ikinci yarısında Hz. Peygamberin önemi ve peygamber sevgisi anlatılmaktadır. Eser, her işin başı olan besmele ile başlar ,“La İlahe İllallah” kelimesi ile devam eder “Muhammedün Resulullah” ile son bulur. Bu eserde tam olarak Kelime-i Şehadet anlatılmaktadır. Eserde çocuk merkezli bir anlatım vardır. Çocuk babasının da yardımlarıyla kendi kendine düşünür, konuşur ve öğrendiklerinin muhasebesini yapar.

Çocuk bu dönemde oldukça meraklıdır, bitmek tükenmek bilmez bir öğrenme merakı ile doludur. Devamlı öğrenmek ve tecrübe kazanmak ister. Bu arzu ile yakın çevresindeki ebeveynine sorular yöneltir. Çocuklar, ilk ibadet yaşantılarını anne-babadan öğrenirler Onun sorularına zihinsel ve duygusal gelişim özellikleri ve ihtiyaçları doğrultusunda doğru ve tatminkar cevaplar bulmak büyüklerin görevidir. Şu da unutulmamalıdır ki bu dönemde çocuk kendisine verilen bilgileri itirazsız ve şüphesiz kabul eder. Verilen yanıtlar onların anlayabileceği, bildikleri kavramlardan seçilmelidir.⁹⁰

11-12 yaşlarına kadar çocukların zihni yapıları henüz basit ve tamamlanmamış olarak kalır. Dinî bilgiler derine inilmeden anlatılırsa daha kolay ve anlaşılır olur. Dinî

⁹⁰ Yavuz. *Çocuk ve Din*, s. 38.

bilgiler çocuğa kendi hayat tecrübesi ve yaşadığı somut olaylar çerçevesinde zihnini karıştırmayacak tabii düzenin mantığı içinde verilmelidir.⁹¹

Bu bilgiler doğrultusunda Kandemir'in *Dine Doğru* eserine bakıldığında şunlar görülür: Eserdeki, küçük kız “Niçin Allahı görmüyoruz” sorusunu babasına yöneltmektedir. Baba, çocuğuna -görmediğin başka şeyler de var. Onları da düşün-diyerek karşılık vermekte ona soyut somut, görülen görülmeyen kavramlarını düşündürmeye çalışmaktadır. Çocuk, göremediği ancak varlığını bildiği başka şeyler de olduğunu kendi dünyasından örneklerle düşünmektedir. Elmaya dokunabilirim onu görürüm ve o vardır . Mutluluğu gözümle göremiyorum ama onun var olduğunu biliyorum. Sevgiyi gözümle göremiyorum dokunamıyorum ancak varlığını anne babamda hissediyorum. Teyzemi hiç görmedim ama annemin anlattıklarından ve resimlerinden onun var olduğunu biliyorum. Uzaklarda köyde tatil yapan ağabeyimi göremiyorum ama var olduğunu biliyorum. Esen rüzgarı görmedim ama onun ağaçları yatırıp kaldırdığına bakarak varlığını hissettim. Şeklinde düşüncelerini babasına anlatır. Baba tarafından bu düşünceleri için Aferin aldıktan sonra Kur’ân-ı Kerim’in şu ayeti okunur. “Gözler Allah’ı göremez ama O, bütün gözleri görür.” . “ Bu dönem çocuğunun somut işlemler döneminde olduğu unutulmamalıdır. Allah ona göre soyut bir kavramdır. Buna göre soyut olan Allah kavramı ona yakın çevresinden somut örneklerle anlatılmalıdır.”⁹²

Yukarıdaki gibi bol örneklerle Allah’ın gözle görülemeyeceğini anlayan çocuk ebeveyni tarafından sonraki aşamada onun özellikleri üzerinde düşünmeye yönlendirilir. Allah’ın ne kadar güçlü olduğunu tabiata, karlı dağların yüceliğine, denizin suyunun çokluğuna dikkati çekilerek anlaması sağlanır. Gözle görülemeyen ve yüce olan Allah’ın insanlardan istediği; iyi olmaları ve birbirleriyle iyi geçinmeleridir. İnsanların birbirlerini sevmeleri Allah’ı tanımaları ve onu sevmekten geçer. Bu yazıların bulunduğu karede, mutlulukları yüzlerinden okunan kardeşçe elele tutuşup oyun oynayan sevgi dolu çocukların, onlara eşlik eden sincaplar ve kuşların bulunduğu fotoğraf konuya oldukça uygundur. Allah’ı çocuğa tanıtırken seçtiği bu fotoğraf sevgi

⁹¹ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 261.

⁹² Öcal, **Metotlar**, s. 76.

motifini öne çıkarmaktadır. Bu kısımdan sonra Kandemir, “Tüm bunları bize öğretmek için Allah peygamberimizi görevlendirdi.” şeklinde bir ifadeyle peygamberi anlatmaya geçmektedir. Peygamber konusunun nasıl anlatıldığı *Peygamberlere İman* başlığı altında ele alınacaktır.

ii. Allah’a İman Eden Çocuk

Asıl yaratıcıyı bulma duygusu çocukta vardır. Çocuğun, her şeyin asıl kaynağını arama, varlıkların asıl sebebini yada ilk hareket ettiricisini bulmaya yönelik ruhunda mevcut sınır tanımayan arayıştan ve inanmaya yatkın oluşundan daha önce bahsedilmişti. Kandemir, Allah’ı *Arayan Çocuk* ‘ta Allah inancının insan fitratında mevcut olduğunu ve bu duygunun onu Allah’a inanmaya götürdüğünü İbrahim Peygamberin çocukluğunu anlatarak ortaya koymaktadır.

Küçük İbrahim’in hikâyesinde çocuklar kendilerinden bir şeyler bulmaktadırlar çünkü hikâyenin kahramanı bir çocuktur. Küçük İbrahim somut olarak görülemeyen bir yaratıcının varlığını nasıl bir tecrübe ile bulmuştur? Hiçbir yardım almadan Allah’ı bulan İbrahim çocuklar için güzel bir örnektir. İbrahim’in hikâyesi, çocukların dini hayal güçlerini ve manevî duygularını uyandırmada oldukça etkilidir.

Çocuk doğduğu andan itibaren kendini güçsüz ve yardıma muhtaç görür. Güven ve bağlanma duygularını tatmin etmek isteyen çocuk önce anne baba şahsında bu ihtiyacını giderir zamanla onlarında bazı durumlarda aciz kaldıklarını görünce sınırsız bir kudreti arayış içinde olur.⁹³ Çocuklar kendilerinde bulunan temel güven ve bağlılık duygularının doyurulmasını isterler. İbrahim’in arayışının temelinde tatmin edilmesi gereken güven, bağlılık ve sığınma duyguları onu ihtiyaçlarını karşılayabilecek asıl yaratıcıya götürmektedir.

İbrahim herkesin putlara tapındığı bir toplumda kendisine faydası olmayan aciz tahta parçalarının insanların ihtiyaçlarını karşılayamayacağını düşünmektedir. Ona göre tabiatta gördüğü ve sevdiği tüm güzellikleri bu kendini dahi koruyamayan putlar yapmış olamazdı. O halde aciz olmayan ve her şeyin sahibi olan bir yaratıcı var diye düşündü.

⁹³ Yavuz, *Çocuk ve Din*, s. 126.

O halde bu yaratıcı kimdi? Önce çoban yıldızını seyretti, o batınca ay'ı oda batınca güneşi seyretti ve güneşi tanrısı zannetti. Sonunda oda battı. Bunlarda acizdi doğup batıyorlardı. Olup bitenlere canı sıkıldı. Onun tanrısı bu gördüklerinin de sahibi olmalıydı. Sonunda gözle göremese de yaratıcının var olduğunu düşündü.

Hikâyenin devamında, Allah'ı bulan İbrahim İnsanları aciz putlara değil Allaha inanmaya çağırır. Bir gün puthaneye girerek bütün putları kırar. Bu hadise üzerine onu büyük bir ateşin içine atarlar. Ancak İnandığı ve güvendiği rabbi onu yalnız bırakmamıştır. Böylece İbrahim, Allah'ın varlığını mucizevî bir şekilde ateşin kendisini yakmayışı ile insanlara göstermiş olur.

Çocuklar kendilerine sunulan örnekleri ve anlatılan olayları ideal olarak seçerler. Teorik olarak anlatılan konuları, örneklendirme ve hikâye etme yoluyla daha kolay anlarlar. Allah'ın varlığını kendi çabası ve düşüncesiyle bulan Küçük İbrahim onlar için mükemmel bir örnek aynı zamanda kahramandır. Şu da göz ardı edilmeyecek bir gerçek ki, kahramanları taklit ve onlarla özdeşim kurma çocukların en sevdikleri şeydir.

Bu hikâyede her şeye güç yettirebilen, hiçbir şeye ve hiçbir kimseye ihtiyacı olmayan kendisinde acziyet bulunmayan mükemmel bir yaratıcıya dikkat çekilmektedir. Hikâyede çocuklara, İbrahim'i ateşin yakmayışı ile Allah'ın zatının değil onun koruması her şeyi işitmesi, bilmesi ve görmesi, her şeye gücünün yetmesi gibi sıfatlarının düşünülmesi gerektiği mesajı verilmektedir.

iii. Allah'ın Kudreti

Bu serinin 4. kitabı olan *Yaralı Kuğu* 'da Allah'ın Kudreti masalımsı unsurlar da kullanılarak adeta çocukların gözleri önüne tek tek serilmektedir.

Dini inancın uyanmaya başlamasıyla çocuk gözle görülüp elle tutulan şeylerle yetinmek istemez. Duyduğu ve öğrendiği şeyleri hayalleriyle manalandırmaya çalışır. Çocuk, Allah'ın büyüklüğünü, her şeye gücünün yettiğini, her şeyi yarattığını, her şeyi bildiğini, eşi benzeri olmadığını duymuş, ancak bunu manalandırmakta güçlük çekmektedir. Hayal dünyasında bu husustaki merakına cevaplar arayan çocuk hayal

gücünün yardımı ve yeni dini bilgilerle kendine özgü bir dini inanç oluşturur.⁹⁴ Şu halde çocuktaki hayal gücü yeni bilgilerin de yardımıyla çocuğa anlaması zor konularda yardımcı olur. Kavrama ve hayal gücü gelişen çocuk Allah tasavvurunu daha kolay anlamlandırır.

Kandemir, Allah'ın nasıl olup da dağları, ovaları nehirleri gölleri, karaları, denizleri ve bunların içindeki şeyleri yarattığını, iyi kalpli balıkçı kızların hikâyesinde sevilen masal unsurlarını da katarak çocukların gözleri önüne sermektedir. Her şey yapılan bir iyilikle başlar. Kendi başlarına yaşayıp giden üç balıkçı kız kardeş bir gün yaralı bir kuğu bulurlar. Onun yarasını sarar kuğuyu iyileştirirler. Kuğu aslında bir melektir onları denemiştir yaptıkları iyiliğe karşılık onlara dünyayı gezdirecek gökyüzünü, yeryüzünü ve denizlerin altını gösterecektir. Kuğunun kanatlarına binen kızlar gökyüzüne doğru uçarlar. Ay'ı, samanyolunu, kutup yıldızını ve başka yıldızları hayranlıkla seyrettikten sonra bunca şeyi kimin yarattığını sorarlar. Kuğu “ *Bunların hepsini de Allah yarattı*” şeklinde cevap verir. Ertesi gün yeryüzünü dolaşırlar ormanları, hayvanları, kuşları, çiçekleri, çeşitli renk ve şekildeki insanlara bakarak Allah'ın gücüne hayran olurlar. Akşam yataklarına Allah'a şükrederek yatarlar. Üç gün sonra kuğu tekrar gelir bu sefer onları denizlerin derinliklerine doğru indirir. Deniz dibindeki bitkileri türlü türlü balıkları, taşları, incileri, kocaman balinaları, köpek balıklarının şaşkınlıkla seyrederek. Deniz tanrısı ayrı mı? diye sorarlar. Kuğu, “*Allah'tan başka tanrı yoktur gördüğünüz herşeyi O yaratmıştır. Hepimizi yaratan odur*” diye cevap verir. Evlerine döndüklerinde Allah'a dua ederek yataklarına yatarlar.

Allah'ın büyüklüğünü ve kudretini yerlerde göklerde ve denizlerde gören balıkçı kızlar, her gece yatmadan evvel artık Allah'a şükür ve dua ederek uykuya dalmaktadırlar. Bu hikâye çocuklara, Allah'a yarattığı şeyler için teşekkür etmeleri gerektiği mesajını da vermektedir.

iv. Allah'a İman Etmiş Örnek Bir Şahsiyet

Bu çağların çocukları taklit ve özdeşimle öğrenmeye meyillidirler. Onlara hikâyelerle uygun örnekler takdim ederek taklit imkanı sağlanabilir. Taklit ve özdeşimin

⁹⁴ Yavuz, *Çocuk ve Din*, s.169-171.

özellikle çocuğun ilk dönemlerinde, bireyin istenen tutumları kazanmasında büyük bir etkisi olmaktadır. Anlatılan hikâyelerdeki güzel örnekler Öğrenmedeki etkiyi artırır. Çocuk, Kendisine sunulan örnekleri ve anlatılan hakikatleri kendisine ideal edinir.⁹⁵

Uzeyle'nin İmanı'nda çocuklara İslâmiyetin ilk yıllarında iman etmiş Allah'ı ve peygamberi çok seven onlar için işkence görmeyi göze alan cesur ve kahraman bir hanımın hayatı örnek gösterilmektedir. İnancı sebebiyle ona yapılan işkenceler anlatılır. İşkenceciler, Allah'ı ve peygamberi yalanlaması karşılığında, ona işkence etmeyeceklerini söylerler. Kendisine yapılan işkencelere rağmen Uzeyle'nin yine de imanından vazgeçmemesi sahip olduğu imanın büyüklüğü ortaya koymaktadır. Onun imanında ısrarı sonucu Allah onu yalnız bırakmamış, susuzluktan bitap düştüğü bir sırada çölün ortasında gökten su indirmek suretiyle onu mükafatlandırmıştır. Bu apaçık bir mucizedir. Allah'ın Uzeyle'ye olan yardımını gören işkencecilerin de iman etmesi yine Allah'ın ona bir lutfudur.

Bu hikâye çocukların dini ve ahlâkî değerleri kazanmalarını teşvik etmekte onları özendirmektedir. Hikâyeyi okuyan çocuklar, imanında kararlılık gösteren sonunda da mükafat bulan bu kahramanın yerine kendilerini koymak suretiyle, onun şahsında Allah'a ve peygambere iman etmenin hazzını ve tadını adeta yaşarlar. Çocuklar, hikâyedeki kahramandan imanda kararlılık gösterme özelliği kazanırken; Allah'ın kendisine iman edenleri yalnız bırakmayacağını onları her an koruyup gözeteceğini ve sıkıntıda olduklarında buradaki gibi ilahi yardımlar da gönderebileceğini öğrenmektedirler.

b. Peygamberlere İman

Çocuklar müşahhas konuları daha iyi anlayabilmektedirler. Peygamber inancını öğrenen çocuk, peygamberin şahsında pek çok dini ve ahlâkî meseleyi kolaylıkla algılayabilmektedir.⁹⁶

Hikâye ve kıssalara karşı çocuğun ruhunda mevcut ilgiden daha önce bahsedilmişti. Peygamberlerin çocukluğu, peygamberlik mücadeleleri, başlarından

⁹⁵ Akıncı, **Din Eğitiminde Hikâye**, s. 34.

⁹⁶ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 123.

geçmiş ilginç olaylar çocukların zevkle ve ilgiyle dinleyecekleri hikâyeler olmaktadır. Peygamberlerin hayatlarını okurken yada dinlerken çocuklar kendilerini adeta bu peygamber kahramanların yerine koymaktadırlar. Bu ilgi ve heyecan onlarda peygamber sevgisinin uyanmasına ve peygamberlerde öne çıkan güzel ahlâkî özelliklere heveslenmelerine vesile olmaktadır.

Kandemir, peygamberin hayatını öğretmeyi çocuğa caminin içini tanıtmak yani dinin bizzat anlatılması olarak kabul eder. Peygamberler getirdikleri dini en iyi şekilde yaşayan insanlardır. O halde bir din en güzel, onu yaşayandan öğrenilir. Allah inancını öğrenen Allah’a inanan çocuk için sırada peygamber sevgisi ve peygamber inancı vardır. Peygamberin Allah’a bağlılığı, sevgisi, insanlara ve hayvanlara olan merhameti, şükürü, sabrı, çalışkanlığı, yardımseverliği, cömertliği çocuk için bir modeldir.⁹⁷

Kandemir’in 6-9 yaşa peygamberleri, *Dinim Serisi’nde, Beni Seven Peygamberim ve Peygamberler* dizisinde olmak üzere üç ayrı seride anlatmaktadır. Dinim Serisi içerisindeki *Dine Doğru*’nun ikinci yarısında peygamberimizi tanıtarak, *Peygamberimi Öğreniyorum* adlı eserinde peygamberin hayatını şiir şeklinde anlatarak, *Peygamberimiz Çocuklarla*’da onun çocuklarla olan iki hatırasını yine şiir şeklinde naklederek peygamber sevgisini uyandırmaya ve çocuklara peygamberi tanıtmaya çalışmıştır.

i. Hz. Muhammed’in Hayatı ve Ona İman

Çocuğun soyut kavramları anlayacak yaşa gelene kadar, Allah ve peygamber inancının duygu boyutu ile sunulması gerekliliğine ⁹⁸binaen Kandemir, 6-9 yaş çocuklarına peygamberin hayatını, duygulara hitap eden şiir tarzını kullanarak anlatmıştır. Dinim Serisi içerisindeki “*Peygamberimi Öğreniyorum*” adlı kitabında şiirsel bir üslup kullanarak Hz. Muhammedin hayatını anlatmaktadır. Çocuklar bu şiir tarzını çok beğenmiş olacaklar ki Kandemir, bu kitabını baştan sona ezberleyen çocuklar gördüğünü bizzat kendisi ifade etmektedir.⁹⁹

⁹⁷ Küçük, **Rehber**, s. 34.

⁹⁸ Mehmetoğlu, “*Erken Çocuklukta Din ve Ahlâk Gelişimi*”, s.355

⁹⁹ Ersöz, **Ardımızdaki Yıllar**. s.236

Yıllar ve yıllar önce / Kapkaranlık bir gece

Yıldızları gözleyen / Kahin denen bilginler

Bir yıldızın ilk defa/ doğduğunu görünce

Dediler ki bu gece /büyük biri doğacak.

Yukarıdaki şekilde başlayan şiirle Hz. Peygamberin doğumu çocukluğu, süt anneye verilışı, annesinin vefatı sonrası dedesinin ve amcasının himayesine girişı, evliliğı, Bir olan Allah'ı ve Allah'ın buyruklarını insanlara anlatmaya başlaması, putlara tapmayı bırakıp bir olan Allah'a ibadet eden insanlara işkencelerin yapılışı, sonrasında tüm Müslümanların ve peygamberin Mekke'den Medine'ye hicreti, Medinelilerin onu karşılaması, hicretten sonra İslâm'ın her tarafa yayılışı, peygamberin savaşları ve 63 yaşında vefatına kadar olan bu hadiseler hisli ve şiirsel bir üslupla aktarılmıştır. Şiirler kısa resimler çocuğun ruh ve his dünyasına hitap etmek üzere bol ve renkli olarak tasarlanmıştır. Kitabın en sonunda peygamberin vefatının anlatıldığı sayfaya peygamberi temsil edencesine tek bir gül koyulmuştur.

ii. Peygamber Sevgisi

*Peygamberimiz Çocuklarla'*da yine şiir tarzında bir anlatımla Hz. Peygamberin o çok bilinen hizmetçi kız ve yetim oğlan çocuğı ile olan hikâyesi aktarılmaktadır. Bu hikâyelerde peygamberin fakir, yoksul ve kimsesiz çocukları nasıl himaye ettiğı, onlara olan şefkat ve merhameti ortaya konmaktadır. Bu eser, Peygamberin çocuklarla olan diyaloguna yer vermek suretiyle peygamberi çocuklara yaklaştırmaktadır. Böylece onu seven ve tanıyan çocuk onun özelliklerini de sevip benimseyecektir.

Birinci kısmında Allah'ın varlığının anlatıldığı, *Dine Doğru*'nun ikinci yarısında Allah'ın insanlara birbirlerini sevmeleri ve kendisini bilmeleri için peygamberler gönderdiğini söyleyerek Hz. Peygamber'i anlatmaya başlar. “*Peygamberimiz Hz. Muhammed Mekke'de doğdu Mekke'de büyüdü. Namaz kılariken yöneldiğimiz Kâbe de Mekke'dedir.*” Şeklinde bir girişten sonra peygamberin hayvanlara ve insanlara olan şefkatini anlatır. Mescitteki kütüğün ağlaması, ağaçları çağırdığında kendisine gelmesi gibi canlı cansız her şeyin onu tanıması, bir savaşta

Müslümanların yiyeceklerini dua ederek arttırması gibi mucizeleriyle peygamberin peygamberliğini tasdik eden olaylara yer vermektedir. Yine devamında peygamberin insanlara beğendikleri şeyleri hediye etmesi, çocukları dövmemesi, alçakgönüllü ve kendini kimseden üstün görmemesi gibi ahlâkî özelliklerine yer vermektedir. Onun hayatından çocukların ilgisini çekebilecek, beğenecekleri hadiseleri aktararak peygamber sevgisinin tohumlarını minik yüreklere atmaktadır. Bu kitabın sonunda, Kelime-i Tevhid'e yer vererek bu kelimeyi inanarak söyleyenin Müslüman olacağını belirtir.

c. Ahirete İman

Esasen Kandemir, bu yaş dönemi için imâni konulardan Allah ve peygamber inancı üzerinde çokça durmaktadır. Direkt olarak ahiret inancından bahsetmese de ölüm hadisesine ve onun etrafında cereyan eden olaylara değinen *Annemi Anıyorum* adlı eser, bu yaş çocuklarının gönüllerine âhiret inancının tohumlarını serpen bir eser olarak kabul edilebilir.

Çocuklarda dini duyguların uyandırılması ve olumlu anlamda yönlendirilmesi için bazı durumlardan ve bu durumlar sırasında yaşanan duygu yoğunluklarından faydalanmak doğru olur düşüncesiyle hareket eden Kandemir, Dinim Serisi'ne *Annemi Anıyorum* adlı eseri kazandırmıştır. “Bu yaşlarda çocuklar üzerinde en çok etki yapan olayların başında ölüm gelir. Bilhassa sevdikleri insanların bir anda yok oluvmeleri, toprağın altına koyulup orada yalnız başına terk edilmeleri çocukları derinden etkiler.”¹⁰⁰ Ölen bir yakına duyulan hisler insanları dini konulara ilgi göstermeye yöneltir.

Bu eserde annesi ölen küçük kızda dini konulara karşı bir uyanış başlamıştır. Çocukta, ölüm hadisesi ile birlikte dua ve ibadet etme gibi bazı dini konulara ilgi ortaya çıkar. İnsanlar için ölümün bir son değil yepyeni bir hayatın başlangıcı olduğunu, ahirete göçen insanların geride kalan yakınlarının onlar adına iyilik yapabileceklerini babasından öğrenir. Daha sonra yine onun yardım ve yönlendirmesi ile ilk olarak anneler gününde annesine Kur'ân okuyarak ve dua ederek hediye gönderebileceğini

¹⁰⁰ Öcal, *Metotlar*, s. 65.

öğrenir. Bu onu çok mutlu eder. Hemen İhlas ve Fatiha sûrelerini öğrenir. Fatiha ve ihlas Sûresine anlamları ile birlikte yer verilir.

Annesini ziyarete gidecek bu küçük kız çocuğuyla birlikte bu kitabı okuyan tüm çocuklar, mezarlıklara giderken çiçek götürmenin ölümlere bir fayda sağlamayacağını onlar için en güzel hediye olan dua etmek ve sûre okumak olduğunu öğrenirler. Aynı zamanda mezarlık ziyaretinin adabını da öğrenirler. Buradaki kız annesinin ruhu mutlu olsun diye başına bir eşarp bağlar. Mezarlığın girişinde Hz Peygamberin kabirde yatanları selamladığı gibi selamlarlar Baba çocuğuna “Kabirlerden korkmamak gereklidir çünkü burası ileride bizim de yurdumuz olacaktır.” Diyerek onun kabirlerden korkmamasını sağlar. Mezarlıkları çiğnemediği ziyaret yapmak, ölümlere saygı göstermek gerektiği vurgulanır. Öldükten sonra dahi onlara hediye gönderebilmenin bahtiyarlığını yaşayan küçük kız Müslüman olmanın sevincini böyle bir vesileyle yaşamış olur.

Annesinin ruhunu daha çok mutlu etmek isterse ona Kur’ân-ı Kerim okuyabileceğini arzu ettiği takdirde kendisine iki haftada öğretebileceğini söyleyen babanın bu teklifini küçük kız sevinçle karşılar. Bu kısımda, küçük kızın şahsında çocuklara çok kısa bir sürede Kur’ân öğrenebilecekleri konusunda teşvik vardır. Cüzü on günde bitiren çocuk abdest alarak Kur’ân okumaya başlar.

Babasının tutamadığı oruçlarını kaza ettiğini duyan küçük kız, annesi yerine kaza orucu tutmak ister. Babası ile birlikte sahura kalkar orucunu tutar ve iftar yaparlar. O gece rüyasında annesini cennette sarayların ve pek çok nimetin sahibi olarak görür. Yaptığı tüm bu güzel işler karşılığında annesine cennette gördüğü tüm o güzellikler verilmiştir. Rüyasını babasına anlatır ve acaba cennet nasıl? Ahiretteki hayatımız nasıl olacak sorularını sorar. Babası bu sorularının cevabını bulacağı, *Ahirete İnaniyorum* adlı kitabı kendisine okuması için verir.

Bir gün babasını namaz kılarken görür. Namazı uzadıkça uzar. Bu namazların kaza namazı olduğunu öğrenince annesi için kaza namazı kılma düşüncesiyle namazı öğrenir ve her fırsatta annesi için namaz kılar.

Tüm bu ibadetleri öğrenen küçük kız mahallelerinde annesi vefat eden başka bir arkadaşına baştan sona annesi için yaptığı her şeyi anlatır. Ona yardımcı ve destek olur. Birlikte annelerinin mezarlarını ziyaret edip onlara hediyelerini sunma bahtiyarlığını yaşarlar. Bu eser ölüm duygusundan hareketle çocukta dinî bir hissiyat ibadetlere ve dine karşı sevgi uyandırmaktadır.

2. İbadet Konularının Eğitim ve Öğretimi

6-9 yaş dönemi çocuğu somut olayları rahatlıkla algılayabilmektedir. Bu sebeple ibadetler somut oluşu, gözle görülebilirliği ile iman esaslarına göre, daha kolay öğrenilebilir nitelik taşır. Bu yaşlarda çocuk henüz ibadetle mükellef değildir ancak, basit ve temel ibadet meselelerini öğrenebilecek, anlayacak zihni ve bedensel gelişmişlik seviyesine ulaşmıştır. Buna binâen Kandemir, eserlerinde en temel ibadet konuları olan abdest, namaz ve duaları birbirini takip eden kitaplarda işlemektedir.

Çocukta dini tecrübe ve öğretim ilk olarak aile ocağında başlar. Çocuk küçüklüğünden beri dua edip, namaz kılanları, oruç tutanları, camiye gidenleri gördükçe, veya evde Allah, peygamber, iman, ahiret, cennet, cehennem, melek, şeytan gibi dini kavramları işittikçe onlara karşı merak duyar, öğrenme ve yeri geldikçe yapma arzusu uyanır Bu yaş dönemi çocuğunun her şeyi öğrenme isteği yanında dini konuları da öğrenmeye karşı aşırı istek ve ilgisi ibadetler konusunda da değerlendirilmelidir. Aile bireylerini göre göre onların yaptıkları ibadetler hakkında soru sorarlar. Zamanla büyüklerini taklit ederek onların yaptıkları gibi namaz oruç denenmelerine girişirler.¹⁰¹

Çocuklar ibadetler konusunda ilk eğitim ve öğretim yaşantılarını aileden alırlar. Bu sebeple Kandemir, bu konuları bir baba ve öğrenmeye hevesli çocuklardan oluşan mutlu aile ortamında, çocuğun öğrenme isteği ile sorduğu sorulardan hareketle işler.

Kitaplarda çizme resim yerine fotoğraflar kullanılmaktadır. Teknik olarak iyi hazırlanan fotoğraflar çocukların gözlerine de hitap etmektedir. Yazıların puntoları bu serinin diğer eserlerine nazaran biraz daha küçüktür, ancak resimlerden daha az yer

¹⁰¹ Yavuz, **Çocuk ve Din**, s.184-186.

kaplamaktadır. Resimlendirmelerde fotoğraf kullanılması ibadetlerin nasıl yapılacağını ayrıntılı olarak gösterdiği için isabetli bir seçimdir.

Kandemir'in, bu yaş dönemi için hazırladığı *Dinim Serisi*'nin son üç kitabı ibadetlerle ilgilidir. Annemi anıyorum kitabında da kısmen ibadetlerden bahsetmiştir, ancak bu kitapta ölüm hadisesi ağırlıkta olduğu için eser, tarafımızdan Ahirete iman başlığı altında ele alınmıştır.

a. Abdest

Abdest olmadan namaz kılmak, Kur'ân-ı Kerim okumak, Kâbeyi tavaf gibi bazı ibadetlerin yapılması uygun olmadığından ibadetler konusuna önce abdestin öğretilmesi ile başlamak gerekir. *Abdest Alıyorum* adlı eserde Kandemir, abdestin alınışı boy abdesti, teyemmüm, abdesti bozan durumlar, abdestli yapılacak ve yapılmayacak işler gibi abdestle ilgili pek çok konuya değinmektedir. Bu konuları, çocuklara zamanı geldikçe ve onların soruları doğrultusunda uygulamalı olarak öğretir.

Bu eserde ezan okunurken ayaklarını uzatmış olan oyuncak bebeğinin bacağını düzeltmeye çalışırken çıkartan küçük kız örneğinde, önce namaz ibadetinin ilk aşaması olan ezan ve ezana saygı duyulması üzerinde dikkatler toplanır. Çocuk ezana saygı duymasını öğrenmiştir. Babası ona abdest alıp namaz kılmayı da öğrenmesi gerektiğini söyler. Erkek çocuk babasıyla beraber cumaya gittiği için abdest, namaz konusunda kız çocuğundan daha fazla şey biliyordur. Bu sebepten baba önce oğlunun nasıl abdest aldığını görmek ister. Baba, yanlışları varsa onları düzeltmek suretiyle aslında her iki çocuğuna da abdesti öğretmek maksadını taşır. Uygulama esnasında çocukların yanlışlarını düzelterek onlara doğruyu gösterme yolunu seçmiştir.

Bahçede musluğu yavaşça açan erkek çocuk niyet eder ve euzu besmele ile abdeste başlar. Kız ise yanında onu taklit etmektedir. Bir ara çocuk konuşur babası abdest esnasında konuşmaması konusunda onu uyarır. Suyu yüzüne yavaş çarpması, başını mesh ederken dikkatli olması konusunda baba çocuğunu uyarır ve onlara abdesti uygulamalı olarak öğretmiş olur. Küçük kız bebeğine abdest aldırırken elbiseleri fazlaca ıslanınca babası, bebeğine abdest aldırırken sadece farzlarla yetinebileceğini de hatırlatır. Abdestin ne işe yaradığını açıklarken “Oruç ibadeti esnasında abdestli olmaya

gerek yoktur, her vakit için de abdest almaya gerek yoktur.” şeklinde çocukların bu husustaki sorularını cevaplandırır. Abdesti bozan durumları açıklamadan önce Allah’ın huzuruna tertemiz çıkmak gerektiğini söyler. Bu konuyu açıklarken baba, “Nasıl ki bir büyüğün yanına giderken tertemiz gidiyoruz.” şeklinde misal verir.

Çocuklar denizde yüzdükleri bir zamanda boy abdestinden bahsetmek için güzel bir fırsat doğmuştur. Eve geldiklerinde baba, ayrıntılarıyla boy abdestini banyoda uygulamalı bir şekilde öğretir. Boy abdestini ne zaman almaları gerektiği konusunda büyümeleri gerektiğini söyleyen baba şunları da ekler. Erkekler delikanlı olmaya başlayınca büyümüş sayılırlar, onlara delikanlı olduklarını rüyada söylerler. Kızının büyüdüğünü ise en iyi annesi bilir şeklinde onu bu konudaki bilgilendirmede anneye yönlendirir.

Suların kesik olduğu bir gün teyemmümüm öğrenilmesi için uygun bir zamandır. Birlikte bahçeye çıkıp teyemmümün nasıl alınacağını uygulamalı bir şekilde öğrenirler. Uygulamalı teyemmüm eğitimi esnasında teyemmüm nasıl bozulur? hangi durumlarda yapılır gibi kısa bilgilerle konu anlatılır.

b. Namaz

Çocuk ruh ve beden bakımından yeterli olgunluğa ulaşmadan dinen sorumlu olmadığını bilerek, eğitim yapmak şarttır. Çocuk namaz kılmakla ancak 14-15 yaşlarında mükellef olacaktır. Ancak bu yaşlara gelmeden önce namaz eğitimi yapılabilir.¹⁰² Kandemir *Namaz Kılıyorum* adlı eseriyle adeta çocuklara sıkılmadan okuyacakları bir namaz ilmihali hazırlamıştır.

Kandemir, namazı anlattığı kitabında biri kız diğeri erkek olmak üzere iki kardeş kullanmıştır. Bu yaş çocuğu için hazırladığı eserde, namazın kılınışı, namazda okunacak dualar ve sûreler, kamet, namazın farzları, namazı bozan durumlar konularına değinmektedir. Kitabın resimlendirmesinde kullandığı fotoğraflarla namazdaki duruş ve hareketleri ayrıntılı bir şekilde gösterebilmiştir. Bu sebepten çizme resimler yerine fotoğraf kullanılması daha etkili olmuştur. Yazılar resimlere nazaran daha azdır.

¹⁰² Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 166.

Resimlerin çok yazıların az oluşu eserin bu yaş dönemi tarafından sıkılmadan okunmasına sebep olmaktadır.

Bu konudaki eserinde iki kardeşten biri diğerine namaz öğretmektedir, kurgusuyla namazı çocuklara anlatma yolunu kullanır. Namaz konularını öğretmeye, önce seccadeyi kibleye yöneltmek gerektiği bilgisinden başlatır.

Bu yaş dönemi çocuğu duygusal ve şiirsel anlatımlardan hoşlanır. Kandemir, namazı anlatırken, aşağıdaki gibi şiirsel ifadeler kullanmaktadır

Seccademi sererim/ Kibleye yönelirim

Kılacağım namaza / Önce niyet ederim.

Ellerimi kaldırıp / Allahu ekber derim.

Eserde, namaz için uygun kıyafetler giyinmiş biri kız biri erkek, iki kardeşin şahsında iki rekatlık bir namazın nasıl kılındığı gösterilir. Namazda tekbir alırken, otururken kadın ve erkeklerin farklılıklarını da göstererek, namazda okunan sûreler ve duaları ayrıntılı bir şekilde yazar. Daha sonra tek tek günlük namazların hepsinin rekatlarını ve kılınışını küçültülmüş resimler halinde gösterir.

Farz namazlardan önce okunan, kamet ve anlamına yer verir. Vitir ve cuma namazlarını, kaç rekat olduğu ve kılınışlarıyla birlikte resimlendirerek anlatır. Kitabın sonunda babası tarafından çocuğa, namazın on iki farzı ve namazı nelerin bozacağı bilgileri verilir. Kandemir son olarak, “Sevgili yavrularım! Namazdan sonra minicik ellerinizi kaldırıp rabbimize şöyle dua edebilirsiniz: “Allah’ım sen benim rabbimsin... Bize dünyada da ahirette de iyilik ver bizi cehennem azabından koru. Amin.” Şeklindeki Rabbenâ dualarını namazın sonunda çocuklara yapabilecekleri bir dua örneği olarak sunar. Böylece namaz konusunu bitirirken adeta dua konusunu işleyeceği kitaba bir ön hazırlık yapmaktadır.

c. Dua

Çocukta dini inanç ve tutumların oluşmasında aile faktörünün etkisi büyüktür. Çocuk içinde bulunduğu ailenin her türlü yaşantısından etkilenir. Din adına her ne yapılıyorsa çocuk onu aynen taklit eder ve öğrenir. Bu sebepten Kandemir çocuklara dua kavramını öğretmek için de aile ortamının sıcaklığını seçmiştir.

Dua etmenin Namaz ibadeti gibi belli şekilleri, belli bir vakti ve ifadeleri yoktur. İnsan içinden geldiği gibi Allah’a yönelebilir ondan yardım ister ve ona sığınır. Belli zaman, mekan, şekil ,ifade gibi sınırlılıklardan uzak olduğu için dua etmek ibadetler içerisinde en kolay ve çocuğa en uygun olanıdır. Çocuk dua ederek kimseden isteyemeyeceği şeyleri Allah’tan ister ve bu onu rahatlatır.

Kandemir *Dua Ediyorum* kitabında Almanya’dan dayısını ziyarete gelen küçük bir çocuk, onun dayısı ve dayısının kendi yaşlarında küçük kızı arasında cereyan eden, yaşanması muhtemel olaylar ve diyaloglarla dua konusunu anlatır. Eser boyu pek çok konuda dua örnekleri sunar.

Önce duanın niçin yapıldığı ve dua adabı anlatılır. Kandemir, burada Müslüman çocukların nasıl dua etmeleri gerektiğini vurgular. “Dua ederken içimizi Allah’a açar ve her şeyi ondan isteriz, böylece mutlu oluruz, içimiz huzur dolar.. Dua ederken bir müslüman ellerini açarak Allah’tan dileklerini ister, Hristiyanlarınkı gibi ellerini başının önünde buluşturmaması gerekir.. Allah her zaman yanımızdadır o en küçük fısıltıyı bile duyar onun için dua ederken bağırmaya gerek yoktur. Duamızı alçak sesle ve yalvarır gibi yapmalıyız.”¹⁰³

Dua ederken hatıra bir şey gelmiyorsa, o zaman Kur’ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber’in dualarından faydalanmak gerektiği vurgulanır. Bunu söyledikten sonra Kur’ân-ı Kerimden, “ Rabbimiz görevimizi unuttur ve yanılırsak bizi sorguya çekme! Daha öncekilere yüklediğin gibi ağır yükler bize yükleme! Rabbimiz bize dayanamayacağımız dert verme!” gibi dua örnekleri yanında Hz. Peygamber’den “ Allah’ım sen benim Rabbimsin. Biliyorum senden başka ilah yoktur. Ben senin

¹⁰³ Kandemir, **Dua Ediyorum**, İstanbul: Damla yay. s. 4-5.

kulunum sana tün kalbimle inanıyorum, Şimdiye kadar yaptığım ve bundan sonra yapacağım bütün günahları bağışla!..” gibi dua örneklerini sunulur.

Kandemir, her zaman her şey için Allah’a dua edilebileceğini çocuklara öğretmek için günlük olayları kullanır. Mesela, eserdeki çocuklar güzel bir yaz günü koruluğa doğru pikniğe çıkmak üzereyken babalarından, yola çıkmadan önce okumaları gereken duayı öğrenirler. Sağlık sıhhat ve afiyet için yapmaları gereken duayı, gördükleri bir sakat çocuktan sonra yaparlar. Piknikte yemeğe başlamadan önce “Bismillah” demeyi yemeğe sağ elle başlamayı ve yemekten sonra “Elhamdülillah” demeyi öğrenirler. Bunun yanında yemekten sonra dayı, kısa bir yemek duası yapar. Yemeğin ardından bastıran yağmur ve gök gürültüsünden korkunca Allah’a nasıl dua edilmesi gerektiğini öğrenirler. Türbe ve mezar ziyareti yaptıkları bir gün ahirete göçenler için okumaları gereken “Fatıha”yı öğrenirler.

Ezan duası, yatak duası, sabah kalkınca okunacak dua, hastalanınca, sokakta kavga edip günah işlendiğinde okunacak dua, çalışıp hazırlandıktan sonra imtihanlarda başarılı olmak için yapılan dua gibi çocukların en çok yaşadıkları durumlara hitab eden çeşitli konularda dua örnekleri ile devam eden kitabın sonunda Besmele çekilecek yerler ve en büyük duanın besmele olduğu vurgulanır.

B. 9-14 Yaş Çocuğuna Dini Konuların Eğitim ve Öğretimi

Bu yıllar başlayan soyut düşünme kabiliyeti, ergeni problem tahlillerine, yüksek seviyeli genellemelere ve akıl yürütmelere sevk eder. Çocuk artık yetişkinler seviyesinde bir düşünme kapasitesine ulaşmıştır. Artık, içinde yaşadığı çevrenin ve dünyanın sorunları yanında çağlar boyu insanlığı uğraştıran dini ve metafizik konular üzerinde de düşünmeye başlar.¹⁰⁴ Kandemir, 6-9 yaş çocuklarına sadece Allah ve peygamber inancını duygu boyutu ile ve yüzeysel bir şekilde verirken bu yaş dönemine, Allah ve peygamber inancı yanında melekler, kutsal kitaplar, ahiret günü, kader ve kaza gibi biraz daha karmaşık konuları rahatlıkla sunabilmektedir. Onu artık küçük bir insan olarak kabul etmekte ve yetişkinleri de düşündüren pek çok meseleyi ona basit bir dille

¹⁰⁴ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s.267.

ve açık ifadelerle rahatlıkla aktarabilmektedir. Zaten bu yaşlarda çocuklar ergenliğe girmekle artık dinen de sorumlu kabul edilmektedirler.

Yetişkinlik seviyesindeki bir dini inanç geliştirdiği bu yıllar, dini şuurun uyanış yılları olarak kabul edilir. Ergen bu uyanış ve fark ediş sebebiyle kendini yeni bir dünyanın eşiğinde bulur. Kendini çevreleyen şeylere karşı şaşkınlık duyar. Bu kararsızlık ve şaşkınlık onu Allah'a yöneltir. Daha önce bildiği değerler büyük anlam kazanır. Ölüm, cennet, cehennem, kader kavramlarını ilk olarak derinlemesine düşünmeye başlar.12-13 yaşları ergenliğin asıl bunalımlı safhasına girmeden önce dini ilginin yüksek bir seviyede yaşandığı yıllardır. Bu yıllar, çocuğun ibadetleri yerine getirme, camiye ve cemaate katılma, helal-haram, günah-sevap konularına aşırı duyarlık gösterdiği “saadet yılları”dır. Bundan sonra, ergenliğin kendine has bunalımlı, çatışmalı, isyanlı yılları gelir.¹⁰⁵

Buluğ çağına giren çocuk kendi düşünce dünyasını oluşturma gayreti içerisinde. Duyduğu her şey hakkında sorular sorar. Aldığı cevaplarla kendi dünyasını kurmaya çabalar. Özellikle çocukluk yıllarının sonlarına doğru hayatın anlamı , gayesi , dünyada olup bitenler onu fazlasıyla meraklandırır.¹⁰⁶ Bu yıllar çocuk için adeta yeni bir dünyanın başlangıcı gibidir. Çünkü ergenlikle çocukluktan çıkmıştır. O bu yıllarda artık kendi dünyasını oluşturmaya başlamıştır bile.

Bu yaş dönemi kendi içinde ergenlik öncesi sayılan çocukluk dönemini (9-11) ve ergenlik dönemini (12-14) barındırır. Kandemir 9-14 yaş için, onların sınır tanımayan öğrenme meraklarını tatmin edici pek çok eserler sunar. 6-9 yaş çocuklarına iman esaslarını 5 kitaplık Dinim Serisinde anlatmaktadır. 20 kitaplık *Peygamberler Dizisi'nde* Kur'ân-ı kerimde adı geçen peygamberlerin hayatlarına yer vermektedir. 8 kitaplık *Beni Seven Peygamberim* dizisinde peygamberin hayatından kısa anekdotlarla peygamber sevgisini vermeyi hedeflemektedir. Bu yaşlarda çocuklar örnek alacakları kahramanlar ararlar. Bu bakımdan *Gençlik Serisi* onlara model alabilecekleri mükemmel ahlâkî örnekler sunar. 8 kitaplık bu seride peygamberin dilinden hadisler, kıssalar ve İslâm ahlâkıyla kuşanmış örnek simaların hayatları anlatılmaktadır.

¹⁰⁵ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s. 269.

¹⁰⁶ Yavuz, **Çocuk ve Din**, s. 27-38.

Bu yaş dönemi için hazırlanan dinim Serisinin yazıları çok resimleri azdır çünkü bu dönemde artık çocuk bedensel gelişimini tamamlamaya yakındır. Her ne kadar zihni gelişim 20 yaşına değin sürse de bu yaş çocuğu artık soyutlamalar yapabilecek ve her konuyu anlayacak seviyeye gelmeye başlamıştır. bu sebepten İmanın teferruatlı ve soyut konuları ağırlıktadır. Hikâye ve masallar yine çocuğun dikkatini çekmektedir. Bu defa daha sistemli olarak hikâyelerdeki kahramanları kendisine idol olarak seçmeye ve kullanmaya başlar.

Kandemir'in bu yaş dönemine dini konuları öğretirken yine vazgeçilmez sevgi motifi ve sevgi ifadeleri, çocukların soruları, hikâye ve kıssalardan faydalanma, örnek verme, yaş dönemine uygun şekil ve muhteva gibi çocukların ilgisini çekici yöntemler kullanmaktadır.

1. İman Konularının Eğitim ve Öğretimi

Bu yaş çocuğu etrafında olup biten her şey hakkında sorular sorar ve kendi dünya görüşünü oluşturma gayret eder. Yaşadığı dünyada olup biten her şey onu heyecanlandırır ve sebebini merak eder. Aklına gelen kapalı gördüğü her şeyi merak eder. Sorular sorar. Özellikle çocukluk döneminin sonuna doğru hayatın manası, dünyanın düzeni onu fazlasıyla meşgul eder.¹⁰⁷

İman konuları çocuk için sırlı ve ilgi çekicidir. Kandemir bu yaş dönemine yönelik eserlerinde, ergenliğin başında kendi dünya görüşünü oluşturma aşamasına gelmiş çocuğa merak ettiği imâni konuları çocuğun kendi sorgulamaları doğrultusunda ve onun sorularına cevap vererek açıklamaktadır. Kullandığı soru cevap, hikâye etme, yakın çevreden örnekler verme metotları yanında İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdeki bilgi ve yorumlara da konuların içerisinde sıkça vermektedir

Kandemir bu yaş dönemine iman konularını 6-9 yaş Dinim Serisinin devamı olan 9-14 yaş için *Dinim Serisi* içerisinde, Allah ve peygamber inancı yanında

¹⁰⁷ Yavuz, **Çocuk ve Din**, s. 40.

melekler, kutsal kitaplar, ahiret günü, kader ve kaza gibi biraz daha karmaşık konuları, her birini ayrı bir kitap halinde ele almak suretiyle anlatmaktadır.

Tüm eserlerde çocuğun sorduğu sorulara cevap olarak önce hikâye şeklinde anlatımlarla çocukların dikkati konu üzerinde toplanmaktadır. Akabinde “Allah böyle buyurdu” diyerek ayetlere yer verilmektedir. Konu hakkında çocuğun sorabileceği sorular, özlü ve kısa bir şekilde cevaplandırılarak , varsa konuyla ilgili bir şiir ilgili bir resimle konular işlenmektedir. Bu yaş dönemine göre resimlendirmeler yazılara nazaran daha azdır. Bu haliyle eserler adeta bir çocuk ilmi hali olma özelliği göstermektedirler.

a. Allah’a İman

Kandemir’in Allah’a iman konusunda yazdığı eseri, bir çocuğun “Allah’ı tanımak istiyorum” başlığı altındaki sorgulamalarıyla başlar. Çocuk, dünyada olup biten şeyler karşısında şaşırmakta ve etrafında gerçekleşen olayları düşünerek, bunları yapan Allah’ı tanımak için ard arda sorular sıralamaktadır.

Bir kuşun kelebeğin göz kamaştıran renklerle kanat çırpması; Ay, güneş, yıldızlar, bulut, kar, arılar, karıncalar çocuğu heyecanlandırmaktadır. Bunları kim yapıyor? Sorusuna büyüklerinden kısa ve net bir cevap alır: “ Allah.” Allah çok mu güçlü? Her istediğini yapabilir mi? Her şeyi bilir mi? Acaba neye benziyor? Uykusu gelince ne yapar? Bizi sever mi? Gerçekten de çocuk sorduğu soruları Allah’ı tanımak, bilmek arzu ve düşüncesiyle sormaktadır . Bu soruları peş peşe sorduktan sonra çocuk, O’nu tanıyıp kendisi için yarattıklarına teşekkür etmek isteğini, “Ona yediğimiz ekmeği içtiğimiz suyu bize verdiği için şükretmek istiyorum.” Şeklinde açıkça ifade etmektedir.

Kandemir, 9-14 yaşa hitap eden iman esaslarının işlendiği *Dinim Serisindeki* “Allah’a inanıyorum” adlı eserinde bu yaş dönemine Allah inancını anlatmakta, öğretmektedir. Allah’ı öğrenmek isteyen, bu yaş dönemi çocuklarının algı ve anlayış düzeylerini ve onların sorularını göz önünde bulundurmakta, çocuklara Allah’ı Kutsal kitap kaynaklı olarak anlatmaya çalışmaktadır. Eserde, soru soran ve öğrenmek isteyen

çocuğun sorularına cevap veren ona anlaşılır bir dille hitap eden bir büyük vardır. Bu büyük kimi zaman bir öğretmen kimi zaman bir babadır.

i. Allah Sevgisi

Allah inancı anlatılırken sevgi motifi ön plana çıkarılmalıdır. Çocuklar önce onu sevmeyi öğrenmelidirler. Çocuğun eğitim ve öğretiminde sevginin gücü inkar edilemez. Bu sebeple Allah inancının, çocuğu seven ve koruyan onun için pek çok güzellikleri yaratan sevgi dolu yaratıcı mesajı ile verilmesi etkili olur.¹⁰⁸

Bu yaş dönemine ait eserde, çocuğun Allah'ı tanımak isteyen sorgulamalarına karşılık, sevgi dolu bir ifadeyle çocuğun sorularını cevaplayan bir büyük vardır. Kandemir, Allah'ın varlığını, onun çocukları çok sevdiğinden hareketle anlatır. “Sen dünyada yoktun Allah seni yarattı. Allah seni, güneşin doğuşunu görmek, kuşların cıvıltısını duymak, oyun oynamak, sevdiklerinle birlikte olmak için yarattı. O bizleri sevdiği için dünyaya getirdi ve kendisini tanımamızı istedi.” Şeklinde ifadeler kullanır.

Seni kim yarattı? Beni Allah yarattı

Sahip olduğun şeyleri sana kim verdi? Her şeyi bana Allah verdi.

Seni Allah niçin yarattı? Allah beni, kendisini tanımam için yarattı.

Devamında, yukarıda olduğu gibi kademeli sorularla çocuğa Allah hakkında kısa ve öz bilgiler verilir. Dikkat edilirse kısa, anlaşılır, basit cevaplarla çocuğun soruları cevaplanmaktadır. Çünkü gereğinden fazla bilgi onun yanlış anlamalara düşmesine sebep olabilir.

Bundan sonra, Allah'ın verdiği nimetleri anlatan ayetlere yer vererek bu ayetlerin çocukların anlayabileceği şekilde adeta tefsiri yapılır. Ayetler, Allah'ın yerlerde ve göklerde olan şeyleri insanlar için yarattığı, onun nimetlerinin saymakla bitmeyeceğini söyler. Ardından çocuklardan yakın çevrelerinden başlayarak bu nimetlerin birkaçını düşünmeleri istenir. Böylece onlardan, Allah'ın kendilerini ne

¹⁰⁸ Öcal, *Metotlar*, s.79.

kadar sevdiğini görmeleri ve ona teşekkür etmeleri istenir. Çocukların dilinden Allah’a şükürü anlatan küçük bir şiire de yer vererek şükür kavramının önemi belirtilir.

Allah’ın kullara verdiklerini ve ona bunlar için teşekkür edilmesi gerektiğini anlatan bölümün sonunda ayet örnekleri ve yine kısa sorulara çocukların verdiği kısa cevaplar bulunmaktadır. Allah bize neler vermiştir? Gökte yerde ve kendi vücudumuzda saymakla bitiremeyeceğimiz nimetler vermiştir. Allah’a nasıl teşekkür edebiliriz? Onu severek, bizden istediklerini öğrenip yaparak ona dua ve teşekkürlerimizi sunabiliriz.

ii. Allah’ın Varlığı ve Birliği

Bu yaş çocuğu merak ettiği konular hakkında büyüklerine sorular sorarak kendi dünya görüşünü oluşturmaya çalışmaktadır. Allah’ın varlığı hakkında sorduğu soruları dikkate alarak, ona çevresinden algılayabileceği örnekler, kutsal kitap kaynaklı bilgiler vererek konuyu anlatmak etkili olur.

“Çocuklar Allah hakkında bilgi edinmek istediklerinde önce anne babalarına sorular sorarlar.”¹⁰⁹ “Allah vardır” başlığı altında, arkadaşlarıyla tartıştıktan sonra eve gelip babasına: “Allah olsaydı biz de görürdük.” diyen Mustafa ile babası arasında geçen diyaloglar ile Allah’ın varlığını nasıl düşünmek gerektiği açıklanmaktadır. Basit ve kolay işleri dahi bir yapan var o halde alemde bu kadar kusursuz işleyen düzen kendi kendine kurulabilir mi? Sorusu ile çocukların gözleri evrendeki düzene çevrilir. Kur’ân-ı Kerim’in düşünen ve aklını kullanan insanlar için ibretler var dediği, alemdeki denge ve düzeni gösteren ayetlerine¹¹⁰ yer vererek çocuğun bu konuda çevresindeki örneklerle bakarak daha sağlıklı düşünmesine yardımcı olmaktadır.

Kandemir, bu konunun sonunda yönelttiği sorulara, verdiği kısa ve etkili cevaplarla çocuklara yol göstermektedir. Allah’ın varlığını nasıl anlayabiliriz? Kendimize diğer varlıklara bakarak bu eşsiz sanatın bir sanatkarı olduğunu anlayabiliriz. Küçük bir yaprak Allah’ın varlığını gösterebilir mi? Evet, İlim ve teknik bu kadar ilerlemiş olmasına rağmen onun bir benzeri yapılamıyor. Konunun sonunda,

¹⁰⁹ Ayhan, **Din Eğitimi**, s. 113.

¹¹⁰ Rad Sûresi, 13/3-4.

Allah'ın görülemeyeceği ancak onun yarattıklarına bakarak varlığının hissedilebileceğini anlatan “Allahı Gösteriyor” adlı bir şiire yer verilmektedir. “Sen Yarattın” adlı şiir ile de her şeyi onun yarattığı bir kez daha vurgulanmaktadır. Allah'ın bunca şeyi insanın ihtiyacı için yarattığı insanın da Allah'ı tanıyıp ona şükretmesi ve ibadet etmesi gerektiği burada bir kez daha vurgulanmaktadır.

iii Allah'ın Sıfatları

Kandemir, Allah'ı görülemeyeceğini ancak onun kendisi için yarattıklarına, evrendeki düzene bakarak onu bulabileceğini anlattığı çocuğun zihnini bundan sonra Allah'ın özelliklerine yani sıfatlarına yöneltmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi isabetli olan da budur. Nitekim Hz peygamber “Allah'ın yarattıkları üzerinde düşününüz. Fakat Allah'ın zatı hakkında düşünmeyiniz Gerçekten siz buna güç yettiremezsiniz.”¹¹¹ Demektedir.

Allah'ın varlığını çok merak eden bu yaş çocuklarının dikkati Allah'ın zâtından ziyade O'nun sıfatları ve yarattıkları üzerine yöneltilmelidir. Yaratıcı koruyan, bağışlayan, her şeyi işiten bilen, gören ve her şeye gücü yeten bir varlık olduğu anlatılmalıdır.¹¹²

Bundan sonraki bölümlerin tamamı Allah'ın sıfatları ile ilgilidir. “Allah Her Şeyi Yarattı, Allah Dilediğini Yapar, Allah'ın Her Şeye Gücü Yeter, Allah Heryerdedir, Allah Her Şeyi Bilir, Allah'ın Benzeri Yoktur, Allah Bizim Terbiyecimizdir, Allah Bizi Görür, Allah Uyumaz, Allah Birdir, Allah'ın Annesi, Babası, Oğlu, Kızı Yoktur, Allah Konuşur, Allah Her Şeyi Duyar.” başlıkları altında Allah çocuklara tanıtılır.

Kitabı bitirirken Kandemir “Sevgili yavrum” hitabıyla önce bu kitabı okuyup Allah'ı öğrenmek isteyen çocukları tebrik eder. Ardından “Allah akılların almayacağı kadar büyüktür biz ancak onun gücünü sezebiliriz ve kutsal kitabımızın bildirdiği kadarını bilebiliriz” şeklinde insanın Allah hakkında bilgisinin sınırını da çizmektedir. Kitabın içinde de çokça tekrarladığı gibi Allah'ın zatının üzerinde düşünmenin insana

¹¹¹ Aclûni, **Keşfu'l-Hafâ**, c.I. s, 371.

¹¹² Öcal, **Metotlar**, s. 78-79

bir bilgi vermeyeceğini söyleyerek çocukları Allah'ın yarattığı binlerce varlığı ve onun sonsuz gücünü düşünmeye davet ederek sözlerini bitirir.

b. Peygamberlere İman

Çocuklar ve gençler her alanda kendilerine bir önder, model seçmeye ve onun gibi olmaya çalışırlar. Kur'ân-ı Kerim, Müslümanlar için en güzel örneğin (üsve-i hasene)¹¹³ peygamberin şahsında olduğunu belirtir. Yine tüm peygamberlerin Allah'a itaat eden sabırlı kimseler olduklarını söyler. O halde çocuklara ve gençlere peygamberleri ve Hz. peygamberi sevdirmek, öğretmek Allah'ı öğretmekten sonra gelen ilk basamak olmalıdır.

Kandemir, 9-14 yaş çocuklarına İman esaslarını anlattığı serisinin *peygamberlere ve kitaplara inanıyorum* adlı kitabında peygamberler hakkında bilgi vermektedir. Bu eserlerinden çok sonra hazırladığı *Beni seven Peygamberim* adlı sekiz kitaplık seride ise Hz. Muhammed'in hayatını kısa kısa hikâyeler ve bu hikâyelere uygun, çocukların beğeneceği güzellikte ve kaliteli resimlendirmelerle anlatmaya çalışmıştır. Bu seride göze çarpan bir yenilik, Hz. Peygamberin hayatını anlatırken çocuklarla olan münasebetlerine ağırlık verilmesi ve kitabın resimlendirmelerinin çocuk merkezli oluşudur.

Bunların dışında 20 kitaplık "*Peygamberler Dizisi*" nde bol ve renkli resimlendirmelerle Kur'ân-ı Kerimde adları geçen peygamberlerin kıssalarını anlatmaktadır.

Görülüyor ki Kandemir, peygamberleri ve özellikle İslâm peygamberini anlatmaya büyük önem vermektedir. Bunu yaparken de çocukların en çok sevdikleri hikâye ve kıssaları ve şiirsel anlatımları tercih etmektedir. O, eserleri içerisinde peygamberlere özellikle Hz Muhammed'e önemli bir yer ayırmaktadır. Bunda Peygamberlerin dini yaşayan somut örnekler olmaları yanında, Kandemir'in hadisleri ve dini mevzuları çok iyi bilmesinin de etkisi vardır. O titiz hadisçiliği ile Hz. Peygamberin hayatından etkileyici sahneleri bulup çıkarmakta, onları çocukların seviyesine uygun

¹¹³ Ahzab Suresi, 33/21.

anlatımlar haline getirmektedir. Bu yönü onun eserlerinin güvenilirliğini ve değerini de arttırmaktadır.

i. Peygamber Kavramı

Peygamberlere ve kitaplara inanıyorum adlı eserinde Kandemir, bu seviyedeki çocuğa Peygamberleri anlatmadan önce onların dikkatleri çekmek ve konuyla bağlantı kurmalarını kolaylaştırmak için “İstanbul’u gördünüz mü? Boğaziçini gezdiniz mi? Şeklinde sorular yönelterek kılavuz kaptan örneğini vermektedir. “Tanımadıkları bu boğazdan geçebilmek için nasıl gemiler kılavuz kaptana ihtiyaç duyarsa insanlar da dünyada nasıl yaşayacaklarını bir kılavuz kaptandan öğrenmelidirler. İşte bu kılavuz kaptanlar peygamberlerdir. İnsanların kimi bu kılavuzlara uyar tehlikelerden kurtulur. kimi de uymaz. O halde kılavuzlarımızı tanımaya ihtiyacımız var.” Şeklinde bir misalle peygamber kavramını açıklar.

Allah’ın her millete bir peygamber gönderdiğini vurgulayan ayetlere yer verdikten sonra yine çocukların soruları doğrultusunda konuyu anlatmaktadır. Peygamberler hakkında çocukların bilmesi gerekenler soru cevap şeklinde bu defa bir sınıf ortamında cevaplanır. Bazen çocukların sormaya çalıştıkları sorular öğretmen tarafından düzeltilir. Çocuğun sorduğu, bütün peygamberlere Kur’ân-ı Kerim Kitabı gönderilmiş midir? sorusunu bütün peygamberlere Kur’ân-ı Kerim gibi bir kitap gönderilmiş midir? Gibi.

Çocukların en çok merak ettiği sorulardan yola çıkarak peygamber kavramına açıklık getirilir. Onların, “Peygamber ne demektir? Her isteyen peygamber olabilir mi? Peygamberlik padişahlık ve krallık gibi babadan oğula geçer mi? Peygamberler zengin ve sözü geçen insanlar mı? Peygamberlerin sayısı biliyormuyuz? En büyük peygamber kimdir? Hz. Muhammed niçin en büyük peygamberdir? Peygamberlere ne gerek var? İnsanlar kendileri doğru yolu bulamaz mı? Allah buyruklarını meleklerle gönderseydi daha inandırıcı olmaz mıydı? Peygamberler yaptıkları iş için ücret alıyorlar mı?” Şeklindeki soruları cevaplandırılır.

Peygamberlerin özellikleri onların hayatından hikâyelere yer vermek suretiyle anlatılır. Hz Muhammed’in Muhammed’ül- Emin olarak çağırılmasının hikâyesi, Hz.

İbrahim'in putları kırdıktan sonra zekice bir karşılıkla suçu putların üstüne atması gibi hikayelerle peygamberlerin özellikleri örnek olaylara açıklanır.

ii. Peygamberlerle İlgili Bazı Kavramlar

Eserde, Hz. Peygamber'in ümmetine olan sevgisinin büyüklüğü iki misalle anlatılır. Peygamberin ümmetine olan sevgisinin, anne sevgisinden daha üstün oluşu, geceleyin keleklerin ateşe düşmesini engellemeye çalışan o adam gibi peygamberlerin de ümmetlerini ateşe düşmekten korumaya çalışmaları misalleri verilir. Yine bir misalle peygamberin davetçi oluşu vurgulanır. Bu kısımda, peygamberler ümmetlerine olan sevgileri çok olan insanlardır o halde bizler de onları sevelim mesajı ile çocuklarda peygamber sevgisi uyandırılmaya çalışılır.

Peygamberler ve mucize konusu Hz. Musa'nın yılan olan asası ve Hz. Peygamberin bin kişiye bir oğlakla verdiği ziyafet hikâyesi ile anlatılır. Sonunda mucizenin dine inanmayanları inandırmak ve inananların imanını kuvvetlendirmek için Allah'ın izni ile olabileceği inancı vurgulanır. Bu mucizeler onların Allah tarafından destekleniyor oluşlarının somut göstergeleri olarak çocuğa sunulur.

Hadis nedir? Bu başlık ile çocukları o çağlara yolculuk yapmaya davet eder. Çocuklara, peygamberin hayatından sahneleri anlatarak onlardan bu sahneleri gözlerinde canlandırmaları istenir. Böylece hadisin ne demek olduğunu onlara yaşayarak, hissederek öğretmeyi amaçlar. “Bakın peygamberimiz yanındaki çocuğa eğiliyor galiba bir şey söyleyecek.. Bu çocuk 12-13 yaşlarında galiba Enes.. Peygamber ondan su istiyor. Enes sevinçle koşuyor...Enes'in yerinde olmak ister miydiniz çocuklar? İnşallah biz bu bahtiyarlığa ahirette kavuşacağız. İşte Enes suyu getirdi bile. Peygamberin Bismillah dediğini duydunuz mu? Bakalım kaç nefeste içecek ... İşte suyu bitirdi. Dinleyin ne diyecek? Elhamdülillah dedi, değil mi?” Şeklindeki bir anlatım etkili olur.

En sonunda hadislerden bir demet başlığı altında örnek olması için bazı hadislere yer vermektedir.

iii. Hz. Muhammed'in Hayatı

Beni Seven Peygamberim serisinde Hz. Peygamber'in hayatından örnek alınacak ibretli olaylar ve sahneler çocukların dünyasına taşınmaktadır. Özellikle çocuklarla olan olaylar ve diyalogların ağırlıkta oluşu esere ve peygambere karşı çocukların ilgisini arttırmaktadır. Onun güzel huyları, çocuklarla olan diyalogları, mucizeleri, arkadaşları, ailesi, tüm yaşamı çocukların dil ve anlayış zevkine hitab edecek şekilde tasarlanmıştır.

Bu eserler aynı zamanda peygamberin hayatından doğumundan ölümüne kadar pek çok sahneyi, resimlendirerek çocukların gözlerine, gönüllerine ve beyinlerine sunmaktadır. Resimlerdeki çöl, develer, küçük çocuklar çocukların seveceği renkler ve çizgiler çocuklara kitabı cazip hale getirmektedir.

iv. Diğer Peygamberlerin Hayatları ve Onlara İman

Kandemir, 20 kitaptan oluşan Peygamberler Dizisi'nde ilk insan ilk peygamber Hz. Adem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerin hayatlarına yer vermektedir. Renkli resimleri, büyük ve çeşitli renklerdeki yazıları, çocukların seviyesine uygun hikâye şeklindeki anlatımlarıyla bu eserler çocuklar tarafından sevilerek okunmaktadır. Bu kitaplar, çocuklara peygamberlerin bu dünyadaki mücadelelerini, peygamberlik görevlerini yaparken katlandıkları sıkıntıları, onlardaki güzel ahlâkî özellikleri, kendilerine inananların kurtulduğunu, inanmayanlarınsa bu dünyada başlarına gelen bela ve musibetleri anlatmaktadır.

Bu seride anlatılan her bir peygamberin bariz bir özelliği ile öne çıktığını görülür. Kitaplara da isim olan bu özellikler peygamberlerin sembolleri olarak çocukların zihnine de kolayca yerleşmektedir. Nuh'un gemisi, İrem Bağları (Hud peygamber'in kavminin helaki), Kayadan çıkan deve (Salih peygamber'in devesi), İbrahim'in kuşları, Alevler'in ortasında (İbrahim'in ateşe atılması), Kutlu evin gölgesinde (Kabeyi yapan baba oğul İbrahim ve İsmail), İsmail ve kınalı koç (İsmail'in kurban edilmesi ve koçun gönderilişi), Taş yağmuru (Lut Peygamber'in kavminin helaki), Yusuf'un rüyası, Yusuf'un gömleği, Nildeki sandık (Musa Peygamber'in

çocukluğu), Tur dağında (Musa Peygamber'in vahiy alışı), İbibikle Süleyman (Süleyman Peygamber'in kuşlarla konuşması), Çetin imtihan (Eyyup peygamber'in sabrı), Balığın karnında (Yunus Peygamber'i balığın yutması), Gökyüzünde İsa ile (İsa peygamberi Allah'ın göğe yükseltmesi), Gül Muhammedim, (peygamberin temsili gül), Medine yollarında, (Hicreti), Kabeden dünyaya.

Ergenliğe kadar, kadar somut düşünme yeteneği olmayan çocuğa dinin soyut olan konularının bizzat yaşanmış peygamber kıssaları ile anlatılması onun soyut olan dini meseleleri anlamasına yardımcı olur. Çocuklar, *İbrahim'in Kuşları* hikâyesinde soyut olan öldükten sonra dirilişi, Allah'ın yaratışı gibi konuları somut örneklerle algılamaya çalışırlar. *Kayadan Çıkan Deve'de*, *Alevlerin Ortasında* kitaplarında peygamber mucizesinin ne demek olduğunu anlarlar. Bu hikâyelerin tamamında peygamberlerin yaşamlarından tabiat üstü birtakım mucizelere yer verilir. Mucizeler anlatılarak çocuğun zihninin görünmeyen alemlerin varlığına alıştırılması mümkündür.¹¹⁴ Bu serideki eserler, çocukları Allah tarafından gönderilmiş ve onun tarafından desteklenen peygamberlere iman etmeye hazırlamaktadır.

Dini terim ve kavramları çocuğa öğretmek için peygamber kıssaları etkili bir yöntem olmaktadır. Çocuk, Hz Adem'i anlatan *Cennetten Dünyaya'da* dünya ve ahiret hayatı, günah, sevap, tevbe kavramlarını öğrenir. İbrahim Peygamber'den Allah'ın varlığını öğrenir. Eyyub Peygamberin sabrını anlatan *Çetin İmtihan'dan* ve Yunus peygamber'in anlatıldığı *Balığın Karnında* kitabından sabrı ve şükrü öğrenir.

Çocuklar kendilerine anlatılan hikâyelerdeki kahramanlarla özdeşim kurmaya onları taklit etmeye meyillidirler. Taklit ettikleri insanı kendilerine model alırlar. Peygamberlerdeki üstün ahlâkî meziyetlere özenen çocuklar onları taklit etmeye çalışırlar.¹¹⁵ Bunu yaparken yerilen kötü görülen ahlâk ve şahsiyet özelliklerinden de uzak durmaya çalışırlar. Bu hikâyeleri okuyan hiçbir çocuk Firavun, Nemrut, Nuh'un inkar eden oğlu gibi şahsiyetler; yada peygamberleri yalanlayan, onlara kötülük yapan, ahlâksızlıkta ileri giden Allah'ın emirlerini dinlemeyen ve bu yüzden cezalandırılan taifelerin içinde olmak istemez. Allah'ın ve peygamberlerinin emirlerini dinlemeyip

¹¹⁴ Akıncı, **Din Eğitiminde Hikâye**, s. 78.

¹¹⁵ Akıncı, **Din Eğitiminde Hikâye**, s. 25.

cezalandırılanların uğradıkları sonu görerek daima iyilik yapmaya ve iyi insan olmaya çalışır. Çocuklar Allah'ın emirlerine uyan, Adem'in oğlu Habil, şeytanı kovan İsmail, Allah'ı arayan İbrahim olmak isterler. Hikâyeleri merakla okuyan çocuklar iyi olan tarafı tutar peygamberleri sever ve onlara inanırlar. Peygamberler'in ve Allah'ın karşısında olmak istemezler.

c. Kitaplara İman

Kitaplara iman diğer iman esasları gibi soyut değildir. Çünkü Allah tarafından insanlara gönderilmiş kutsal kitapların varlığı hemen hemen tüm çocuklar tarafından bir şekilde görülmekte ve bilinmektedir. Bu sebepten kitaplara iman anlatımı kolaylaşır. Kandemir kitaplara imana konusunu 9-14 yaş çocukları için yazdığı *Peygamberlere ve kitaplara inanıyorum* adlı eserlerinde vermektedir. 6-9 yaşa yönelik eserlerinde bu konuya değinilmemiştir.

Kandemir, kutsal kitap kavramını çocuklara misaller vererek ve hikâye tarzında anlatımlar yaparak öğretir. Önce Turist El Kitabı ve Göklerden Gelen Haber Benzetmesi ile çocukların zihninde Kutsal kitap kavramının oluşmasına yardımcı olur. Ardından, Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerim hakkında bilgi verir.

i. Turist El Kitabı ve Göklerden Gelen Haber Benzetmesi

Kandemir, kutsal kitaplar konusuna, dikkati çekici ve kutsal kitap kavramını açıklayıcı bir misal ile başlar: “Turist ve El Kitabı”. Şöyle ki: İnsan bu dünyada tıpkı bir turist gibidir. Bir turist yabancı bir memlekette bir rehber veya rehber olmadığı zaman açıp bakabileceği rehber kitaplara ihtiyaç duymaktadır. İnsan da bu dünya hayatında kendisine rehberlik edecek insanlara, yani peygamberlere onların yokluğunda da kendisine rehberlik edecek kutsal kitaplara ihtiyaç duyar.

Allah, Hz. Adem'den beri kullarına dünyada yaşarken zorluk çekmesinler, yaşadıkları dünyayı tanısinlar diye peygamberler ve beraberinde kitaplar ve sayfeler göndermektedir. İşte bu kutsal kitapların hepsinin Allah'tan indiğine inanmanın imanın gereklerinden olduğu belirtilerek bu kitapların isimleri ve kimlere indirildiği söylenir. Ancak bu kitapları insanlar koruyamamışlardır diyerek, kitapların bozulmadan önceki

aslî şekillerine inanmak gerektiği vurgulanır. İnsanlar ışıksız ve rehbersiz kalmasınlar diye Allah en son olarak da Kur’ân-ı Kerim’i yollamıştır.

Başka bir misalle Kur’ân’ı insanların çok sevdiklerinden gelen mektuba benzetir. İnsanlar bu mektuplara büyük bir sevinç ve ilgi gösterirler. “Bizi çok seven Allah Teala’nın Hz. Muhammed eliyle bize gönderdiği mektubun adı da Kur’ân-ı Kerim’dir.” Diyerek çocukları, o halde o mektuba ilgi göstermeli rabbimizin bize neler yazdığını düşünerek hergün onu okumalıyız sonucuna ulaştırır. Kutsal kitaplara inanmayı ve Müslümanlara indirilmiş kitabın Kur’ân-ı Kerim olduğunu öğrenen çocuğa bundan sonra kendi kitabını tanıtır.

ii. Kur’ân-ı Kerim

Çocuğun duygu ve düşünce dünyasının oluşumunu etkileyen ilk dış faktör anne babadır. Bir anne yada baba çocuğunun dini inanç yada ibadetten öğrenmek istediği şeyi önce kendisi model olarak çocuğa göstermelidir.¹¹⁶ Eserdeki, “Kur’ân-ı Tanıyalım” başlığı altında anlatılana göre, bir baba Kur’ân okurken çocuğu merakla yanına yaklaşır ve ona “ Bu Kur’ân değil mi baba? Onun Allah sözü olduğunu biliyorum ama onu daha çok tanımak istiyorum.” Şeklinde bir soru sorar. Ve akabinde çocukla babanın karşılıklı diyalogu ile çocuklara Kur’ân hakkında merak ettikleri pek çok mesele anlatılır.

Baba Kur’ân hakkında çocuğun sorularını cevaplamadan önce şu kısa açıklamayı yapar. Allah her devirde insanlara kutsal kitaplar yollamıştır. İnsanlar doğru yoldan saptıkça Allah yeni bir peygamber ve kitapla insanları uyarmıştır. Bu son kutsal kitap olan Kur’ân gönderilene kadar böylece devam etmiştir. Çocuk bu açıklamalardan sonra Kur’ân hakkında şu soruları sorar: “O halde Kur’ân herkesin kitabıdır değil mi? Allah Kur’ân-ı Kerim’i bizim peygamberimize gönderdi değil mi? Kur’ân-ı Kerim’de peygamberin sözü var mı? Peygamberimize nasıl indi? Vahiy ne? Sûre nedir? Ayet nedir? Kur’ân Peygamberimize kaç yılda geldi? Niçin 23 yılda indirildi?” Bu sorulara kısa ve anlaşılır cevaplardan sonra Kur’ân’ın niçin gönderildiği Kur’ân’dan “başlarına

¹¹⁶ Yavuz, **Çocuk ve Din**, s. 158.

gelecek tehlikeleri insanlar öğrensinler ve tek bir tanrı olduğunu bilsinler ve akli olanlar öğüt alsınlar’’ diye mealinde bir ayetle ortaya konur.

Bundan sonra Kur’ân’ın Allah sözü olduğunu Hz. Peygamber’in hayatından bir hikâyeyle anlatır. Peygambere inanmayan Müşrik Arapların Kur’ân’ın şiirsel okunuşu karşısında adeta büyüledikleri ve bu sözler insana ait olamaz demelerini nakleder.

Kur’ân’da neler olduğuna yer verdiği bölümde: Allah hakkında neleri bilmeliyiz, Allah’a karşı görevlerimiz nelerdir? Ailemize, milletimize ve diğer insanlara karşı görevlerimiz nelerdir? Bir ömür boyu uymamız gereken kurallar nelerdir? Peygamberler Allah elçileridir onlara uymak gereklidir. Ölümünden sonra neler olacak? Yine bazı konuların daha iyi anlaşılması için Kur’ân’ın İnsanlara öğüt vermek üzere anlattığı iki kıssaya kitabın sonunda yer vermektedir. Bağ sahibi iki adamın hikâyesi ile zenginliği ile meşhur Karun’un hikâyesi. Bu kıssalardan bir de hisse çıkarır. Allah İnsanlara çeşitli zenginlikler verir onları dener. Varlık da yokluk da birer imtihandır.

Kur’ân’ın özü diye nitelendirilen Fatiha sûresi ve Kur’ân’ın üçte biri olarak sayılan ihlas sûresine bu pâyeleri veren Hz. Peygamberin bu sûreler hakkında söylediklerine yer verdikten sonra ayetler ve meallerini anlatır. Çocuklar bu ayetleri ezberlemeye teşvik edilir. “ Oku Yavrum” şiiri ile çocuklar adeta özendirilir.

Kandemir, Kur’ân okuyup öğrenme hakkında yaptığı benzetme ile çocuğun ötelere ve sırlı alemlere olan ilgisine seslenir. Çocuklar gizli, sırlı alemlere karşı tarif edilemez bir merak taşırlar. Böyle bir benzetme onların Kur’ân öğrenmeye ve okumaya ilgilerini arttırabilir. Bu benzetmeyi şöyle yapar: “Acıkan midenizi doyurursunuz. Ruhunuz da doymak ister. Çocuklar yemyeşil çimenler arasında bir çiçek gördüklerinde mutlu olurlar. Ruh güzellikler karşısında mutlu olur. Adeta kanatlanıp uçmak ister. Acaba ruh güzellikleri gördüğünde eskiden bildiği bir şeyi mi hatırlar?” Bu soruyu sorduktan sonra bildik bilgilerden hareketle sorduğu bu sorunun cevabına ulaşmaya çalışır. “En büyük babamız Adem dünyaya gelmeden önce cennette yaşıyordu. Demek ki asıl yurt orasıdır. Demek ruh güzellikleri görünce cenneti ve oradaki güzellikleri hatırlıyor.” Ruhun nasıl doyacağı hususu, Kur’ân’dan anlatır: “Kalp ve ruh ancak

Allah'ı anarak ve onun sözlerine uyarak huzura erer.” Bu açıklamalardan sonra Kandemir, Allah'ın sözü olan Kur'ân-ı Kerim'i okuyup ruhumuzu gıdasız bırakmayalım öğüdü ile bu konuyu bitirmektedir.

Tüm bu bilgilerden sonra Kur'ân-ı Kerim'den bir dua öğretmektedir:“ Ey rabbimiz! İndirdiğin kitaba inandık. Peygambere uyduk. Bizi birliğine ve kudretine kesinlikle inananlarla beraber yaz!”

d. Meleklerle İman.

Kandemir'in, melekler ve diğer görünmeyen varlıklar hakkında verdiği bilgilerin hemen hemen bir yetişkine anlatılabilecek ayrıntıda olduğunu görülür. Bu konudaki bilgiler, tabiatı icabı yetişkinlere hitap edecek derinliktedir. Ancak, 12-14 yaşlarına ulaşmış bir çocuğun zihnî gelişimi bir yetişkin seviyesine ulaşmış ve soyutlamalar yapabilmektedir. Unutulmamalıdır ki dinen de bu yaşlar sorumluluğun başlangıç yıllarıdır. O halde bu hadiseleri çocuğa anlatmak için bu yaşlar erken sayılmamalıdır. Belki de dini konulara ilginin yüksek olduğu ergenlik başlangıcı bu konular için en uygun zamandır.

Melekler, gözle görülemeyen varlıklar oldukları için, bu konuyu çocukların anlayabileceği şekilde anlatmak ciddi bir alan bilgisi ve çocukların zihni gelişimini bilmeyi gerektirir. Çocuklara melekler ve melekeler imanı konusunu ayet ve hadislerdeki bilgileri kullanılarak ve onların anlayabileceği şekilde anlatmak uygundur.

Kur'ân-ı Kerimde Allah meleklerle, inananlara yardım etmek onlar için hayır duada bulunmak gibi görevler vermiştir. İnanan insanlar Allah'ın melekleri vasıtasıyla kendilerine yardım edeceğini bilirler. Çocuklara da Allah'ın iyilik simgesi sayılan melekleri vasıtasıyla insanlara yardım edeceği söylenebilir.¹¹⁷

Melek inancını anlattığı *Meleklerle İnaniyorum* adlı eserinde Kandemir, diğer görünmeyen varlıklar olan cinler ve şeytandan da bahseder. Bunları anlatırken ayet ve hadislerdeki bilgileri kullanır, hikâye etme, soru cevap yanında konuyu izah etmek için

¹¹⁷ Öcal, *Metotlar*, s. 80-81.

bilimsel verilere de başvurur. Bu konudaki eser, melekler hakkında bir çocuğun sorularını cevaplayan bir baba ve çocuk arasındaki diyaloglarla sürüp gider.

i. Meleğin ve Şeytanın Sesi

Hız Peygamber bir hadisinde: “Şeytan da melek de insana sokularak onun kalbine birtakım şeyler getirirler. Şeytanın işi kötülüklerle korkutup, hakkı yalanlamaktır. Meleğin işi ise; iyiliği tavsiye edip hakkı tasdik etmesidir...”¹¹⁸. “Meleği Sesi” başlığı ile işlediği konuda Kandemir, çocuklara zaman zaman içlerinde duydukları kendilerini iyiliğe yönelten, Annesinin sözünü dinlemesini isteyen bir sesin yanında kötülüğe yönlendiren, annenin istediklerini yapma diyen, mazeretler üreten bir başka sesin varlığını fark ettirir. Bu iki ses insanın içinde sürekli mücadele eder. Bu açıklamanın ardından meleklerin daima insanların iyiliklerini istediklerini ve insanlar için hayır duada bulunduklarını söyler ve bu husustaki ayetin mealini verir.¹¹⁹

Bu benzetmeyi yaparak Kandemir, çocuklardan içlerinden gelen ve onların iyiliğini dileyen meleğin sesine kulak verip iyilik yapmalarını, şeytanın sesini bastırarak kötülüklerden uzak durmalarını istemektedir.

ii. Melekler ve Görevleri

Kandemir, melekler ve onların özelliklerini anlatmaya baba çocuk arasındaki diyalog ile başlamaktadır. Niçin melek ışıktan, şeytan ateşten, insan topraktan yaratılmıştır? Şeklindeki sorusu üzerine baba çocuğuna bu konuda nasıl düşünmesi gerektiğini “Allah her varlığa bir görev vermiştir. Onları görevlerini rahatça yapabilecekleri şekilde yaratmıştır. Demek ki insanın elle tutulur gözle görülür bir varlık, meleğin ve şeytanın elle tutulmayan gözle görülmeyen bir varlık olmaları gerekiyordu.” Şeklinde açıklamaktadır.

Çocuğun, meleklerin kanatları var mı? Melekler neye benzer? Ne kadar melek var gibi soruları üzerine babasının yaptığı açıklamalarla konu devam eder. Özellikle meleklerin şekli hakkında çocuklara: “Gözle görülemeyen melekleri ancak

¹¹⁸ Tirmizî, **Tefsir**, 3.

¹¹⁹ Mü’min Suresi, 40/4-7.

peygamberler görebilmişlerdir bu yüzden onların şekillerini bilinmez. Bu yüzden Hristiyanların kiliselerindeki kanatlı ve insana benzeyen melek şekilleri uygun değildir. Bir Müslüman melekler hakkında Allah'ın bildirdiği peygamberin anlattığı kadar bir bilgiye sahip olabilir.” Açıklamasından sonra meleklerdeki kanat kavramının anlaşıldığı gibi kuş kanadı olamayacağı örneklerle açıklanmaktadır. “Pencerenin, uçağın da kanadı var ancak bunlar ayrı şeylerdir. Hele nurdan yaratılmış varlıkların maddi varlıklar gibi kanatları olduğunu iddia etmek yanlış olur.”

Eserde, meleklerin görevlerine ve dört büyük meleğin gördüğü işlere geniş yer ayrılmaktadır. Kiramen Katibin, günah ve sevapları yazarlar. Bu meleklerin her an kendini gözetlediğini bilen çocuk her türlü davranışına çeki düzen verir. Bu bilgileri edinen çocuk melekler kendisini temiz görsün diye dişlerini daima fırçalamakta ağzından kötü bir söz çıkmamasına dikkat etmektedir. Münker ve Nekir kabirde insanları “Rabbin kim? Peygamberin kim? Dinin ne? ” şeklinde sorgulayacaklardır. Cennet melekleri olan Rıdvan Melekleri, cehennemde görevli melekler zebaniler ve onların başı Malik, İnsanlara yardım eden ve iyi insanların yanında bulunan rahmet melekleri gibi melekler bulunduğu gibi tüm bu meleklerin üzerinde adeta onların peygamberleri konumunda bulunan dört büyük melek vardır.

Görünmeyen varlıklar olan meleklerin özellikleri ve görevlerinin çocuklar tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için hikayelerden faydalanılır. Hz. Peygamber tarafından anlatılan, rahmet ve azap melekleri ile ilgili “99 Kişinin Katili” kıssası ve meleklerin kılık değiştirebildiklerine örnek olarak, Cebrâil'in insanlar dinlerini anlayıp öğrensinler diye Hz. Peygambere sorular sorup, cevap aldığı meşhur “Cibril Hadisi” çocuklar için oldukça ilginç iki hikayedir.

Dört büyük meleğin görevleri hakkında Kur'ân-ı Kerim ve hadislerdeki bilgiler kullanılmaktadır. Cebrâil'in Hz. Peygamberle dostluğu ve onunla sık sık görüştüğü belirtildikten sonra, onun hakkında kendisine verilen bilgileri sahibine eksiksiz ileten bir telgrafçı benzetmesi yapılır.

Tabiat olaylarını düzenleyen Mikâil Allah'ın koyduğu Kanunların uygulaması için yönetiminde ve emrindeki meleklerle beraber çalışır. Kur'ân bu melekler için

“işleri yönetenler” tabirini kullanmaktadır. Ölüm meleği Azrail’den çocuklar korkarlar. Burada, Azrail’in emrine verilmiş meleklerle birlikte Allah’ın emriyle çalıştığı ve onun yalnızca bir görevli olduğu vurgulanarak çocukların Azrâil korkusunu yenmeleri istenir. Çocuklar, Azrail’in nasıl olupta ölen onlarca, yüzlerce insanın canını aynı anda alabilmesi konusunu merak etmektedirler. Bu soruya, elektirik santralinde çalışan işçiye verilecek bir emirle sadece bir tek şartelin indirilmesi halinde bir semtin ışıklarının aynı anda sönebileceği misali ile cevap verilir. İsrâfil, Allah’ın kendisine bildirdiği vakitte kıyamet’in kopacağını haber verecek olan sûru üfleyecek melektir.

iii. Şeytan ve Cinler

Bu kısımda, şeytanın insanoğluna nasıl düşman olduğunun hikâyesi anlatıldıktan sonra onun insanı bu dünyada nasıl aldatmaya ve kendi yanın çekmeye çalıştığını mesela kötü şeyleri iyi gibi göstermesi, namaz kılmak isteyen bir çocuğa bahanelerle namaz kıldırılmaması gibi kötü işlerinden bahsedilir. Onun insanoğlunun ebedî düşmanı olduğunu söyleyen ayete yer verildikten sonra Şeytandan korunmak için Euzubesmele çekmek ve Ayet-el Kürsî’yi okumak gerektiğini söylnerek Ayet-el Kürsî ve anlamına yer verilir.

Cinlerin de Allah tarafından kendisine ibadet etmek için yaratılmış varlıklar olduğu, onların içinden de Müslüman olanlarının mevcut olduğu vurgulanır. Müslüman olanların kimseye kötülük yapmadıkları, Müslüman olmayanların ise kötülüklerinden korunmak için Allah’a sığınmak gerektiğini, bunu da her işe başlarken tuvalete giderken bile besmele çekerek yapılabileceği söylenir.

iv. Bilimsel Örnekler

Eserin sonunda, bugün itibariyle bilimin ulaştığı noktadan hareketle görünmeyen varlıklara inanmanın akla zor gelmeyeceği hakkında ilmî örnekler verilmektedir. Radyo dalgaları ve elektrik yüklü tanecikler, saniyede kilometrelerce yol katedebilmektedir. Dünyanın öbür ucundaki insanlar naklen yayınlarla seyredilebilmektedir. O halde ışıktan yaratılmış meleğin ışık hızıyla hareket etmesin de pek tabi düşünülebilir.

Röntgen ışınları insan vücudundan gözle görülmeden geçebilmektedir. O halde meleğin ve şeytanın heryere nasıl girdiklerini düşünmek şaşılacak bir durum olmamalıdır. Röntgenden daha güçlü bir gama ışınının varlığını da bilinmektedir Bu gibi bilimsel verilerden hareketle Allah'ın meleği daha güçlü yaratmış olabileceğini insan zihni kabul edebilmektedir.

e. Ahirete İman

Ahirete iman konusunda çocukların tereddütleri yoktur. Onlar bu dünyanın bir sonu olduğunu bilirler ancak çocuklar ölüm olayı ve mezardan korkarlar. Eğitimcilere ve anne babaya düşen görev çocuklara ölüm olayının doğal olduğunu anlatmak, ve kabrin insan için cennet bahçesi olacağı üzerinde durmaktır. Çocuğa kabrinin cennet bahçesi olacağı ve orada güzel rüya gören insanlar gibi sıkıntı çekmeden kalacağı anlatılmalıdır ki bu dünyada iyilik yapmaya teşvik edilmiş olsunlar. Kötülerin ise sadece kötü rüya görenler gibi sıkıntı çekecekleri ifade edilmelidir. Böylece onlar hayatı sever ve iyi insan olmaya çalışırlar. Ahiret alemi abartılarak çocuğa anlatılacak olursa ondaki ümit ve yaşama aşkı kaybolur, çocuklar çekingen ürkek birer insan olurlar.¹²⁰

Kandemir ölümü ve ölümden sonraki hayatı çocuklara “Ahirete İnaniyorum” adlı kitabı ile anlatır. Eserde çocuklar adeta bu dünyadan daha güzel ve yeni bir hayat ile tanıştırılır. Böylelikle sonsuz güzellikteki bu aleme karşı çocukların, sevgi ve ilgi hislerinin uyanması istenir. Ahiretin sonsuz güzelliklerinden bahsedilerek, çocuklar o alemin güzelliklerine ulaşmak için bu dünyadayken iyilik yapmaya yöneltilir. Çeşitli hikâyeler ve misallerle ölüm ve ölüm sonrası hayat çocukların algılayacağı şekilde ortaya koyulur.

i. Yeni Bir Hayatın Başlangıcı Ölüm

Ölümün ismi dahi insanları ürkütmeye yeter. Belki o sebeple Kandemir eserinde ölüm kelimesini pek kullanmaz. Ahiret hayatının, “Dünyaya gözlerimizi yumduktan sonra başlayacak yeni hayatımız “olarak tanımlar. Ölüm hadisesinin bir son ve yok oluş olmadığı bir tavuğun yumurtasından çıkmak istememesine benzetilir.

¹²⁰ Öcal, **Metotlar**, s. 85-87.

“Belki bizlerde yumurtanın içindeki civciv gibi içinde bulunduğumuz dünyanın dışına çıkmak istemiyoruz, korkuyoruz. Ama ölüm bizim için adeta anne rahmindeyken dünyaya gelmemiz gibidir. Ölüm, yumurtasını kırıp dünyaya gelen civciv yada anne rahminden dünyaya doğan bir insan gibi bizleri sonsuz hayata kavuşturur.” Gibi açıklamalarla çocuklara ölümden korkmamak lazım geldiğini söyleyerek yeni ve sonsuz bir hayatın varlığı ile onları rahatlatmaya çalışır.

Hız. Peygamberin hayatından bir hadise ile ölümden korkmamak gerektiği anlatılır. Eserde; “Allah’ı seven ve ona inanan kimselere öleceği zaman melekler Allah’ın bu kulu için hazırladığı nimetleri müjdelerler ve o kimse Allah’a kavuşmak için can atar Allah da o kuluna kavuşmak ister. Allah’a inanmayanlar ise ölecekleri zaman başlarına gelecek felaketleri öğrenirler ve üzürlüler. Ölüm iyi insanlar için Allah’a kavuşmaktır. Ölümden kötülük yapanlar korkarlar” mesajı verilerek inanan insanların ölümden korkmasının yersiz olduğu belirtilir.

Arkadaşı vefat etmiş bir çocuğun- arkadaşı Allah’a inanan bir kimse olduğu için- onunla yine cennette bir araya geleceği düşüncesiyle teselli bulması hikâyesi, bir yakını ölmüş olan çocuklara bu konuda nasıl düşünülmesi gerektiği hakkında fikir verip, yol göstermektedir.

ii. Öldükten Sonra Yeniden Dirilme

Öldükten Sonra Yeniden Dirilme, değil çocukların büyüklerin dahi inanmakta zorlandıkları bir durumdur. Bu hadise ile ilgili önce Kur’ân-ı Kerim’den ayetler verilmektedir. Öldükten sonra bir yığın kemik olduktan sonra, insanların yeniden diriltileceklerine inanmakta zorlandıkları Kur’ân ‘da da aynen böyle dile getirilmektedir. Saffat sûresinde insanların şaşkınlıkla: Biz mi yeniden diriltileceğiz? Demeleri ve buna mukabil Allah’ın cevabı: Sizi ilk defa yaratan Allah diriltecek olmaktadır. Sonrasında Allah’a inandığı için cennette olan biri, inanmayan arkadaşını hatırlayacak ve onun cehennemdeki durumu kendisine gösterilecek. Bu anlamdaki ayetler zikredilerek adeta çocuklara “Bakın, Allah’a inanırsanız o sizi dirilttikten sonra cennetine koyacaktır şüphemiz olmasın” mesajı verilmektedir.

Ayetlerdeki bu durum, çocuğa yine Kur’ân’da zikredilen örnek hikâyelerle açıklanmaktadır. Örneklerden biri Allah’ın yeniden nasıl dirilttiğini merak eden “İbrahim Peygamber Ve Dört Kuşun Hikâyesi”, Diğeri, Allah’ın yaratmasını merak ettiği için yüz yıl uyuyup sanki bir gün uyumuş gibi tekrar uyanan “Üzeyir peygamber”in hikâyesidir. Aslında çocuk bu hikâyelerle çok merak ettiği hadisenin sadece kendisi tarafından merak edilmediğini görmekte ve bu hadiseleri yaşayan peygamberlerin yerine kendisini koyarak sorusunun cevabını tatmin olmuş bir şekilde almaktadır.

Çocuğa öldükten sonra tekrara dirilmeyi anlamak için mucizeye gerek olmadığı da kendi hayatlarından bir misalle anlatılır. Nasıl ki insan çamurdan yaptığı oyuncakları bozulduğunda onları yeniden belki de ilkinden daha güzel yapabilme gücüne sahipse, insanları ilk defada yaratan Allah elbette ki onları tekrar yaratabilir. Bu konunun sonunda Kur’ân’dan yeniden yaratmayı örneklerle anlatan ayetlere yer verilir. “Nasıl ki Allah, bulutları ölü toprağa sürüp yeryüzünü onunla diriltebiliyorsa, yeşil ağaçtan yakacak çıkarabiliyorsa, gökleri ve yeri yaratabiliyorsa, onların aynısını elbette tekrara yaratabilir, insanları da ölümden sonra diriltebilir. Yaratmanın bütün inceliklerini bilen odur...”¹²¹

iii. Ahiretle İlgili Bazı Kavramlar

Ahiretle ilgili mahşer günü, özel gölgelik, amel defteri, sırat köprüsü, asıl vatan cennet gibi ve çocuğun ilgisini çekebilecek ve bu konu açısından mühim kavramlar örnekler verilerek anlatılmaktadır. Kandemir’in bu husustaki tüm açıklamaları ya bir ayet ya bir hadise dayanmaktadır.

“Şarkılara aldanıp sakın Mahşer’i bir gezinti ve buluşma yeri sanmayın” uyarısından sonra, mahşer’in dünya kuruldu kurulalı ne kadar insan varsa hepsinin diriltilip toplanacakları yer olduğu anlatılır. “İnsanların açık gizli her suçunun ortaya döküleceği ve gidecek başka bir yerlerinin bulunmadığı o günde dünyada yapıp ettiklerinin yazılı olduğu amel defterleri ortaya çıkacaktır. Allah teker teker herkesle konuşup dünyada kendilerine verdiği nimet karşılığında ne yaptıklarını soracaktır.” Bu

¹²¹ Fâtır Suresi, 35/9, Yasin Suresi, 36/78-81.

anlatımlardan sonra çocuklara korkmamalarını çünkü dünyada iyilikler yapanların Allah'ı ve peygamberini tanıyanların mahşerde sıkıntı görmeyeceklerini belirtilir. Daha sonra çocuklara şu şekilde seslenilir: “ Sevgili yavrular! Önünüzde güzel günler var iyilikler yapma fırsatı var. Mahşerde utananlardan olmamak için elinizden geleni yapın. Allah yardımcınız olsun.” Bu mahşer anlatımları, çocuklara önlerindeki hayat fırsatını iyi değerlendirmeleri gerektiğini öğretmektedir.

Mahşer anlatılırken, Allah'ın bazılarını “Özel Gölge” altında korumaya alacağını Hz. Peygamberin meşhur hadisiyle müjdelemektedir.

Amel defteri kavramı açıklanırken, bilimsel izahlar getirilir. Kandemir, Eğer ses ve görüntü titreşimlerini yakalayabilirsek kainatta hiçbir şeyin yok olmadığını söyleyen bilim adamlarının görüşüne katılarak, amel defterinin belki de yaşananların bir tür filme alınması olduğu düşündürür. Somut ve yakın çevreden örneklerle konular çocuğun anlayabileceği hale getirilmektedir.

Mahşer halkı için kurulmuş olan sırat köprüsünden yüz akı ile hesap verenler cennete geçebilecektir. Herkes derecesine göre buradan cennete geçecek yahut geçemeyip cehenneme düşeceklerdir.

“Gülleri Solmayan Ülke, Asıl Yurdumuz, Ölümsüzlük Ülkesi, Çekişmesiz Bir Hayat” başlıkları altında ayrıntılarıyla cenneti anlatarak çocuklar, cennete ve cennete götürecek işlere teşvik edilmektedir. Gözün daha önce görmediği nimetleri, inciden, yakuttan, elmastan sarayları, Kevser ırmağını ve daha pek çok cennet güzelliğini tasvir ederek ve en önemlisi Allah'ın görüleceğini söyleyerek çocuklar cennete karşı heveslendirilir. Cennete ve cennet tablolarına çok fazla yer ayırmışken cehennemin dehşetli sahnelerine uzaktan şöyle bir bakılır. Yinede cehennemin azabından birkaç misale yer verilmektedir. Hz. Peygamberin bir hadisine dayanarak cezası biten mahkumların Allah'ın uygun gördüğü cennet nimetlerine kavuşturulacağı da belirtilir. Bunu bilmenin insanları rahatlatacağı psikolojisi ile cehenneme atılsa bile bir Müslüman eninde sonunda cennete gireceği müjdesi verilir.

“Dünyaya veda edenin neler yaşayacağını gördük. Ahiret hayatında Allah’ın en güzel nimetleri nasib etmesi, hepimizi Havz-ı Kevser başında peygamberimizle buluşturması duasıyla” ahiret konusu bitirilir.

f. Kaza ve Kadere İman

İnsanlar muğlak meseleleri ve soyut kavramları anlamada güçlük çektikleri için, her zaman somut ve açık ifadelerden hoşlanırlar. Bizzat yaşanmış, uygulanmış olaylar insanları cezbeder.¹²² Kaza ve kader konusu insan için anlaşılması güç bir konudur. Bu sebepten Kandemir bu konuyu eserinde örnekler verme, benzetme ve hikâye etme yöntemlerini kullanmaktadır.

Kandemir “*Kadere inanıyorum*” adlı eserinde kaza ve kader, hayır ve şer, insanın sorumluluğu gibi kavramları bu yaş dönemine, yaşanmış ve yaşanması muhtemel hikâyelerle anlatmaktadır. O, dinin bu soyut ve izahı çetrefilli konusunu, çocuklara; bilgili bir dede, ilgili bir torun ve anne-babadan oluşan bir ailenin sevgi dolu ortamında yaşanan olayları hikâye etmek suretiyle anlatmaktadır. Çocuk bu hikâyelerle birlikte etrafında cereyan eden olayları dinin esasları açısından, dedenin ve ebeveynin de yol göstermesiyle yorumlayabilmektedir. Her zaman olduğu gibi yeri geldikçe konu hakkında Kur’ân-ı Kerimden ve peygamberin hayatından yaşanmış örnek olaylara da yer verilmektedir.

i. Olayların Ötesi

Kitapta sineklerden şikayetçi küçük torununa bir küçük sineğin hayatını nasıl kurtardığını anlatan dede, torunundan “Allah faydasız hiçbir şey yaratmaz. Onların bizim bilmediğimiz faydaları ve görevleri olabilir.” Düşüncesini anlamasını istemektedir. Hayatın içinden yaşadığı bu örneğin ardından Hz. Peygamber’i Hicreti esnasında koruyan örümceğin hikâyesini de aktararak bu düşüncesini pekiştirir.

“Allah’ın yaptığı her işte binbir hikmet, binbir incelik var. Bizim kavrayamadığımız hesapsız sırlar var.” düşüncesini, dede birgün aniden tutulduğu yağmurun aslında kendisi için nasıl bir hayırlı netice doğurduğundan hareketle

¹²² Akıncı, **Din Eğitiminde Hikâye**, s. 32.

açıklamaktadır. “Bizler göremez ve bilemeyiz ancak hadiselerin bizim gördüğümüzün dışında farklı boyutları olabilir. Bunu ancak Allah bilebilir.” Şeklinde bir açıklamayla insanın hadiseleri tüm yönleriyle düşünemeyeceği Allah’ın her şeyi daha iyi bileceği vurgulanmaktadır.

Daha önce dedesinden hep hadiselerin görüldüğü gibi olmadığını dinleyen torun ailesiyle birlikte otomobilleri ile giderken benzer bir olay yaşar. Yolda lastikleri patlar. Gidecekleri yere geciktiklerinden torunun canı sıkılır. Ama yola çıktıklarında görürler ki az önce heyelan olmuştur ve Allah onları korumuştur. Demek ki ufak bazı sıkıntılar belki daha büyüklerinden insanları korumaya yöneliktir. Çocuk bunu bizzat yaşadığı bu hadiseyle anlar. Ulaştıkları çiftlik evinde yine bu yaşadıklarına benzer hadiselerle karşılaşır. Çocuk için duyduğu ve gördüğü tüm bu hadiseler aslında kader meselesini anlamakta ona yardımcı olmaktadır.

Kaderi anlamanın ilk basamağı olan, “hadiselerin bizim bilmediğimiz yönleri olabilir, Allah her şeyi güzel yapar ve her şeyin mutlaka bir faydası vardır”, fikri çocuğun ilgisini çekecek sırlı olaylarla anlatıldıktan sonra. çocuğu derinden etkileyen ölüm hadisesinin sorgulanmasına geçilir

ii.Ölüm Hadisesi

Ölüm hadisesinden yola çıkarak torun dede diyalogu ile yüzyıllardır İslam bilginlerinin düşündükleri ve tartıştıkları, kaza, kader, alinyazısı, insanın sorumluluğu hayır ve şer konuları çocukların anlayacağı hikayeler kullanılarak anlatılmaktadır.

Çocukların ölüm hadisesini kabullenmeleri zor olmaktadır. Bu eserde, arkadaşının motosiklet çarparak ölümüne çok üzülen çocuk ölüm hadisesini bir türlü anlayamamaktadır. Dede torun arasında bu ölüm hadisesi kaynaklı bir kader tartışması başlar. Torun kendi kendine daha önce öğrendiklerini düşünerek şöyle bir fikre kapılır ve dedesini adeta hesaba çeker: “Hani Allah herkesi korur ve gözetirdi, Selma’yı niçin korumadı?” Dede, torununa: “Olayların içyüzünü gerçek sebeplerini bilmek bizim için faydalı mı, zararlı mı bunu bilemeyiz. Başımızdan geçen olayların sezebildiğimiz kadarıyla güzel yönlerini sana anlatmaya çalıştım. Ancak her olayın asıl sebebini Allah bilmemizi istese bunu öğrenmemizi sağlardı.” dese de torun tatmin olmamaktadır.

Dede: “Allah bizim inancımızı ölçmek için her şeyin içyüzünü bize göstermez. Hem Allah yaptığı işlerin hesabını vermek zorunda değildir. O neyi niçin yaptığını iyi bilendir. Allah’ın gücüne ve onun herşeyi bildiğine inanan bir insan başına gelen hadiselerin bizim sezemediğimiz hayırlı yanları olduğunu kabul etmelidir” derken, torun hala ölümün kötü olduğunu düşünmekte ısrar etmektedir. Çünkü çocuğa göre çocukluğuna doyamayan arkadaşını alıp götürün ölümün iyi bir tarafı olamaz.

Dede torununa Bu konuyu daha iyi anlayabilmesi için Kur’ân’da geçen Musa peygamber ve Hızır’ın kıssasını anlatır. Bu hikâyedeki gibi insanlara vakitsiz gelen ölümler belki de o kişi, ailesi yada toplum için faydalı olabilir. Çünkü Allah geleceği de bilir ve hiçbir zaman anlamsız iş yapmaz. Bu o kişinin alınyazısıdır.

“Allah bizleri hayatta serbest bırakmıştır. İster şu yana ister bu yana git demiştir. Ve her şeyi kuşatan ilmiyle bizim neler yapacağımızı bilmiştir.” Açıklamasını yapan dede bu konuya bir de örnek verir. Küçük bir çocukken kendisinin nasıl yaramaz olduğunu ve birgün babasından zorla izin alarak ava gittiğini, o gün babasının olacakları önceden nasıl tahmin edebildiği anlatır. Bu örnekteki gibi Allah da geniş ilmi sayesinde kullarının neler yapabileceğini önceden kestirebilir. Torunun aklına bu defa Allah niçin kötülük yapmamıza engel olmuyor sorusu takılır. Dede şöyle bir izahla konuyu anlatır. “iyilikleri de kötülükleri de yaratan Allah kullarını özgür bırakmıştır. Kötülük yapanları uyarmıştır. İyilik yapanları ödüllendireceğini söylemiştir. Eğer kötülük yapanlara engel olsaydı cennet ve cehennem ne anlamı kalırdı. Kutsal kitaplara peygamberlere ne gerek kalırdı o zaman” diyerek bunların birbirleriyle bağlantılı olduğunu anlatır.

Torun annesinden duyduğu “Hayır ve şer Allah’tandır” sözünün ne demek olduğu sorusunu son olarak yöneltir. Dede, Allah her şeyin yaratıcısıdır. İnsanlar akılları sayesinde iyiliklere yönelirlerse, O iyilikleri yaratır ve bundan hoşnut olur. Kötülüklere yönelirlerse bunu da yaratır ancak bundan memnun olmaz. “Yavrucuğum Demek ki hayır ve şerri Allah yaratır ama bizim isteklerimiz doğrultusunda yaratır. Bu yüzden insanları sorumlu tutar.” Şeklinde bir açıklama ile konuyu bitirir.

2. Ahlâki Değerlerin Eğitim ve Öğretimi

Kandemir'e göre Ahlâki eğitim ile insanın sadece davranışları değil bu davranışlara yön veren duyguların ve iç dünyasının eğitilmesi hedeflenir. İnsanın davranışlarına yön verecek kalbin eğitilmesi önemlidir. Ona sevgi merhamet ve şefkat duygularını benimseterek iyi, doğru ve güzelin yolu öğretilir. "Ahlâk eğitiminin amacı insana davranışlarının iyiliğin kötülüğünü denetlemesine yardım edecek ilke ve kuralları kazandırmaktır."¹²³

Hiz. Peygamber de " Ben güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderildim." buyurmuştur. Dinin hedefi insanı ahlâkî bakımdan olgunlaştırmaktır. Müslüman ahlâki olgunluğa ulaşınca bütün yaratılmışlar için iyi ve güzel duygular besleyecek kötülüklerden uzak kalacaktır. Zaten dinin emir ve yasaklarının altında mükemmel insanlardan oluşan üstün bir toplum meydana getirmek yatar.¹²⁴

Kandemir dinin ahlâkî kural ve ilkelerini çocuklar için de oldukça cazip olan ve bu konularda çokça kullanılan hikâye etme tarzıyla sunmayı tercih etmektedir. Hikâye etme yoluyla ahlâkî eğitim yöntemi, başta Kur'ân-ı Kerim olmak üzere, Hiz. Peygamberin ve pek çok İslâm eğitimcisinin başvurduğu vazgeçilmez bir metottur. Gazali'nin İhya'sında, Kınalızade'nin Kâbusname'sinde, Mevlananın Mesnevi'sinde, Sadi'nin Bostan ve Gülistan'ı gibi klasik olmuş eserlerde ahlâk, edep ve terbiyeye dair pek çok hikâye mevcuttur.¹²⁵

Ahlâki konuların öğretiminde kuru bilgiler sunmak uygun olmaz. Çünkü ahlâkî değerler davranışa dönüştüğünde bir anlam ifade ederler. Tecrübe edilmiş ve yaşanmış bilgiler hangi seviyeden olursa olsun tüm insanlar için özellikle çocuk ve gençler için cazip bir öğretim yöntemidir. Bu sebeplerden olsa gerek hikâye etme eğitimciler için zengin uygulama örnekleri ihtiva ettiği, çocukların zihni ve duygusal yapılarına uygun olduğu için vazgeçilmez bir yoldur.

¹²³ Başaran, **Eğitim Psikolojisi**, s. 155.

¹²⁴ Kandemir, **İslâm Ahlâkı**, s. 212-214

¹²⁵ Hikâye örnekleri için bkz. Kandemir, **İslâm Ahlâkı**.

Kandemir'in 9-14 yaş çocukları için tasarladığı gençlik serisinde çoğunlukla ahlâkî ilke ve kuralların hikâye edildiği görülür. 7 kitaptan oluşan seri içerisinde ahlâkî değerlerin öğretimi öne çıkmaktadır. Hikâye kitapları olarak tasarlanan bu eserlerde, Kandemir, Hz. Peygamber'in dilinden kıssalar, çeşitli İslâm büyüklerinin hayatlarından örnek ve ibret alınacak sahneler yanında sıradan insanların hayatlarından da ders alınacak pek çok ibretli hadiseye yer vermektedir. İslâm ahlâkının kolayca kavranabilmesi için anlattığı hikâyelerin ardından Kıssadan Hisse başlığı altında çıkardığı öğüt ve nasihatleri bazen bir ayet, hadis yada halk arasında meşhur olmuş deyim ve atasözleri, eşliğinde açıklamaktadır. Yer yer konuyla ilgili kendi yazmış olduğu şiirleri de kullandığı görülür.

Çocuklar, hikâyelerde aktarılan, İbrahim Edhem, İmam-ı Azam'ın babası, Gazneli Mahmut, Hasan Basrî gibi İslâm büyüklerinin başlarından geçmiş olayları okurken, ait oldukları din, kültür ve medeniyetin mümtaz şahsiyetlerini de yakından tanıma fırsatı bulmaktadırlar

Bundan sonra, Kandemir'in 9-14 yaş çocukları için hazırladığı hikâye kitaplarından, ahlâkî değerler ve davranış örneklerine yer vermek suretiyle onun gençler için özellikle hangi konulara ağırlık verdiği görülecektir.

a. Ahlâki Olan Davranışlar ve Örnek Şahsiyetler

Dinin hedefi insanı ahlâkî olgunluğa ulaştırmaktır. İslâm'da, iman ve ibadetlerin meyvesi olan ahlâk, insanda güzel davranışlar olarak kendini gösterir. Hz. Peygamber "Din güzel ahlâktır." Derken dinin gayesinin insana güzel ahlâk kazandırmak olduğuna işaret eder. Ahlâki ilke ve kuralları bünyesinde yaşayan insan, dini benimsemiş, özümsemiş, uygulamaya geçirmiş olgun bir dindar insandır. Bu düşünceden yola çıkarak Kandemir, dini gençlere ahlâkî ilkeleri ve kuralları özümsemiş, hayatına uygulamış örnek insanların hikâyeleri ile aktarmaktadır.

Kandemir, eserlerinde anlattığı hikâye ve kıssalarda ahlâkî olan ve olmayan davranışları ortaya koyarken, bu özellikleri taşıyan şahısları gençlere birer model olarak sunmaktadır. Hikâyelerde öne çıkarılan tiplerin bir kısmı gençlerin ilgisini çekecek şekilde güzel ahlâkî özelliklere sahip herkesin sevip örnek alabileceği şahsiyetlerken,

bir kısmı da kötü ahlâkî özellikleri yüzünden sevilmeyen ve uzaklaşan tiplerdir. Hikâyelerdeki kahramanların şahsında ahlâkî değerler ve davranışlar yüceltilmekte, gençler özendirilmekte ahlâkî olmayan durumlar ve davranışlar kötü neticeleriyle ortaya koyularak gençlerin bunlardan uzaklaşması salık verilmektedir.

i. Doğruluk ve Dürüstlük

Kandemir'in doğruluk ve dürüstlük hakkında anlattığı hikâyelerde bazı şahısların dürüstlükleriyle örnek alınacak tipler olarak öne çıktığını görülür. Doğruluk ve dürüstlüklerinden taviz vermeyen kullarına Allah'ın her zaman yardım ettiğini anlatan bu hikâyeler gençleri erdemli ve dürüst olmaya özendirilmektedir.

Yetim Ahmet, kendisine sarayda verilen eğitimle yetişmiş, dürüstlüğü ile yükselmiş örnek bir insan. Bu dürüstlüğünden dolayı Allah, sarayda onun için çevrilen entrikalardan Yetim Ahmet'i korumuş, bunu yapan insanları kendi kazdıkları kuyuya düşürmüştür. Bu konuda "Kötülük her kişinin iyilik er kişinin karıdır." atasözünü de kıssadan hisse kısmında zikretmektedir.

Saf, temiz ,iyi niyetli bir Anadolu köylüsü *Ali Dayı*, kanaatkardır. Akıllı, dürüst, bilgili din adamlarının sözlerine değer verir. Bulduğu elması ne yapacağını önce köyün imamına danışır. Padişah'ın yanına gitmeye karar verir. Kendisini kandırmak isteyenler çıkar. Ancak Allah, saf, temiz ve iyi yürekli bu kuluna yardım eder.

Doğru dürüst hareket eden, hakkına razı olan, haram lokma yemeyen, başkalarını aldatmayan güzel ahlâklı insanlar Allah'ın sevdiği insanlardır. Dürüst olmayan insanları Allah sevmez. Her şeyin sahibi olan Allah, dünya güzelliklerinden faydalanmasını istemediği kullarını, onlara verdiği nimetleri ellerinden alarak cezalandırır. Allah hakkına razı olmayan, başkasının malına elini uzatan insanlardan oluşan toplumların ellerindeki nimeti büsbütün almasa da nimetlerin eski tadı ve güzelliğini alır. Bir zamanlar, tarlalarında iri daneli başakların yetiştiği toplum Allah'ın nimetini hakketmiştir. Şimdi böyle nimetlerin olmaması nimetlerin tadını kokusunu kaybetmesi insanların dürüstlükten ayrıldığı, bozulduğunu gösterir.

ii. Namuslu ve İffetli Olmak

Namus ve iffet kavramları bir müslümanı diğerlerinden ayıran en önemli özelliklerinden biridir. Gençlerin üzerinde titizlikle durmaları gerektiğine inandığı için Kandemir bu konu hakkında pek çok hikâye aktarmaktadır. Hikâyelerin özü, namus ve iffetin korunmasına dikkat edilmesi buna titizlikle riayet edip Allah’tan korkanların Allah tarafından ödüllendirileceği üzerinedir.

İffetli ve namuslu olan Hz. İbrahim’in karısı *Sare* kendisini zalim kralın kötülüğünden koruması için Allah’a yalvarır ve Allah ona yardım eder. Allah doğruların yardımcısıdır.

Müslüman kadınlar, namus ve iffetini korumak için ellerinden geleni yaparlar. Padişah’ın iffet ve namusuna göz diktiği akıllı, bilgili, dindar ve kocasına bağlı kadın padişaha verdiği cevapla bir örnektir. Bu hikâyenin kıssadan hisse bölümünde Hz. Peygamber döneminde kendisine çirkin bir teklifte bulunan *Şahsa, Raşit kızı Esile* tarafından ölüme sebebiyet verecek şekilde vurulması ve Hz. Peygamber tarafından bunun suç olarak kabul edilmeyip *Esile*’nin tebrik edilmesi hikâyesi anlatılır.

Namus ve iffetini koruyan *Ayşe Hatuna* Allah yardım eder ve onun düşmanlarının başına türlü musibetler verirken, kendisini sarayda sultanlığa kadar çıkarır. Kıssadan hissede bu konuda Allah’ın kudsi hadisinde :“ Benim bir dostuma düşmanlık edenlere harp açarım.” dediği aktarılır.

Çadır Güzeli hikâyesinde, kocasına bağlı namuslu iffetli *Çadır Güzeli* adlı bir kadının kendisine çirkin teklifte bulunan ve para vermek isteyen kimseye nazıkçe haddini bildirmesine yer verirken, kıssadan hissede evlenecek gençlerin mutlu olabilmeleri için dindar ve Allah’tan korkan kadınları tercih etmelerini tavsiye etmektedir.

İmam-ı Azam’ın annesinin şahsında namus ve iffet timsali bir genç kızda bulunması gereken özellikler şöyle bir benzetmeyle anlatılır “ Gözleri kördür, yabancı erkeklere bakmaz. Ayağı topaldır, meşrû olmayan bir yere ayak basmaz. Elleri tutmaz dinin helal saymadığı bir şeye dokunmaz. Kulağı duymaz dedikoduya iltifat etmez.”

İffet ve namus timsali bu kadınların yanında, erkekler de vardır. Hz. Peygamber'in aktardığı bir hikâyede, bir kadınla günah işleyecekken hatasından dönen *Kifl* adlı bir erkeğin hatalarını bu davranışından dolayı Allah'ın affettiğini anlatır. Yine Peygamber'in anlattığı mağarada kalıp da yaptıkları iyilikleri sayarak Allah'tan kurtuluş dileyenlerden Allah'tan korkup fuhuştan sakınan kimsenin durumu da bu konuya bir örnektir.

iii. Kul Hakkına Riayet

İmam-ı Azam'ın babası ısırdığı bir elmanın helalliğini almak için yıllar boyu çalışır ve karşılığında yanında çalıştığı kimsenin kendisi gibi dindar ve namuslu kızı ile evlenir. Helal lokma yeme konusundaki gayreti ve titizliği ona hayırlı bir eş ve insanlara faydalı alim bir evlat kazandırmıştır.

İbrahim Ethem yediği iki hurmanın hakkı üzerinde kalmasın diye diyar diyar dolaşarak sahibini arar. Çünkü yediği bu iki hurmayı helal ettirmeden dua ve niyazları Allah'a ulaşmamaktadır. Bu hikâyeye haram lokma yiyenlerin dualarının kabul olunmadığını anlatır.

Komşu hakkına dikkat etmek de kul hakkına riayet etmektir. *Hasan-ı Basrî* Yahudi komşusunun tuvaletinin kendi evine verdiği rahatsızlığı ona bildirmemiştir. Onun bu ince hareketi karşısında Yahudi komşu İslâm ahlâkının güzelliğine hayran olup Müslüman olmuştur.

“Mahzendeki Buğdaylar” hikâyesi tam da günümüz insanını anlatır. Dinine bağlı, ahlâkları güzel, haksız kazançtan uzak duran, haram lokmadan kaçınan kul hakına riayet eden insanlardan oluşan toplumlara Allah büyük nimetler verir. Onların ekip biçtikleri meyvelerin de tadları başka olur. Ahlâk bozulduğu zaman, hakkına razı olmayıp başkasının malına göz dikilmeye başlandı mı, Allah'ın verdiği nimetler de bozulur. Nimetler, büsbütün elden gitmese de tadları bozulur.

Allah dürüst insanları hem bu dünyada hem de ahirette mükafatlandırır. Satın aldığı tarladaki altınlara tenezzül etmeyip onları sahibine vermek isteyen tokgözlü ve

dürüst insana karşı altınları almak istemeyen karşı taraf birer ahlâk abidesi tiplerdir. Hakka girmek istemeyen her iki tarafın titizliği bu günün gençlerine iyi birer örnektir.

Borcunu zamanında ödemek isteyen bunun için “Allah Kefil” diyen dürüst ve doğru sözlü kimselere Allah mutlaka yardım eder.

Anne baba her ikisi de insanın saygı ve sevgisini esirgememesi gereken en değerli arlıklardır. Kandemir, anne hakkı üzerinde özellikle durur. Yaşlı annesinin hizmetin hiç yüksünmeden gören bu sebepten *Hz. Musa’nın cennetteki komşusu* olan gencin hikâyesiyle cennetin annelerin ayakları altında olduğu vurgulanır.

Bu konudaki bir başka hikâyede annesi izin vermediği için hacca gitmek gibi önemli bir dini vecibeyi yerine getirmekte ısrarcı olup annesinin bedduasını alan gencin başına gelen olmadık işleri anlatır. Bu hikayenin kıssadan hisse kısmında anlatılan hadiste, savaşa katılmak isteyen bir sahabeye Hz. Peygamber, anne babası hizmete muhtaç olduğu için izin vermemiştir. Anne baba hizmete muhtaç ise, onlara hizmet etmenin ibadetten daha değerli olduğu belirtilir. Yine annesinin kendisini çağırmasına aldırmayıp namaz ibadetine devam eden *Cüreyç* adındaki ibadet düşkününü bir insanın annesin bedduasını aldığı için içine düştüğü olumsuz durumlar bu konuya bir örnektir.

Birbirleriyle evlenen eşler her şeyden önce birbirlerini mutlu etmeyi düşünmelidirler. Huysuz ve geçimsiz eşler birbirlerini yıpratırlar. Eşler birbirlerinin haklarına riayet etmelidirler. Bu konudaki hikâyede hanımının kötü huyu yüzünden en genç kardeş en yaşlı gözükmekte, hanımının iyi huyu yüzünden en yaşlı da en genç gözükmektedir. Yine Hz İsmail’in ilk eşini kayınpederi olan Hz. İbrahim’in ziyaretinde hanım durmadan dert yanmaktadır. İyi bir hanıma yakışan kanaatkarlık ve eşinin hakkına riayet etmesidir.

iv. Hatayı Kabullenip Hatadan Dönmek

Allah hatasını kabul edip ondan dönmek isteyen insanlara yardım eder. Günahkar bir insan olan *Kıfl* birgün hatasını anlar ve Allah’tan Af diler o gece sabaha karşı ölür buna rağmen Allah onu bağışlamıştır.

99 kişini katili olan adam bir gün hatasını anlar ve dönmek için çabalar gayret eder. Memleketini terk ederek hatasını nasıl affettireceğinin nasıl iyi bir insan olacağının yollarını aramaya başlar. Yolda ölür. Allah onu hatasından dönme konusundaki kararlılığı ve gayreti sonucu affeder.

Günahı ne kadar çok olursa olsun Allah bir kulunun kendisinden çekindiğini kendisine saygı duyduğunu görürse o kulunu bağışlar. Öldükten sonra Allah'tan korktuğu için ölüsünün yakılıp *külünün savrulmasını isteyen adamı* Allah affeder.

Gençler bazen hata yapabilirler. *Gülcihan*'ın hikâyesi hata yapan gençlerin nasıl davranmaları gerektiğini anlatır. Gülcihan kocasını tarkedip başka biriyle kaçarken kaçtığı kişi tarafından malı ve parası alınıp ortada bırakılır. Kaçtığı için çok pişmanlık duyduğu sırada, yaşlı ve bilge biri karşısına çıkıp ona nasihat ederek hatasından dönmesine yardımcı olur. Kadere razı gelmeyip harama meyleden genç gerçekten pişmansa hatasının tamiri vardır.

v. Sıkıntı Anında Allah'a Dayanmak

Allah sıkıntı ve çaresizlik anlarında kendisine güvenen ve dayanan kullarına hem dünyada hem de ahirette yardım eder. Hz. İbrahim Allah öyle istediği için hanımı ve henüz bebek olan oğlu İsmail'i ıssız bir çölün ortasında bırakır. “*Hacer* Allah bize yeter, O bizi korur. ” Diyerek Allah'a dayanır. Allah O kurak bölgede mucizevî bir şekilde zemzem suyunu onlara gönderir. Hz ibrahim'in diğer hanımı *Sâre* zalim karalın kötülüğünden Allah'a sığınır. Allah onu bu sıkıntılı anında yalnız bırakmaz.

Mağarada kapanıp kalan üç yolcu bu sıkıntılı anlarında, yaptıkları iyilikleri anlatarak Allah'a sığınır onun kendilerini kurtarmasını isterler. Allah da onları bu yaptıkları iyiliklerle kendisine dayandıkları için kurtarır.,

Allah'a olan inançlarındaki kararlılık yüzünden zalim firavun tarafından kazana atılıp öldürülen *berber kadın ve kızlarını* Allah cennet nimetleriyle mükafatlandırmıştır. Yine Allah'a gerçekten *iman etmiş olan genç ve Ashâb-ı Uhdud*, pek çok işkenceye maruz kalırlar, öldürülürler ancak Allah'a olan bağlılıklarından

vazgeçmezler. Allah, onların bu yaptıklarını karşılıksız bırakmayacağını dünyadayken kendilerine bildirerek onları mükafatlandırmaya başlar.

Dün zengin iken bugün fakir duruma düşen esansçının hikâyesinde zorluklar karşısında sabredip, Allah'ın her zorlukla birlikte bir kolaylık vereceğini unutmamak lazım geldiğini ibretli bir şekilde anlatır. Bu konuda Kandemir'in zikrettiği, “Düşmez kalkmaz bir Allah”, “Güldüren de ağlatan da Allah'tır”, “Ağlatırsa mevlam yine güldürür.” Atasözleri insanlara ümit verir.

vi. İyilik Yapmak

İyilik yapanların yaptıkları iyiliklerin karşılığını hem bu dünyada hem de ahirette göreceğine dair çok sayıda hikâye anlatılmaktadır.

İnsan olsun hayvan olsun Allah'ın yarattığı varlıklara karşı merhamet etmek, acımak güzel bir duygudur. Allah kullarından merhametli olmalarını ister. Köpeği, ayakkabısı ile kuyudan çektiği su ile sulayan adamın bu davranışını Allah çok beğenir ve onu bağışlar.

Daha önce Allah'a sığınma konusunda zikrettiğimiz mağarada mahsur kalan üç arkadaş üç iyilik söyleyerek Allah'tan kurtarılmayı dilerler. Bir tanesi anne babasına hizmet etmiş, diğeri Allah'tan korkarak zinadan kaçınmış diğeri işçilerinin hakkını zamanında vermiştir. Allah onların bu iyiliklerine karşılık onları oradan çıkarmıştır.

Allah kendi buyruğunu dinleyip yoksul ve fakirlere zekat veren kuluna yardım eder. Bahçesinin verimli olması için Allah'ın bulutu bahçesine gönderdiği şahıs örnek bir zengindir. Bahçesinin bereketlenmesi için Allah'ın yağmur bulutlarını gönderdiği şahıs elde ettiği ürünü üçe böler birini yoksullara, birini ailesine harcar diğerini de tohum olarak saklar.

Yine yoksul ve fakirlere sadaka vermeyi isteyen bir zengin gece yarısı kimse görmeden sadakasını verir. Ancak yanlışlıkla sadakaları bir fahişe bir hırsız ve bir zengine verir. Ancak Allah onun iyi niyetinden dolayı sadakasını kabul eder. Ayrıca ondan sadaka alan zengin cimrinin biridir, bu kötü huyundan kurtulur. Fahişe ve hırsız da bu kötü hallerinden tevbe ederler. İyi niyetle yapılan iyilikler yerini hakkıyla bulur.

Allah, fakirliklerini belli etmeyen yoksulların bulunup onlara da yardım edilmesini ister. Bu konuda yoksul olduğu halde dilenmeyip, ölmüş bir köpeğin etinden kendilerini ayakta tutacak kadar yemek durumunda kalan fazilet örneği bir yoksul dervişin ve onun zengin komşusunun hikâyesi ilgi çekicidir. Zengin komşu bu duruma vâkıf olup malının yarısını kendisiyle paylaşarak asil ve fedakarca bir davranış örneği sergilemektedir.

İyi ve güzel huylu kimseler, sonunda layık oldukları mükafatı görürler. Merhameti cömertliği, fakiri, yoksulu sevmesi kötünün kötülüğünü yüzüne vurmayacak kadar yüce yaradılışlı bir Yahudi kadın *Rebeka*’nın kalbini Allah İslâmiyet’e açar. Onu bir fakire verdiği bir parça ekmek yüzünden Rebeka’nın elini kesen kocasının elinden mallarını alır. Kocasını perişan ederken, bu kadını kocasının zulmünden sonra İslâma, mutlu bir hayata, ve hayırlı bir eşe kavuşturur.

Kandemir, iyilik yapma konusunda, “ İyilik yap denize at balık bilmezse hâlik bilir” Atasözünü zikrederken, Kendisine çirkin teklifte bulunan insana iyilik yapan Çadır güzeli ve kocasının sonunda bu iyiliklerinin karşılığını nasıl gördüklerini anlatır.

vii. İlim Öğrenmenin Fazileti

İlim öğrenmenin yaşı yoktur. *Hz. Musa* büyük bir peygamber olduğu halde Hızır’a talebe olmuştur. İlim öğrenenler Hz Musa gibi hocasına karşı alçakgönüllü ve saygılı olmalıdır. Bunun yanında Hz. Musa sabırsızlık göstermiş ve belki daha çok şey öğrenecekken hocası tarafından öğrenciliğine son verilmiştir.

Mercan Ali, iyi niyetli, yakışıklı iyi huylu, boylu poslu, dürüst ama yoksul bir kimsedir. Zenginlik ve ilim yolu arasında tercih durumunda, hocasının tavsiyesine uyarak ilim yolunu seçen örnek bir şahsiyettir. Allah onun bu iyi niyetine bakarak, onu mutlu etmeyi diler. Ona hem ilim, hem zenginlik hem de iyi bir eş verir. Bundan sonraki hayatında, Mercan Ali yine hocasının tavsiyesine uyarak malını ve parasını yoksullara, fakir talebelere dağıtan, her yıl zekatını muntazaman veren örnek bir zengin olur. Kandemir, bu konuda, “Niyet hayır olursa âkibette hayır olur.” atasözünü zikreder.

Özenilecek zenginlik malının hem kendisine hem başkalarına fayda sağlamasıdır. Mercan Ali'nin malı haramilerin dahi tevbe edip kurtulmasına vesile olur. Mercan Ali ilim yolunu tercih ederek en büyük zenginlik olan iyi bir eşe hem de insanların işine yarayacak mal ve zenginliğine kavuşur.

viii. Kimseyi Hor Görmemek

Bu dünyada öyle insanlar vardır ki fakir, değersiz kıymetsiz görünürler, onlara göz ucuyla bakılır ancak onlar, eli öpülesi insanlar olabilirler. O sebepten kimseyi horgörmemek gerekir. Allah katında kimin değerli olduğunu bilemeyiz. Dindar, ezan okununca büyük bir aşkla namaza koşan, gönlü tok, parada pulda gözü olmayan herkesin iyiliğini isteyen fakir demirci, arkadaşları kendisine gülseler de yürüyerek hacca gider. Dönüşte “Hani senin ahiretteki kurtuluş belgen” diyerek kendisiyle eğlenen arkadaşlarına kurtuluş belgesini alıp getirir.

ix. Allah'ın Yaptığı İşleri Sorgulamamak

Bu mesele kader konusuyla da alakalıdır. Kainattaki her şey Allah'ın mülküdür. Kimse ona niçin böyle yaptın diyemez. O kullarının zararına olacak bir şeyi yapmaz. Onun yaptığı herşeyin bir sebebi vardır. Hz. Musa ve Hızır'ın yolculuğunda olan olaylar buna işarettir. Yine Hz Musa Allah'ın adaletini merak eder ve kendisine bazı olaylar gösterilir. Dünyada hiçbir şey tesadüfi değildir. Her olay çok ince bir hesabın sonucudur.

Kader'in Cilvesi hikâyesinde enteresan ve garip olaylar örgüsü anlatılır ki bu Allah'ın sonsuz gücünü gösterir. Başa gelen üzücü olayların sonunu sabırla beklemek gerekir. “Her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır.” ayeti burada hatırlatılır. Kaderi yazan Allah'tır bu sebepten “Zalim felek, Kahbe felek ” gibi ifadelerin doğru olmayacağı bu konunun ardından nasihat edilir.

b. Ahlâki Olmayan Davranışlar ve Örnek Tipler

Kandemir, ahlâkî olmayan davranış ve düşünceleri ibret verici hikâyelerle ve bu hikâyelerdeki insanların şahsında ortaya koymaktadır. Hikâyelerde, kötü ahlâkî özelliklere sahip kişilerin sonunun pek de hoş olmadığı anlatılarak bu tür davranışlardan

gençler uzak durmaya çağrılmaktadır. Hikâyelerin özünde Kötü ahlâkî özelliklerde ısrarcı olanlar bunun karşılığında feci bir sonla karşılaşmaktadırlar.

i. Zulüm ve Haksızlık Yapmak

Hız. İbrahim'in hanımı Sare'yi Zorla alıkoyan *zalim kral*, Allah tarafından Sare'nin korunduğunu görünce ona dokunmayacağına söz verir. Ancak her defasında sözünden döner. Her defasında Allah onu perişan eder ancak o zulmüne devam eder. Kendini toparlayıp ders almaz. Zalimler hakikati görseler de zulümlerinden vazgeçmezler.

Ben tanrıyı iddiasıyla ortaya çıkan insanlar insanlara devamlı zulmederler. Allah'a inananları ateşten çukurlara doldurup yakan Aşhab_1 Uhdu'dun *zalim kralı* ve “Bismillah” diyerek yerdeki tarağı kaldıran ve firavuna değil de bir olan Allah'a inana berber kadın ve çocuklarını kazana doldurup yakan firavun zulümde zirveye ulaşmış kişilerdir. Böyle insanlar başlangıçta güçlü görünürler ancak bu mücadeleyi sonunda iyiler kazanacaktır.

Kandemir, bu kişileri anlatarak insanlara zülm eden kimseleri tanıtır. Onların ahlâklarından uzak durmak gerektiğini söylerken, böylelerinin zulmüne karşı Allah'ın kullarının yardım ettiğini anlatır.

ii. Kıskançlık ve Haset

Kıskançlık ve haset duyguları yüzünden kendi başından olan *Kara Vezir'in* hikâyesi ilginçtir. Hikâyede, saray entrikaları, bu entrikaları çıkaranların başını yemiştir.

Kandemir, kıssadan hisse bölümünde, kıskançlığın Hız. Ademi kıskanan şeytana has bir özellik olduğunu ve şeytanın bu özelliğinden dolayı Allah'ın gazabına uğradığını söyler. Kur'ân-ı Kerim'de “ Min Şerri hâsîdî izâ hased” yani “ Haset eden hasetçinin şerrinden Allah'a sığınırım.” Demek olan ayetini hatırlatmakla kıskançlığın korkunç bir hastalık olduğunu söyler. Bu konuda Hız Peygamber'in: “Kıskançlık Yapmayınız! Ateş odunu nasıl yer tüketirse, kıskançlık da iyilikleri öyle yeyip bitirir.” Hadisiyle kıskançlık özelliğinin kötülüğünü ortaya koyar.

iii. Açgözlülük

Karaborsacılık ve *açgözlülük yapan tüccar'ın* başına öyle bir iş gelir ki, Allah onu nefes borusuna takılı bıraktığı pirinç tanesiyle, diyar diyar dolaştırır. Pirinç tanesinden kurtulmak için dolaşan adam sonunda pirinç tanesi kimin nasibiye onu bulur. Tüccar bu hadiseden şöyle bir ders alır:

Nasibin varsa gelir Yemen'den / Nasibin değilse düşer dehenden.

Demirci, minaredeki adam ve katırcının hikâyesi açgözlülük yapanların sonunu göstermesi bakımından ilginçtir. Demirci midesine düşkündür, katırcı paraya ve altına çok düşkündür, minaredeki adam da kendine hakim olamayıp cinsi duygularına düşkündür. Bunların her üçü de bu üç özelliklerinden sınanır ve kaybederler. Açgözlülük yaparak daha fazlasına sahip olmak isterler ancak ellerindekini de yitirirler.

iv. Hilekarlık

Hilekârlar kazançlı görünseler de hem dünyada hem de ahirette zararlı çıkarlar. Yaptıkları hileli işlere karşılık Allah onların tuzaklarını boşa çıkaracak kimseleri gönderir. Zeki ve meşhur Kadı İyas birinin parasını gasbetmiş hilekarı oyunuyla alteder.

Kuyumcu ve dülger olan iki hilekar hileli yollardan elde ettikleri mal hakkında daha sonra birbirlerine düşerler. Çalarak elde ettikleri mal onları birbirlerine düşürmüştür. Kandemir bunlar hakkında şu atasözlerine yer verir: “ Men Dakka duka.” yani “Çalma kapını çalarla kapını.”, “ Aldatan aldanır.”, “Hile ile iş gören, mihnet ile can verir.”, “ yedikleri ekşinin bir gün karınlarını ağrıtaacağı belliydi.”.

v. Gammazlık ve Fitnecilik

Fitne çıkaranları küçümsememek lazımdır çünkü fitne ilk çıktığı gibi kalmaz büyür. Tek kusuru fitne çıkarıp, insanlar arasında laf taşımak olan uşağın bu kusurunu görmezden gelip satın aldıktan sonra bir adamın başına gelenler fitnenin ve laf taşımanın ne kadar kötü bir özellik olduğunu ibretle gösterir. Önce karı ile kocanın arasını bozar onları birbirine öldürtür. Sonra aileleri birbirine düşürür. Ancak bu *fitneci uşak* sonunda kendisi de bu fitne deryasında bir bıçak darbesiyle ölüp gider. ,

Çıkar düşüncesiyle insanların birbirlerini şikayet etmeleri kötü bir huydur. Hikâyede, ablası ve eniştesini padişaha gammazlayan haylaz yaptığı bu kötülüğün cezasını canıyla öder. Allah insanların gizli yönlerini araştırıp bunu başkalarına söyleyen kimseleri sevmez. Hataları örtbas etmek bağışlamak Allah'ın özelliklerindendir. Bu konuda Hz. Peygamber'in sözünü hatırlatır: “Kim bir müslüman kardeşinin ayıbını araştırırsa Allah da onun ayıbını araştırır.”. “ Allah kimin ayıbını araştırırsa, evinin içinde bile olsa onu rezil eder.

vi. Cimrilik

Cimriliğinden kendisine kıyıp da bir ayakkabı dahi alamayıp eski ayakkabılarını yanma üstüne yama yapıp giyen *Ebu Kasım*'ın dillere destan bir ayakkabısı vardı. Bu ayakkabılar Pintinin başına olmadık işler getirir. Pintinin ayakkabıları hikâyesi, cimriliğin pek de iyi bir huy olmadığını, cimrilerin ziyanda olduğunu bu gülünç olaylar zinciri ile anlatır.

Fakir ve yoksullara malından vermeyen, veren hanımına da kötülük yapan tüccar, tüm malını kaybederek yaptığı pintiliğin sonunu görmüştür.

Nimeti veren de alanda Allah'tır. Cimrilik kötü bir huydur. İnsanlar kendilerine lutfedilenden muhtaçlara vermelidirler. Allah dilerse verdiği gibi nimeti geri de alır. Bununla ilgili bir hikâyede *ala tenli, kel ve kör* olmak üzere üç adama Allah bir melek göndererek istedikleri nimeti verir. Sonra da onları sınar. Bu sınama sonucu Allah, nankörlük ederek nimeti kendilerine vereni unutanların elinden nimetleri geri alır.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. **Keşfu'l-Hafa**, Halep: Mektebetü't-Turâsi'l-İslâmî, t.y.
- Akıncı, Adem. **Din Eğitiminde Etkili Bir Yöntem Hikâye**, İstanbul: Zaman Yay., 2001.
- Ayhan, Halis. **Din Eğitimi ve Öğretimi**, İstanbul: İfav Yay., 1997.
- Başaran, İbrahim Ethem. **Eğitim Psikolojisi**, Ankara: Başaran Yay., 1998.
- Bayraklı, Bayraktar. **İslam'da Eğitim**, İstanbul: İFAV yay., 1997.
- Çamdibi, Mahmut. **Din Eğitiminde İnsan ve Hayat**, İstanbul: Çamlıca yay, 2003.
- Dodurgalı, Abdurrahman. **Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler**, İstanbul: İFAV Yay., 1999.
- Ersöz, Ahmet. **Ardımızdaki Yıllar**, İstanbul: Timaş Yay., 1991.
- Hesapçıoğlu, Muhsin. **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul: Beta yay., 1998.
- Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**, Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 1993.
- Kandemir, Yaşar. **Örneklerle İslâm Ahlâkı**, İstanbul: Nesil Yay., 2003.
- **Kişisel Görüşme**, Mart 2005.
- Komisyon, **Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali**, İstanbul: TDV yay., 2002.
- Küçük, Hüseyin. **Aileler ve Eğitimcilere Çocuk Kitapları Rehberi**, İstanbul: Erkam Yay., 2003.
- Küçük, Raşit. *Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir İle İlmî Hayatı*, **Hadis Tedkikleri Dergisi**, 2004, c. II.
- Mehmetoğlu, Yurdağül. *“Erken Çocuklukta Din ve Ahlâk Gelişimi”* **Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar**, İstanbul: Morpa Kültür Yay., 2003.
- Öcal, Mustafa. **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar**, Ankara: Diyanet Vakfı Yay., 1999.
- Şimşek, Tuba. *“Hümeysra'nın Babası”*, **Özgür ve Bilge Dergisi**, İstanbul: Nesil Yay., 2002.
- Televizyon Programı, *Düinden Bugüne*, 01.09.1994, STV, İstanbul.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa. **es-Sünen**, (Cem‘u’l-Cevâmi‘i’l-Ehâdîs ve’l-Esânîd içerisinde I-II), Germany: Thesaurus Islamicus Foundation, 2000.

Usta, Mustafa. **Divan-ı Kebir’de Mevlana’nın Eğitim Görüşü**, İstanbul: İFAV yay., 1995.

Yavuz, Kerim. **99 Soruda Çocuk ve Din**, İstanbul: Karınca Yay., 1999.

Yavuzer, Haluk. **Çocuk Psikolojisi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998.